№ 12 (96) ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ/2016

ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏ

ԱՆԱԼԻՏԻԿՈՆ

հանդես՝ մտածող եւ ոչ անտարբեր մարդկանց համար

2016-ի դասերը

2016-ի դասերը. ապրիլյան պատերազմից առաջ եւ հետո

Մասիս ՄԱՅԻԼՅԱՆ
Քաղաքական վերլուծաբան
Ստեփանակերտ

Ապրիլյան պատերազմը դարձավ ոչ միայն 2016 թվականի, այլև հրադադարի բոլոր նախորդ 22 տարիների ամենադրամատիկ իրադարձությունը. այն վճռորոշ դեր ունեցավ միջազգային միջնորդների և ԼՂՀ ու Ադրբեջանի միջպետական հակամարտության կողմերի հետագա գործողություններում: Վերլուծելով 2014-2015թթ. իրադարձությունների զարգացումները՝ մենք նշել էինք, որ խաղաղ կարգավորման կողմնակիցները պետք է անեն ամեն հնարավոր բան, որպեսզի հրադադարի ռեժիմի, հատկապես՝ հրետանու կիրառմամբ խախտումները, կանոնավոր չդառնան: «Եթե ադրբեջանական կողմի սույն ադաղակող գործողությունները ժամանակին չկանխվեն, ապա պատերազմի վերսկսման հավանականությունը կմեծանա»:[1] Հակամարտության ընդարձակման վտանգի մասին զգուշացնում էին տարածաշրջանի խնդիրներին գիտակ շատ փորձագետներ՝ ներառյալ ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի ամերիկացի համանախագահ Ջեյմս Ուորլիքը»:[2]

Հրադադարի կոպիտ խախտումներից մինչև պատերազմ

2016թ. հունվար-մարտ ամիսներին ադրբեջանական կողմը շարունակում էր կոպտորեն խախտել հրադադարի ռեժիմը՝ հրազենի, ռմնականետների, ականանետների և հաուբիցների կիրառմամբ: Ադրբեջանցի զինվորականները չէին դադարեցնում ԼՂՀ տարածք դիվերսիոն ներթափանցումներ կատարելու փորձերը: ԼՂՀ Պաշտպանության բանակի առաջապահ ստորաբաժանումները հաջողությամբ կասեցնում էին այդ փորձերն, ու հակառակորդը, կորուստներ կրելով, նահանջում էր:[3]

---

1 М.Маилян, «Нагорно-карабахское урегулирование в 2015-ом году», http://theanalyticon.com/?p=7275&lang=ru

2 «Есть все основания опасаться, что этот конфликт может расшириться», http://www.vedomosti.ru/politics/characters/2015/07/14/600514-est-vse-osnovaniya-opasatsya-chto-etot-konflikt-mozhet-rasshiritsya

3 ВС НКР пресекли очередную диверсию со стороны Азербайджана, https://news.am/rus/news/315738.html

ԼՂՀ ՊԲ մամլո ծառայության տեղեկատվությամբ՝ մարտի 11-ի գիշերը հակառակորդը հրետակոծել է ոչ միայն Ակնայի (Աղդամ) ուղղությամբ տեղակայված ԼՂՀ ՊԲ դիրքերը, այլև շփման գծից բավականին հեռու գտնվող տարածքներ: ԼՂՀ ՊԲ մամլո ծառայությունը հայտարարել է հրադադարի կնքման պահից ի վեր հակառակորդի գործողությունների աննախադեպ լինելու վերաբերյալ և նշել, որ ադրբեջանական կողմը որդեգրել է հակամարտության գոտում իրավիճակի ապակայունացմանն ուղղված՝ անկանխատեսելի հետևանքներով հղի մարտավարություն:[4] Նշյալ ժամանակահատվածում ԼՂՀ ՊԲ մարտական կորուստների թիվը կազմել է երեք զինծառայող: Եվս մեկ հայ զինծառայող զոհվել է Տավուշի մարզում՝ հայ-ադրբեջանական սահմանին:[5]

Ընդհանուր ընկալմամբ՝ ԼՂՀ և Ադրբեջանի սահմանին 2016թ. ապրիլին տեղի ունեցած ռազմական գործողություններն իրենց ծավալներով ու ինտենսիվությամբ աննախադեպ էին՝ 1994թ. մայիսի 12-ին ղարաբաղյան հակամարտության գոտում կրակի դադարեցման եռակողմ և անժամկետ Համաձայնագրի ստորագրումից ի վեր:[6] Այս փաստաթուղթը, ինչպես նաև 1994-1995թթ. Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության, Հայաստանի Հանրապետության և Ադրբեջանի պաշտպանական գերատեսչությունների ղեկավարների ստորագրած այլ համաձայնագրեր ենթադրում էին անժամկետ հրադադարի վերափոխումն ամուր խաղաղության: Սակայն տարածաշրջանում և բանակցային գործընթացում ի հայտ եկած հետագա զարգացումները հեռացրել էին խաղաղ հեռանկարը:

Հրադադարի 22 տարիներն ուղեկցվում էին սովորաբար ադրբեջանական կողմի հրահրած այլևայլ խախտումներով: Տարիների ընթացքում փոխվում էին հրադադարի ռեժիմի խախտումների ձևերը. 2014թ. «դիպուկահարային պատերազմը» վերաճել է «դիվերսիոն պատերազմի», իսկ 2015թ. վերջին ամիսներին ադրբեջանական կողմը ղարաբաղյան պաշտպանական դիրքերը և Հայաստանի Հանրապետության բնակավայրերը հրետակոծելու համար ակտիվորեն օգտագործում էր խոշոր տրամաչափի սպառազինություն՝ ականանետներ, հրթիռահրետանային կայանքներ, հակաօդային հրետանի, հաուբիցներ և տանկեր:

Ռազմաճակատում իրադարձությունների զարգացման այդպիսի դինամիկան և Ադրբեջանի գործողությունների նկատմամբ պատշաճ միջազգային արձագանքի բացակայությունը պետք է հանգեցնեին պատերազմի, որն էլ տեղի է ունեցել 2016թ. ապրիլին:[7]

ԼՂՀ ՊԲ-ի (հայաստանցի կամավորների մասնակցությամբ) ձեռնարկած արդյունավետ գործողությունները, համաշխարհային ուժային կենտրոնների՝ հակամարտող կողմերի վրա ցուցաբերած աննախադեպ ճնշումը[8], այդ թվում և

---

[4] Азербайджан предпринял очередную попытку диверсии, https://news.am/rus/news/316178.html

[5] Շփման գծում հակառակորդի կրակոցից զինվոր է զոհվել. Արտյոմ Արսենի Վարդերեսյան, http://www.aniarc.am/2016/03/17/new-victim-in-karabakh-17-march/

[6] Соглашение было подписано руководителями военных ведомств НКР, Азербайджана и Республики Армения. Полный текст документа доступен по ссылке: http://www.vn.kazimirov.ru/doc10.htm

[7] М.Маилян, Нагорно-карабахское урегулирование в 2015-ом году, http://theanalyticon.com/?p=7275&lang=ru

[8] Генсек ООН призывает немедленно прекратить столкновения в Карабахе, http://newsarmenia.am/news/nagorno_karabakh/gensek-oon-prizyvaet-nemedlenno-prekratit-stolknoveniya-v-karabakhe/

Совет Европы призывает стороны карабахского конфликта остановить ненужное кровопролитие – генсек, http://newsarmenia.am/news/nagorno_karabakh/sovet-evropy-prizyvaet-storony-karabakhskogo-konflikta-ostanovit-nenuzhnoe-krovoprolitie-gensek/

իրավիճակի կայունացման օգտին Ռուսաստանի քաղաքական ու զինվորական ղեկավարության ակտիվ ներգրավումը հարկադրեցին ադրբեջանական կողմին դադարեցնել սկսված պատերազմը:[9] ԵԱՀԿ ՄԽ համանախագահներից միայն Ռուսաստանը մեր տարածաշրջանում ունի օպերատիվ հնարավորություններ և համապատասխան գործիքակազմ: Հակամարտության սրացման ժամանակահատվածներում իրավիճակի խաղաղեցման հիմնական դերը սովորաբար վերապահվում է Ռուսաստանին:[10] Այսպիսով, Ադրբեջանի հրահրած ապրիլյան պատերազմն ի սկզբանե ծրագրավորված չէր որպես տևողությամբ ու ծավալներով սահմանափակ ռազմագործողություն:

Մտահոգվելով ԼՂՀ Պաշտպանության բանակի սպասված հակահարձակումից՝ Ադրբեջանն արդեն ապրիլի 3-ին հայտարարեց կրակի միակողմանի դադարեցման մասին, թեև շարունակում էր վարել պատերազմ:[11]

Պատերազմը ներառել է ադրբեջանա-ղարաբաղյան ճակատի ողջ գիծը: Ամենաթեժ մարտերն ընթացել են ԼՂՀ հյուսիս-արևելքում և հարավ-արևելքում: Կենտրոնական ուղղությամբ Ադրբեջանի ծրագրավորած գործողությունները հմտորեն կասեցվել են ղարաբաղյան հրետանու միջոցով: Պատերազմի առաջին օրն ադրբեջանական կողմը գործի է դրել ռազմաճակատի ողջ երկայնքով տեղակայված հատուկ նշանակության ստորաբաժանումներն բրիգադները: Հետագա օրերին ռազմական գործողությունների գոտի են փոխադրվել հավելյալ ռազմական ուժեր: ԼՂՀ Պաշտպանության բանակը հիմնականում հաջողությամբ է կատարել հակառակորդի առաջխաղացման զսպման առաջադրանքը, որի շնորհիվ չի ծագել ԼՂՀ անվտանգության երաշխավոր երկրի՝ Հայաստանի Հանրապետության Զինված ուժերն Արցախ փոխադրելու անհրաժեշտություն:[12]. Ռազմագործողությունների շարունակությունն, օպերատիվ-մարտավարական հրթիռային կայանքների կիրառմամբ, անտարակույս, կընդլայներ ՌԳԹ-ն (ռազմական գործողությունների թատերաբեմը) և կարող էր պատերազմի մեջ ներքաշել տարածաշրջանային դերակատարների:

Ադրբեջանական կողմն անցած պատերազմում կիրառել է իր ունեցած սպառազինությունների համարյա ողջ տեսականին և անձնակազմի ու ռազմական տեխնիկայի մեծ կորուստներ կրել՝ ներառյալ տանկեր, ուղղաթիռներ և անօդաչու

Председательствующий в ОБСЕ глава МИД ФРГ призвал прекратить бои в зоне карабахского конфликта, http://newsarmenia.am/news/nagorno_karabakh/predsedatelstvuyushchiy-v-obse-glava-mid-frg-prizval-prekratit-boi-v-zone-karabakhskogo-konflikta/«Ապր ի լ և ան պատե ր ազ մ ի ց ս ե ր ած մ ի ք ան ի դ աս ե ր ի մ աս ի ն »:

Могерини призвала соблюдать режим перемирия в Карабахе, http://newsarmenia.am/news/nagorno_karabakh/mogerini-prizvala-soblyudat-rezhim-peremiriya-v-karabakhe/

Посредники решительно осудили применение силы в Нагорном Карабахе – заявление, http://newsarmenia.am/news/nagorno_karabakh/posredniki-reshitelno-osudili-primenenie-sily-v-nagornom-karabakhe/

9 Стороны конфликта в Нагорном Карабахе заявили о перемирии, http://www.bbc.com/russian/news/2016/04/160405_karabakh_ceasefire

Начальники генштабов ВС Армении и Азербайджана встречались в Москве, https://ria.ru/world/20160406/1403385552.html

4 апреля Пресс-служба Южного военного округа ВС РФ распространила сообщение о начале учений в приграничном с Азербайджаном Дагестане - В Дагестане началось учение с подразделениями отдельной мотострелковой бригады ЮВО, http://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=12082211@egNews

10 Россия не желает ограничиваться только военными вопросами: МасисМаилян, http://ru.1in.am/1162346.html

11 Азербайджан заявил о приостановке боев, Карабах готов обсуждать перемирие, http://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/3173141

12 ՀՀ Ազգային անվտանգության ռազմավարության և ռազմական հայեցակարգի համաձայն Հայաստանը՝ Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության անվտանգության երաշխավորն է ,http://www.mfa.am/u_files/file/doctrine/Doctrinerus.pdf, http://www.mil.am/media/2015/07/826.pdf

թռչող սարքեր:[13] ԼՂՀ-ն նույնպես կորուստներ է կրել, այդ թվում՝ տարածքային: Օգտագործելով հանկարծակիության գործոնը՝ ադրբեջանական ստորաբաժանումներն ապրիլի 2-ին հարավային և հյուսիս-արևելյան ուղղություններով զբաղեցրել են ԼՂՀ ՊԲ որոշ առաջապահ դիրքեր: Հաջորդ երկու օրերի ընթացքում ԼՂՀ զինված ուժերին հաջողվել է հակահարձակողական գործողություն իրականացնել և հակառակորդին դուրս մղել կորցրած դիրքերի մի մասից:[14] Նախաապրիլյան շփման գծի վերականգնմանն ուղղված ԼՂՀ ՊԲ գործողությունը կանգնեցվել է Մոսկվայում հրադադարի վերաբերյալ համաձայնությունների ձեռքբերմամբ:

Ադրբեջանական կողմն առաջին անգամ կիրառել է Ռուսաստանից և Իսրայելից ձեռք բերված սպառազինությունների նոր տեսակներ՝ ԾԿԿ-1 (ծանր կրականետային կայանք) «Սոլնցեպեկ», ՀԿՀԿ (Համազարկային կրակի հրթիռային կայանք) «Սմերչ», «Սպայկ» հակատանկային կայանքներ և հարվածային անօդաչու սարքեր:

Ամռանն ու աշնան սկզբին առաջնագծում տիրող իրավիճակը համեմատաբար հանգիստ էր: Ադրբեջանական կողմը հիմնականում հրազեն էր օգտագործում: Ադրբեջանական իշխանությունները որոշել են թույլ չտալ հրադադարի կոպիտ խախտումներ, որպեսզի վերանար հետապրիլյան գագաթնաժողովներում համաձայնեցված հրադադարի ռեժիմի և սահմանային միջադեպերի հետաքննության միջազգային վերահսկողության մեխանիզմների ներդրման անհրաժեշտությունը՝ «Չկան խախտումներ՝ չկա վերահսկողության ու հետաքննությունների անհրաժեշտություն» սկզբունքով: Ադրբեջանը հայտնվել է երկընտրանքի առջև՝ կա՛մ շարունակել լարել իրավիճակը և արտաքին ճնշման ներքո ստանալ ՀՀ և ԼՂՀ հետ սահմաններին միջազգային վերահսկողության մեխանիզմներ, զրկվելով հայկական կողմերի վրա ճնշման լծակից, կա՛մ ի կատար ածել հրադադարի պահպանման և վեճերի խաղաղ կարգավորման վերաբերյալ ստանձնած միջազգային պարտավորությունները՝ դրանով իսկ սառեցնելով հակամարտությունն ու ամրապնդելով ստատուս-քվոն:[15]

Հոկտեմբերի վերջերից Ադրբեջանը շարունակում էր խախտել հրադադարի ռեժիմն՝ արդեն ականանետների ու նռնականետների օգտագործմամբ: Նոյեմբերի 12-18-ին ադրբեջանական կողմն անցկացրել է լայնածավալ զորավարժություններ: Հայտարարվել է, որ դրանց մասնակցել է մինչև 60 հազար զինծառայող, ավելի քան 50 միավոր օդանավ և ուղղաթիռ, 150-ից ավելի միավոր տանկ և զրահամեքենա, ինչպես նաև մինչև 700 հրթիռային կայանք:[16]

---

[13] Министр обороны Карабаха: вероятность возобновления боевых действий высока, https://regnum.ru/news/polit/2171498.html
МО НК: Документы сбитого вертолета свидетельствуют о том, что агрессия Азербайджана была заранее спланирована, http://rus.azatutyun.am/a/27692835.html

[14] 2016թ. օգոստոսի 13-14-ին սույն PolicyPaper-ի հեղինակը Հայաստանի հասարակական և քաղաքական գործիչների խմբի կազմում այցելել է ԼՂՀ ՊԲ առաջապահ դիրքերը՝ հարավում Արաքս գետից մինչև ԼՂՀ հյուսիս-արևելքում գտնվող Թալիշ գյուղը: Մանրամասները՝ հայերեն.«Արաքսից Թալիշ. նոր առաջնագիծ». Նիկոլ Փաշինյանի հոդվածը,http://armtimes.com/hy/read/91781, «Ապրիլեան պատերազմից սերած մի քանի դասերի մասին», http://www.aztagdaily.com/archives/311264

[15] Масис Маилян: Степанакерт даст согласие на ввод “голубых касок” исключительно из стран, признавших к тому времени независимость НКР, http://www.arminfo.info/full_news.php?id=22663&lang=2#sthash.tVUbKa9X.dpuf

[16] Учения с участием 60 тысяч военных начались в Азербайджане, http://www.kavkaz-uzel.eu/articles/292522/

Հայաստանի ԱԳՆ-ում այս զորավարժություններն անվանել են «հերթական սադրիչ դրսևորում», որում ներգրավվել են զինված ուժերի համարյա ողջ կազմն ու ռազմական տեխնիկան, ինչն ինքնին սպառազինությունների վերահսկողության վերաբերյալ ստանձնած միջազգային պարտավորությունների կոպտագույն խախտում է:[17]

Զորավարժությունների նախօրեին՝ նոյեմբերի 10-ի լույս 11-ի գիշերը Ադրբեջանի զինված ուժերը 60մմ և 82մմ ականանետների կիրառմամբ հրետակոծել են ԼՂՀ ՊԲ առաջապահ դիրքերը Թալիշ և Ցարմջա գյուղերի շրջանում: ԼՂՀ ԱԳՆ հայտարարության մեջ նշվել է, որ Լեռնային Ղարաբաղի դեմ ապրիլյան ագրեսիայից հետո առաջին անգամ տեղի ունեցող ականանետների զանգվածային կիրառումը՝ վերջին շրջանում շփման գծում լարվածության թեժացմանը միտված Ադրբեջանի նախաձեռնած գործողությունների շարունակությունն է:[18]

Որոշ եզրակացություններ և առաջարկություններ

- Ապրիլյան պատերազմն Ադրբեջանի կողմից ի սկզբանե չի ծրագրվել որպես տևողությամբ և ծավալներով սահմանափակ ռազմագործողություն,
- Ապրիլյան պատերազմը հարվածի տակ է դրել բանակցային գործընթացն ու հետ է մղել հակամարտության խաղաղ կարգավորման հեռանկարը,
- Ապրիլյան իրադարձությունները հաստատել են, որ ադրբեջանական կողմը բանակցություններում անպայմանագրունակ գործընկեր է,
- Ադրբեջանական դիվանագիտությունը կասկածի տակ է դրել կրակի դադարեցման վերաբերյալ 1994-1995 թվականների եռակողմ ու անժամկետ համաձայնությունները: Միջազգային միջնորդները պետք է հրատապ վերականգնեն հրադադարի իրավական հենքը, առանց որի կարգավորման քաղաքական հարցերի քննարկումը լիովին իմաստազրկվում է,
- Միջազգային աջակցությամբ ուժերի հավասարակշռության վերականգնումը՝ ներառյալ 1994թ. հրադադարի գիծը *(statusquopostbellum)* կարող է զսպման արդյունավետ միջոց լինել ռազմական գործողությունների վերսկսումը չթույլատրելու համար,
- Ապրիլյան պատերազմի հանդեպ միջազգային հանրության արձագանքն աննախադեպ էր: Որոշ երկրների և միջազգային կառույցների հայտարարություններում ընդգծվում էր ռազմագործողությունների անհապաղ դադարեցման անհրաժեշտությունը: Միայն ԵԱՀԿ ՄԽ միջնորդական խմբի անդամ Թուրքիան, մեկ էլ Պակիստանն են ողջունել ադրբեջանական ագրեսիան,
- Միջազգային ուժի կենտրոններն արտահայտել են համատեղ դիրքորոշում և շահագրգռվածություն՝ տարածաշրջանում խաղաղությունը պահպանելու հարցում,
- Ապրիլյան պատերազմը ծայրահեղականացրել է հանրային տրամադրությունները ԼՂՀ-ում, ՀՀ-ում և Ադրբեջանում: Հնարավոր զիջումների և փոխզիջումների թեման բացարձակապես ժողովրդականություն չի վայելում,
- Միջազգային հանրության ջանքերը պետք է կենտրոնացվեն իրավիճակի կայունացման և պատերազմի կանխման ուղղությամբ՝ հրադադարի ռեժիմի

[17] Армения назвала провокацией запланированные в Азербайджане учения, http://www.kavkaz-uzel.eu/articles/292097/
[18] Заявление МИД НКР, http://nkr.am/ru/news/2016-11-11/886/

միջազգային շուրջօրյա վերահսկողության (ԵԱՀԿ քաղաքացիական դիտորդներ) և սահմանային միջադեպերի հետաքննության մեխանիզմների ստեղծմամբ,

- Հրադադարի ռեժիմի միջազգային մշտական վերահսկողության մեխանիզմի մշակման և ներդրման դեմ Ադրբեջանի հարուցած փաստացի խոչընդոտները վկայում են, որ Բաքվում մտադիր են հետայսու ևս անպատիժ կերպով շարունակել ապրիլյան պատերազմին հանգեցրած ռազմական դիվանագիտությունը,

- Ապրիլին փոփոխված հանգամանքները պետք է արմատապես վերափոխեն բանակցային գործընթացի տրամաբանությունը: Ակնհայտ է, որ նախորդ կաղապարով բանակցությունների շարունակությունը թերարժեք է տարածաշրջանում խաղաղությունը պահպանելու համար,

- ԼՂՀ անկախության միջազգային ճանաչումը կարող է դառնալ Ադրբեջանի զսպման և Հարավային Կովկասում կայունության ապահովման հավելյալ քաղաքական-դիվանագիտական միջոց,

- Ապրիլյան պատերազմը ԼՂՀ և ՀՀ քաղաքացիների և արտերկրի հայկական սփյուռքի ներկայացուցիչների համակողմանի ջանքերով խթանել է ԼՂՀ Պաշտպանության բանակի և Արցախի անվտանգության համակարգի ակտիվ արդիականացումը,

- Քաղաքացիական խաղաղարարության ներուժը թույլ էր: Ծագել է ԼՂՀ-ում, ՀՀ-ում և Ադրբեջանում միջազգային դրամաշնորհային ու խաղաղարար կազմակերպությունների աշխատանքի ռազմավարությունների վերանայման անհրաժեշտություն,

- Ի հեճուկս Ղարաբաղի շուրջ միջազգային հանդիպումների և քննարկումների հետապրիլյան հաճախակիացման՝ կարգավորումը մնում է դժվարահաս խնդիր, թեև երկու հարևան ժողովուրդների խաղաղ համակեցության հնարավորությունը դեռևս սպառված չէ:

Հոդվածի ամբողջական՝ ռուսերեն տարբերակը կարող եք կարդալ մեր հանդեսի [կայքէջում](#)

2016-ի դասերը

Հայկ ԿՈՆՋՈՐՅԱՆ
Հրապարակախոս
Երևան

Պատմությունը ժամանակների վկայությունն է, ճշմարտության լույսը, հիշողության կյանքը, կյանքի ուսուցիչը, անցյալի սուրհանդակը:

Historia vero testis temporum,
luxveritatis, vita memoriae, magistra vitae, nuntiavetustatis.

Կիկերոն

«Պատմության գլխավոր դասն այն է, որ նրանից ոչ ոք դաս չի քաղում», սիրում էր կրկնել հայտնի ասույթը համալսարանի դասախոսներիցս մեկը: Եթե սա մեկտեղենք Կիկերոնի խոսքերի հետ, կստացվի՝ պատմությունը լավ ուսուցիչ է, մենք ենք ծույլ աշակերտներ: Բայց ինչպես ցանկացած գիտելիք, այնպես էլ պատմության դասը տարբեր մարդիկ կարող են կիրառել տարակերպ, կամ նույն ճշմարտությունից կատարել տարբերվող հետևություններ: Երբ Ադոլֆ Հիտլերն ասում էր՝ ով է այժմ հիշում հայերի ջարդերը, սա նշանակում էր, որ նա չի՞ սովորել պատմության այն դասը, որն ասում է՝ չի կարելի բնաջնջել մեկ այլ ժողովրդի, թե՞ ընդհակառակը՝ սովորել էր մյուս դասը, որ կարելի է բնաջնջել և մնալ անպատիժ: Ուրեմն՝ պատմության դասը պարտադիր չէ, որ լինի բարոյախրատական և ոչ էլ օգտակար՝ հանուն հասարակական բարեկեցության: Հակառակը, կարող է բերել նոր արհավիրքների, եթե, օրինակ, իշխանությունն ու հանրությունը նույն դասից կատարեն տարբեր հետևություններ՝ ամենքինը միտված սեփական շահերի սպասարկմանը: Մեծագույն դժբախտություն է, երբ իշխանության և հանրության շահերը տարբեր են, իսկ երբեմն՝ հակադիր:

2016 թվականը Հայաստանում նշանավորվեց վստահության ճգնաժամի պիկով, որի երկու գագաթներն էին ապրիլյան պատերազմը և հուլիսին ՊՊԾ գնդի գրավումը: Այս իրադարձությունները հասարակական գիտակցության մեջ ակտիվացրին համատարած անարդարության, անարդյունավետ կառավարման, սոցիալական բևեռվածության, իշխանության և ժողովրդի ծայրահեղ օտարվածության

գաղափարները: Կային իշխանության կողմից խնամքով կառուցված «ճշմարտություններ», որոնք փլուզվեցին:

Մեծագույն հուսալքությունը կապված էր բանակի հետ: Հայտնի է, որ բանակը Հայաստանի ամենակայացած ինստիտուտներից մեկն է, որը վայելում է հասարակական վստահություն և հոգածություն: Ինչ-որ իմաստով, բանակը սակրալ կառույց է, որին չի կարելի դիպչել, քննադատել: Այս իռացիոնալ վերաբերմունքը մեծապես պայմանավորված է մեր հասարակության վախերով: Մենք վախենում ենք վտանգից, բայց վախը բերում է նոր վտանգների: Վախի այս չափաբաժինն էլ հեշտացնում է հասարակական գիտակցության մանիպուլյացիան, որը Հայաստանի իշխանությունները տասնամյակներ շարունակ կատարել են՝ կամա, թե ակամա: Մարդկանց շարունակ մատուցվել էր այն միտքը, որ գուցե մենք ունենք թույլ սոցիալական ծառայություններ, կաղում ենք առողջապահության ոլորտում, չունենք արդար դատարաններ և ունենք բարձր գործազրկության մակարդակ, բայց կառուցել ենք տարածաշրջանի ամենամարտունակ և հզոր բանակը: Մենք ձեզ քիչ ենք փող տալիս, որ զենք գնենք: Ասել է թե՝ մեր իշխանության ներքո դուք բարեկեցիկ չեք, բայց անվտանգ եք:

Այս միտքը ցեղասպանություն վերապրած և վերջին 20-ամյակում պատերազմ տեսած ժողովրդի համար կարող է երկաթյա ճշմարտություն թվալ: Նույնիսկ այս գաղափարի ներքո Հայաստանը բռնակցվեց ԵՏՄ-ին: Հանուն անվտանգության մենք զոհեցինք մեր բարեկեցությունը: Կարծես նախապես սահմանված հիմնարար ճշմարտություն կա, որ այդ երկուսը չեն կարող լինել միաժամանակ, և մեկին պետք է հասնել՝ պարտադիր մյուսը զոհաբերելով: Ազատությունն ու բարեկեցությունը հակադրելով անվտանգությանը՝ իշխանությունները մշտապես վերահսկում են հասարակության ձգտումներն ու ցանկությունները՝ նրան դարձնելով առավել կառավարելի: Ազատ ու բարեկեցիկ մարդը փամփուշտ է՝ կրակված ավտորիտար ռեժիմի ճակատին:

Բայց ապրիլյան պատերազմը կոտրեց կարծրատիպը և քողազերծեց բանակում առկա այն խնդիրները, որոնք խնամքով թաքցվել էին տարիներ շարունակ: Հայկական բանակի նկատմամբ հակառակորդի տեխնոլոգիական գերազանցությունը, 80-ականների զենքերով կռվելու մասին Սերժ Սարգսյանի հայտարարությունը, հայկական հետախուզության թույլ տված բացթողումները, բազմաթիվ զոհերն ու վերջապես 800 հեկտար հողերի կորուստը հանրության մոտ փոխեցին բանակի նկատմամբ եղած նախկին անվերապահ վստահությունը և խորացրին վստահության ճգնաժամը իշխանությունների նկատմամբ: «Դուք աղքատ եք, բայց անվտանգ» առասպելը փլուզվեց: Չնայած որ բանակը նախկինի պես շարունակում է վայելել քաղաքացիների հոգածությունը, բանակի կառավարման օղակների հանդեպ անվստահությունն այսօր գտնվում է չափազանց բարձր մակարդակի վրա:

2016 թվականի հուլիսի 17-ին «Սասնա ծռեր» խումբը գրավեց Երևանի ՊՊԾ գունդը և հայտարարեց զինված ապստամբություն սկսելու մասին: Խմբի հիմնական պահանջներից էին Սերժ Սարգսյանի հրաժարականը և Արցախի ամբողջականության պահպանումը՝ բացառելով հողերի հանձնման որևէ

հնարավորություն: «Եկել է ազատության, արժանապատվության, արդարության և իրավունքի ժամանակը», ասվում էր խմբի տարածած հայտարարության մեջ: ՊՊԾ գունդը գրավված մնաց 14 օր, զոհվեց երկու ոստիկան, կողմերը տվեցին վիրավորներ, Սարի Թաղում և Խորենացի փողոցում ընթացող ցույցերի ժամանակ ոստիկանությունը կիրառեց աննախադեպ բռնություններ, որոնց արդյունքում վիրավորվեցին բազմաթիվ քաղաքացիներ, լրագրողներ:

Հուլիսյան դեպքերը սոսկ օրվա բռնկված պոռթկումներ չէին և պայմանավորված չէին միայն մեկ հանգամանքով: Դրանք տարիներ շարունակ կուտակված անվստահության, սոցիալական անարդարության և բևեռվածության դրսևորումներն էին: Բազմաթիվ սովորած կամ չսովորած դասերի արդյունքներն էին, որոնք իրենց հերթին տվեցին նորանոր դասեր:

Վերադառնալով սկզբին

Պատմության դասերը պարտադիր չէ, որ բերեն առաջընթացի և զարգացման: Ընդհակառակը՝ կարող են խորացնել ճգնաժամն ու հանգեցնել լճացման: Եկեք պատկերացնենք երկու տարբեր իրականություններ. առաջինում իշխանությունները 2016-ի դասերից կատարել են սխալ հետևանքներ, երկրորդում՝ ճիշտ հետևանքներ: Նույն դասը՝ տարբեր արդյունքներով:

Իրականություն N 1

Դաս I Ապրիլյան դեպքերն ի ցույց դրեցին բանակի բազմաթիվ խնդիրներ, որոնք հետևանքն էին մեր (իշխանության) գործողությունների՝ կոռուպցիա, անարդյունավետ կառավարում, պետական միջոցների մսխում և այլն: Չնայած այս հանգամանքին, պատերազմի օրերին հասարակությունը աննախադեպ կերպով համախմբվեց բանակի շուրջը՝ սեփական ուժերով և միջոցներով աջակցելով բանակին, հաճախ կատարելով այն, ինչ պետք է անեինք մենք: Հասարակությունն ավելի կազմակերպված էր, քան պետությունը. դա լավ է: Ուստի, հարկավոր է շարունակել նույն կերպ, սակայն մշակել առավել հմուտ և խորամանկ ռազմավարություն, որպեսզի հասարակությունը չհայտնաբերի մեր բացթողումները և շարունակի նույն հոգածությունը ցուցաբերել բանակին՝ փոխհատուցելով մեր բացթողումները:

Իրականություն N 2

Դաս I Ապրիլյան դեպքերը ի ցույց դրեցին բանակի բազմաթիվ խնդիրներ, որոնք հետևանքն էին մեր (իշխանության) գործողությունների՝ կոռուպցիա, անարդյունավետ կառավարում, պետական միջոցների մսխում և այլն: Չնայած այս հանգամանքին, պատերազմի օրերին հասարակությունը աննախադեպ կերպով համախմբվեց բանակի շուրջը՝ սեփական ուժերով և միջոցներով աջակցելով

բանակին, հաճախ կատարելով այն, ինչ պետք է անեինք մենք: Հասարակությունն ավելի կազմակերպված էր, քան պետությունը. դա վատ է: Ուստի, հարկավոր է վերջ տալ այս քաղաքականությանը, մշակել առավել հեռահար և պետականամետ ռազմավարություն, որպեսզի հասարակությունը վերջնականապես չհիասթափվի բանակից և շարունակի նույն հոզածությունը ցուցաբերել վերջինիս նկատմամբ՝ լրացնելով մեր ջանքերը:

Իրականություն N 1

Դաս II Հուլիսին ՊՊԾ գնդի գրավումը լրջագույն մարտահրավեր էր մեր իշխանության համար: Մենք պետք է գիտակցենք, որ եթե կեղծում ենք ընտրությունները, խորացնում ենք աղքատությունը, մեծացնում ենք անարդարությունը, ուրեմն հարկավոր է միաժամանակ ամրապնդել հասարակությանը վերահսկելու մեխանիզմները, որպեսզի կանխարգելենք նման հետևանքները: Հարկավոր է սահմանափակել մամուլի և խոսքի ազատությունը, որպեսզի մեր իշխանության համար վտանգավոր գաղափարները դադարեն շրջանառվել: Հարկավոր է կատարել իմիտացիոն բարեփոխումներ, մի քանի պաշտոնյաների ժամանակավորապես հեռացնել աշխատանքից, ստեղծել փոփոխությունների պատրանք՝ հասարակության մոտ առաջացնելով դրական սպասումներ ընտրություններին ընդառաջ: Ընտրակեղծիքները պետք է դարձնել առավելս խորամանկ՝ բացառելու համար քաղաքացիների իրական կամաարտահայտությունը: Մեր իշխանությունը թանկ է ամեն ինչից:

Իրականություն N 2

Դաս II Հուլիսին ՊՊԾ գնդի գրավումը լրջագույն մարտահրավեր էր մեր պետության համար: Մենք պիտի գիտակցենք, որ եթե կեղծում ենք ընտրությունները, խորացնում ենք աղքատությունը, մեծացնում ենք անարդարությունը, հնարավոր չէ երկարժամանակ վերահսկել կուտակվող հասարակական ըժգոհությունները, որոնք ի վերջո հանգեցնում են նման հետևանքների: Հարկավոր է ապահովել մամուլի և խոսքի ազատությունը, որպեսզի մեր պետության համար օգտակար գաղափարները ակտիվորեն շրջանառվեն և զարգանան: Հարկավոր է վերջ տալ իմիտացիոն բարեփոխումներին, մեղավոր պաշտոնյաներին հեռացնել աշխատանքից և ենթարկել պատասխանատվության, կատարել իրական փոփոխություններ՝ հասարակության մոտ առաջացնելով դրական սպասումներ ընտրությունների հանդեպ: Ընտրությունները պետք է դարձնել առավելս արդար՝ ապահովելու համար քաղաքացիների իրական կամաարտահայտությունը: Մեր պետությունը թանկ է ամեն ինչից:

Իրականություն N 1

Դաս III...

Ադրբեջանը 2016 թվականին. էկոնոմիկան՝ փորձության առաջ

Ավազ ՀԱՍԱՆՈՎ
Հումանիտար հետազոտությունների ընկերության տնօրեն
Բաքու

Այն, որ միլիարդավոր դոլարների եկամուտներ ստացող Ադրբեջանը կհանդիպի այնպիսի տնտեսական դժվարությունների, որոնց առաջ հայտնվեց 2016-ին, շատերի համար ճակատագրի անսպասելի շրջադարձ էր: Մարդիկ արդեն հարմարվել էին կայուն կյանքի, նրանց եկամուտները սոցիալական նոր պայմաններում ապրելու համար այնքան էլ փոքր չէին, նրանք հարմարվել էին կյանքին՝ իր նոր դրսևորումներով: Բիզնես-պլանների հարցում ևս ամեն ինչ կարգին էր, եկամուտների նկատմամբ պետական ուժեղացված հսկողություն չկար: Անգամ շարքային գործարարները, որոնք իրենց փոքր բիզնեսն ունեին, կարող էին ինքնուրույն իրենց կյանքը դասավորել, իսկ պետությունից նրանց կախվածությունը դրսևորվում էր զուտ փոքրաստիճան պաշտոնյաների կողմից ապօրինի միջամտությունների ձևով: Կառավարությունը ժամանակ առ ժամանակ ծրագրեր և որոշումներ էր ընդունում՝ նվազեցնելու համար պաշտոնյաների հնարավորությունները՝ խանգարելու գործարարներին:

Սակայն 2016 թվականը հողմացրիվ արեց իրենց եկամուտները նոր-նոր կարգավորել սկսած գործարարների և շարքային քաղաքացիների բոլոր պլանները: Նավթի գների անկումը, նավթային եկամուտների նվազումը, դոլարի հանդեպ մանաթի փոխարժեքի կրկնակի նվազումը Ադրբեջանում հանգեցրին ոչ միայն պետության, այլև նրա քաղաքացիների, հատկապես փոքր բիզնեսով զբաղված անձանց տնտեսական զարգացման արգելակմանը:

Հիմա երկրում միակ հույսը մնացել է տնտեսական իրական բարեփոխումներ անցկացնելուն միտված օպերատիվ գործողությունների ակնկալիքը: Բայց դե նավթային եկամուտներից տևական ժամանակ կախյալ վիճակում գտնված տնտեսության ակնթարթային բարեփոխումն անհնար է թվում:

Այս պայմաններում 2016 թվականին նաև քաղաքական բարեփոխումների սկզբի համար բարենպաստ հող ստեղծվեց: Հարկային արտոնությունների կարգավորումից զատ՝ այդօրինակ բարեփոխումների առաջին դրսևորումներից դարձավ յոթ տարով գործարար կառույցների ազատումը հարկային ստուգումներից: Չնայած այն բանին, որ սա կարևոր քայլ

էր, թուլացած գործարար կառույցները սկսեցին մեկը մյուսի ետևից փլուզվել, իսկ փոքր բիզնեսով զբաղվողներն իրենց տեղը սկսեցին զիջել մրցունակ խոշոր ընկերություններին:

Ղարաբաղյան ճակատում ապրիլյան դեպքերից հետո երկրում հայրենասիրական տրամադրությունների աճն իշխանություններին թույլ տվեց երեք ամիս շարունակ շահարկել ազգային զգացմունքները: Ապրիլյան դեպքերի ժամանակ հանրությունը թեև կարճ ժամկետով, բայցևայնպես չտեսնելու տվեց տնտեսական դժվարությունները և երկրի խնդիրները: Ողջ ուշադրությունը սևեռված էր ապրիլյան դեպքերի ընթացքում երկրի ձեռքբերումներին ու կորուստներին:

Թեև Ռուսաստանի և Թուրքիայի հարաբերությունների վատթարացումը դժվարին կացության մեջ էր դրել Ադրբեջանի իշխանություններին՝ 2016 թվականին գլոբալ քաղաքականություն Իրանի վերադարձը և Ադրբեջան-Ռուսաստան-Իրան ձևաչափով հանդիպումները նոր հնարավորությունների հույս ներշնչեցին: Հիմա արդեն Ադրբեջանը հանդես էր գալիս որպես Ռուսաստանի գործընկեր տարածաշրջանային նոր նախագծում: Հանդես գալով TAP (Trans Adriatic Pipeline) գազային նախագծի մասին նախաձեռնությամբ, որը միտված է դեպի Արևմուտք գազի արտահանման մեծացմանը, Ադրբեջանի ղեկավարությունն իր ստորագրությունը դրեց մի ծրագրի տակ, որը չէր համապատասխանում Ռուսաստանի շահերին և, հետևաբար, դրան զուգահեռ հարկ էր հաղթահարել Ռուսաստանի համառությունը, որպեսզի վերջինս չխոչընդոտի ծրագրի իրականացմանը: Ադրբեջանում բոլորը կարծում էին, որ իշխանությունը համաձայնություն է ձեռք բերել Ռուսաստանի հետ և «ոչ» է ասելու Եվրոպական Միության հետ քաղաքական համագործակցությանը:

Այս ամենին զուգահեռ իշխանությունը շահագրգռված էր քաղաքական գործընթացների վերահսկողությունը պահպանելու մեջ: 2016-ի սեպտեմբերին հանրաքվեի անցկացումը հիմք ստեղծեց նախագահի իշխանության զորեղացման և նրա կողմից որոշակի բարեփոխումների անցկացման լրացուցիչ հնարավորությունների ստեղծման համար, նաև այնպիսի տպավորություն թողեց, որ Արևմուտքի հետ համագործակցությանը վերջ դրվեց, և որ Ադրբեջանը նախապատվությունը տալիս է ԵԱՏՄ-ին:

Սեպտեմբերյան հանրաքվեի անցկացման հարցում իշխանությունները խնդիրներ չունեցան: Հանրությունում քաղաքական կուսակցությունների հնարավորությունները սահմանափակ են, չափազանց ցածր մակարդակի վրա են քաղաքացիական հասարակության գործնեության համար բնականոն պայմանները: Մամուլը և հատկապես էլեկտրոնային լրատվամիջոցները գտնվում են կառավարության կողմից հատկացվող ֆինանսներից կախվածության մեջ: Անկախ հեռուստատեսության և ռադիոյի հնարավորությունները սահմանափակ են: Սահմանափակումներ են դրված արտերկրից ֆինանսավորվող հեռուստառադիոալիքների վրա:

Թեև այս ամենն իշխանություններին չէր խոչընդոտում հավատալ սեփական ուժերին և սկսել հանրության կողմից ակնկալվող բարեփոխումները, այնուամենայնիվ՝ բարեփոխումներ չեղան: Տարեվերջին մոտ հրապարակելով տնտեսության և կառավարման տարբեր ոլորտներին վերաբերող ռազմավարական ճանապարհային քարտեզը՝ նախագահն ընդհանուր գծերով բացահայտեց, թե ինչպիսի բարեփոխումներ են անցկացվելու 2017 թվականին: Սակայն այդպես էլ չհրապարակվեց որևէ հայեցակարգ, որը կարող էր ապացույց հանդիսանալ բարեփոխումներ անցկացնելու մտադրության: Հատկապես այն փաստը, որ հանրաքվեից բխող խնդիրների կատարման համար հիմք հանդիսանալիք առաջարկների

նախապատրաստման համար հատկացվել է վեց ամիս, ապացուցում է, որ բարեփոխումները կախված են լինելու հենց այդ առաջարկներից:

Սակայն սեպտեմբեր ամսին Եվրոպական Միության հետ Ադրբեջանի համագործակցության վերսկսումը և նրա առաջարկած «ռազմավարական համագործակցության» մասին փաստաթուղթը փարատեցին այն բոլոր կասկածները, թե արդյո՞ք Ադրբեջանը կգնա Եվրոպական Միության հետ համագործակցության: Պատահական չէ, որ այդ հարցով բանակցություններ սկսելու համար պահանջվող մանդատը Եվրոպական Հանձնաժողովը ստացավ Եվրամիության երկրների կողմից առանց ուշացման: Նշյալ համաձայնությունը ստացվեց չափազանց կարճ ժամկետում՝ ընդամենը երկու ամսում, ինչից էլ բացահայտ դարձավ, որ շուտով կսկսվի Ադրբեջանի հետ բանակցությունների նոր փուլը:

2016 թվականի առավել հիշարժան իրադարձությունների համապատկերում հենց Եվրամիության հետ հարաբերությունների նորմալացումն է մարդկանց մոտ մեծացրել հույսերը, որ կառավարությունը կրկին առանձնակի նշանակություն կտա Արևմուտքի հետ համագործակցությանը: Թուլացած տնտեսության համապատկերում սա որոշակի հույսեր է արթնացնում մարդկանց մոտ:

2016 թվականը կհիշվի նաև երկրի բանկերի կոլապսով: Երկրում դոլարի պակասը տարեվերջին ուժեղացրեց խուճապը: Մարդիկ լրջորեն մտահոգված են գների աճով: Հարկ է հաշվի առնել, որ հոկտեմբեր ամսից մթերքի գներն աճել են 40 տոկոսով: 2017 թվականին գնաճի շարունակման մասին ենթադրությունները ահով են լցնում չունևոր մարդկանց և թոշակառուների սրտերը: Բոլորն էլ ցանկանում են շուտափույթ հրաժեշտ տալ անցնող տարուն՝ հնարավորինս շուտ ձերբազատվելու համար 2016-ի արհավիրքներից: Սակայն մարդիկ վախենում են նաև նրանից, որ 2017 թվականին նույնպես կարող են որոշակի դժվարություններ լինել: Միգուցե վերջին տասը տարում մարդիկ առաջին անգամ հայտնվեցին լիովին անորոշության մեջ առ այն, թե ինչ անակնկալներ կարող են իրենց սպասել նոր տարում:

Համենայն դեպս, հայ-ադրբեջանական հարաբերությունների նորմալացման նպատակով հանրության ուժերի օգտագործմանն ուղղված ադրբեջանական կառավարության ներկայացուցիչների ջանքերն այն բանի նշանն են, որ գալիք տարում իրավիճակը տարածաշրջանում կայուն է լինելու: Իսկ ադրբեջանական իշխանությունների կողմից 2017 թվականի համար նախատեսված բարեփոխումների համար կայունությունն անհրաժեշտ է:

Հայ-իրանական ռազմական համագործակցության արժակն ու իրողությունները

Անտոն ԵՎՍՏՐԱՏՈՎ
Քաղաքական վերլուծաբան
Վորոնեժ

Իրանի նախագահ Հասան Ռոհանիի սպասվող այցը Հայաստան հաջորդեց տարբեր մակարդակներում կայացած երկու երկրների քաղաքական գործիչների շփումների շարքին: Միջազգային տնտեսական պատժամիջոցների ճնշումից դուրս եկող Իրանը և զարգացման ասպարեզում լուրջ խնդիրների բախվող Հայաստանը սուր կերպով զգում են միմյանց կարիքը: Խոսքն ամենատարբեր՝ տնտեսական (որտեղ վերջին տարվա ընթացքում գրանցվել է ապրանքաշրջանառության 4 տոկոսանոց նվազում), քաղաքական (երկու պետությունները սուր կերպով դաշնակիցների և գործընկերների կարիք են զգում) բնագավառների մասին է: Հանդիպմանն առանձնահատուկ նշանակություն է հաղորդում Լեռնային Ղարաբաղում իրավիճակի վերջերս արձանագրված սրացումը, որը հատկապես կարևոր է Երևանի համար՝ հաշվի առնելով հայ-իրանական շփումների ռազմական չափումը:

Դժվար է ենթադրել, թե տվյալ հարթությունում ինչի է հանգեցնելու Ռոհանիի այցը, թեև, ակնհայտ է, որ կողմերը նախապատրաստվում են լուրջ և հիմնավոր որոշումներ կայացնել: Դեռևս 2006թ. հայ-իրանական հարաբերությունները ռազմավարական են որակվել. այս որակումը հնչել է Հայաստանի այն ժամանակվա պաշտպանության նախարար Սերժ Սարգսյանի կողմից՝ «Հայաստանի Հանրապետության Ազգային անվտանգության ռազմավարության ուղղությունները” վերնագրված զեկույցում: Հայաստանի պաշտպանական գերատեսչության ղեկավարի պաշտոնում նրան հաջորդած անձինք շարունակել են ընթանալ կողմերի միջև ռազմական համագործակցությունն ամրապնդելու ուղիով: 2011թ. ՀՀ պաշտպանության նախարար Սեյրան Օհանյանի և Իրանի Իսլամական Հանրապետության պաշտպանության նախարարի տեղակալ Ռեզա Մոզաֆարի Նիայիի մասնակցությամբ կայացած բանակցություններում քննարկվել են երկու երկրների համար առավել արդիական խնդիրները, մասնավորապես՝ Հայաստանի

Հանրապետության բարդ իրավիճակը, որում նա հայտնվել է այն ժամանակ, երբ Վրաստանը սկսել է խոչընդոտել Ռուսաստանից Հայաստան սպառազինությունների բեռնափոխադրմանը՝ Ադրբեջանի և Թուրքիայի կողմից շարունակվող շրջափակման պայմաններում: Հենց այդ ժամանակահատվածում է արդիականացել Իրանն ու վերջինիս ռազմական հնարավորություններն օգտագործելու անհրաժեշտության մասին տրամախոսությունը: Երկու երկրների մերձեցումը խթանել են նաև մեկ տարի անց Իրանի Իսլամական Հանրապետության դեմ սահմանված միջազգային պատժամիջոցները, որոնք իսլամական հանրապետության ողջ պատմության ընթացքում ծավալով ու տարողությամբ ամենածանրն էին: Ի հեճուկս այն հանգամանքի, որ Թեհրանի դեմ պատժամիջոցները սահմանվել են ոչ միայն Արևմուտքի առանձին պետությունների, այլև ՄԱԿ Անվտանգության խորհրդի կողմից, հայկական կողմը շարունակել է Իրանի հետ խորհրդակցություններն ու քննարկումները, այդ թվում և ռազմական հարցերի շուրջ:

Այնուամենայնիվ, երկար ժամանակ հայ-իրանական ռազմական համագործակցությունը որևէ շոշափելի գծեր չի ունեցել. խոսքն ընդամենը բանակցությունների և մտադրությունների փոխադարձման մասին էր: Եվ այս ամենը՝ քաղաքական բնագավառում գործընկերային բնույթի փոխհարաբերությունների և տնտեսական համագործակցության անբավարար քայլերով զարգացող փոխգործակցության ֆոնին:

Իրանում Հասան Ռոհանիի իշխանության գալը և պատժամիջոցների վերացման հարցում նրա արձանագրած հաջողությունները հայ-իրանական ռազմական համագործակցության համար նոր նախադրյալներ են ստեղծել: 2016թ. մայիսի 24-25-ին Իրանի մայրաքաղաք է այցելել հայկական պատվիրակությունը՝ ՀՀ պաշտպանության փոխնախարար Դավիթ Տոնոյանի ղեկավարությամբ: Նրան հաջողվել է հանդիպումներ անցկացնել Իրանի պաշտպանական գերատեսչության ղեկավար Հոսեյն Դեհղանի և վերջինիս տեղակալ Ֆիրուզ Մասիհպուրի հետ, ինչպես նաև այցելել Իրանի “Մալիք Աշտար” գիտատեխնիկական համալսարան ու ռազմավարական հետազոտությունների կենտրոն: Հենց 2016 թվականի մայիսին էլ, փորձագետների կարծիքով, տեղի է ունեցել երկու երկրների ռազմական փոխգործակցության օրակարգի համաձայնեցումը և ուրվագծվել են հետագա ռազմական համագործակցության առանցքային միջոցառումները: 2016թ. հիշյալ համագործակցության խորացման ուղղությամբ ջանքեր է գործադրել նաև ՀՀ նորանշանակ պաշտպանության նախարար Վիգեն Սարգսյանը, ով հանդիպել է իրանական ԷՏԿԱ ընկերության գործադիր տնօրեն Մեհդի Կարբալայիի հետ: Վերոնշյալ ընկերությունն արտադրում է սննդամթերքի տեսականի, տեքստիլ և այլ կարգի արտադրանք բանակի թիկունքային ապահովման համար, ինչպես նաև իրականացնում է ռազմական նշանակության օբյեկտների շինարարություն:

2016թ. գարնան-ամռան շրջանում Հայաստանի և Իրանի պաշտպանական գերատեսչությունների ներկայացուցիչների հաճախակիացած հանդիպումները պատահականություն չէին: Դրանք բացատրվում են Հայաստանի ռազմաքաղաքական ղեկավարության և հասարակության շրջանում Ռուսաստանի

նկատմամբ առաջացած որոշակի հիասթափությամբ, քանի որ, շատերի կարծիքով, Մոսկվան Ղարաբաղում ապրիլյան ռազմական սրացման ժամանակ բավարար ակտիվությամբ չի պաշտպանել իր միակ հարավկովկասյան ռազմավարական դաշնակցին: Մոսկվայի վարկանիշը Հայաստանում էլ ավելի է նվազել ապրիլյան իրադարձություններին հաջորդած շրջանում ռուսաստանյան մի շարք քաղաքական գործիչների և փորձագետների կողմից հնչած անընդունելի հայտարարությունների հետևանքով, որոնցից ամենացայտունը, թերևս, Դմիտրի Ռոգոզինի՝ Ադրբեջանին սպառազինություններ մատակարարել շարունակելու մասին արված խոստումն էր:

Սույն թվականի հունիսին Իրան է մեկնել ևս մեկ պատվիրակություն՝ ՀՀ պաշտպանության նախարարի տեղակալի և ՀՀ Զինված ուժերի նյութատեխնիկական ապահովման դեպարտամենտի ղեկավար, գեներալ-լեյտենանտ Մովսես Հակոբյանի ղեկավարությամբ: Սպասվածի համաձայն՝ այս այցելությունը բացի ընդհանուր ուրվագծերից (օրինակ՝ Դեհգանի հետ նոր հանդիպումը) ունեցել է նաև ավելի հստակ դրսևորումներ: Հակոբյանն ու իր ենթականերն այցելել են ԷՏԿԱ գործարանն ու ծանոթացել են տվյալ ընկերության արտադրանքին: Հայաստանի ռազմական ղեկավարությաան և ԷՏԿԱ ընկերության միջև կայացել են նաև այլ ուշագրավ շփումներ: Տվյալ պահին այս ընկերությունը Հայաստանի պաշտպանության նախարարության հետ բացահայտ համագործակցող իրանական միակ արտադրողն է: Համագործակցության բաց բնույթը բացատրվում է այն հանգամանքով, որ ԷՏԿԱ-ն նեղ իմաստով զբաղվում է ոչ թե բուն սպառազինությունների, այլ՝ թիկունքում օգտագործվող ապրանքատեսակների արտադրությամբ: Երկու պաշտպանական գերատեսչությունների համագործակցության այս մակարդակն Ադրբեջանի հետ հարաբերություններում Իրանի համար խնդիրներ չի ստեղծում՝ հաշվի առնելով վերջիններիս միջև ամենատարբեր ոլորտներում առկա ակտիվ փոխգործակցությունը:

Հավանաբար, ներկայումս գործող կողմնորոշիչների համակարգում Իրանի և Հայաստանի ռազմական համագործակցությունը չի դիմանա չափազանցված ակտիվացման ու բուն սպառազինությունների մատակարարումներին: Իրանն, անտարակույս, Հայաստանին կարող է շատ բան առաջարկել՝ լազերային թիրախավորմամբ “խելացի” ռեակտիվ “Բասիր” արկեր և փոքր հեռահարության “Քյաուսար” թևավոր հրթիռներ, ժամանակակից ռադիոտեղորոշիչ կայանքներ, ինչպես նաև բազմաթիվ այլ ոչ բարձրտեխնոլոգիական տեսակի սպառազինությունների տեսակներ: Սակայն Իրանի Իսլամական Հանրապետությունն անշեղորեն առաջնորդվում է Բաքվի և Երևանի միջև հավասարակշռություն պահպանելու սկզբունքով: Անգամ վերջին տարիներին Ադրբեջանի ռազմական բյուջեի նշանակալից տնական աճը չի համոզել Թեհրանին փոփոխելու նշված “հավասարակշռող” վերաբերմունքը: Այս կեցվածքը միանգամայն հասկանալի է, քանի որ Իրանի Իսլամական Հանրապետությունը տարածաշրջանային անհրաժեշտ հավասարակշռության պահպանման հույսը դնում է Ռուսաստանի վրա: Դրանով է բացատրվում իրանական կողմի դրական արձագանքը Երևանում սույն թվականի մայիսին անցած ռազմական շքերթում

ռուսական «Իսկանդերների» հայտնվելուն: Բացի դրանից, Հայաստանի օգտին հայ-ադրբեջանական դիմակայության մեջ մտնելը չի բխում Իրանի պետական շահերից գոնե այն պատճառով, որ Թեհրանի քաղաքական և տնտեսական շահերն ավելի մեծ չափով կապված են Բաքվի, քան Երևանի հետ: Օրինակ, հենց Ադրբեջանի միջով է անցնելու Իրանն ու Ռուսաստանը միացնելիք նոր երկաթուղին, որը, միաժամանակ, դառնալու է Կասպից ծովի շուրջ երկաթուղային շրջանակի կարևոր բաղադրիչ:

Այս համատեքստը հազիվ թե կարող էր փոխել Հայաստանի պաշտպանության նախարար Վիգեն Սարգսյանի և Իրանի պաշտպանական գերատեսչության ղեկավարի մեկ այլ տեղակալի՝ Նասրոլա Քալանթարիի հետ հոկտեմբեր ամսին կայացած հանդիպումը: Հաշվի առնելով այն, որ բանակցությունների ընդլայնված ձևաչափին մասնակցել են ՀՀ ՊՆ Ռազմաարդյունաբերական կոմիտեի ղեկավար Դավիթ Փախչանյանն ու փոխնախարար Դավիթ Տոնոյանը, կարելի է եզրակացնել, որ հանդիպման ժամանակ քննարկվել են գերազանցապես թիկունքային ծառայությունների միջև համագործակցության և համապատասխան արտադրանքի մատակարարումների հետ կապված հարցեր:

Առանց տրվելու հայ-իրանական զուտ ռազմական համագործակցության և Իրանից Հայաստան տարբեր զինատեսակների մատակարարման մասին դեռևս անառարկայական երազանքների՝ կարելի է արձանագրել առկա զարգացող կապերից ստացվող օգուտի նշանակալիությունը: Հիշեցնենք, որ ապրիլյան դիմակայության օրերին Հայաստանի և Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետության զինված ուժերն արձանագրել են թիկունքային ապահովման ոլորտում առկա թերացումները, որոնց հաղթահարման հարցում իրանական կողմի աջակցությունը կարող է լուրջ դրական դեր ունենալ, թեև վերջնական շեշտադրումները երևալու են երկու երկրների նախագահների երևանյան հանդիպման ժամանակ:

2017 թվականին ընդառաջ. միջազգային «ջունգլիների» լուռ ֆատալիզմը

Ռուբեն Հ.ՄԵՀՐԱԲՅԱՆ
«Առավոտ»-ի ռուսական տարբերակի խմբագիր
Երևան

2016 թվականը պատմության գիրկն է անցնում՝ դառնալով վերջինիս, մեղմ ասած, ոչ փառավորագույն կամ լավագույն գլուխը:

Մեր խոշորագույն հարևանները՝ Իրանն ու Թուրքիան, անմիջական մասնակցության մակարդակով ներքաշված են Սիրիայում ընթացող կեղտոտ և արյունալի հակամարտության մեջ: Մեր հյուսիսային հարևան Վրաստանը՝ Ռուսաստանի հետ հակամարտության համապատկերում շարունակում է ընթանալ դեպի Արևմուտք, թեև չափազանցություն կլինի պնդել, որ հոկտեմբերյան ընտրություններից հետո երկիրն ավելի ամրապինդ է դարձել, իսկ նրա ճամփան՝ անամպ ու հեռանկարներն՝ ավելի պայծառ:

Մեր «ռազմավարական դաշնակից» Ռուսաստանը շարունակում է Արևմուտքի հետ «անիմաստ և անողորմ» դիմակայությունը, որը նորանոր դիմագծեր ու ահագնացող դաժանություն է ստանում՝ հետևելով խորհրդային կայսրության ընթացքին և բացառիկ ճշգրտությամբ կրկնելով վերջինիս կործանարար քայլերը:

ԵՄ-ում տեղի ունեցած «Բրեքզիտը» և ԱՄՆ-ում Թրամփի ընտրությունը՝ «Արևմուտք» անուն կրող այսբերգի երևացող հատվածի երկու գագաթներն են, որոնք արտացոլել են ազատական ժողովրդավարությունների կառուցակարգային ճգնաժամը, որն, առանց չափազանցնելու, աննախադեպ է՝ 20-րդ դարի 30-ական թվականներից ի վեր: Պատահական չէ, որ ԵՄ Արևելյան գործընկերությունը փշրվել է Միացյալ Եվրոպայի հետ հետխորհրդային եվրոպական երկրների մերձեցման ռազմավարության հետ միասին: Եվրախանդավառությունը պահպանվում է սոսկ եվրաբյուրոկրատների հռետորաբանության մեջ, թեև բուն գաղափարն ու վերջինիս ընկալումը չեն

անհետացել և երբեք չեն վերանա՝ մի օր կրկին վերադառնալով գործնական հարթություն: Բայց ո՞վ է այսօր կասկածի տակ առնվող եվրամիասնության գաղափարի կրողն ընդդեմ Եվրոպայի քաղաքական թատերաբեմերում մոլեգնող անպատասխանատու պոպուլիզմի «իններորդ ալիքի»: Եվ ի՞նչով կարող է այս ամենին հակադրվել եվրոպական քաղաքական գործիչների ներկայիս սերունդը, որը, սակավ բացառություններով, բաղկացած է հաշվապահների, բյուրոկրատների, իրականությունից կտրված և եվրոպական բարդ օրգանիզմում պատճառահետևանքային կապերից անտեղյակ պատեհապաշտներից, որոնց համար սկզբունքայնությունը հավասարազոր է «ճկունության բացակայության» և «փոխզիջման անընդունակ լինելուն», իսկ «պատմության դասեր» բառակապակցությունն՝ ընդամենը «անարժեք հնություն» ու «դատարկ զրնգոց» է:

Բնական է, որ այս ամենը չի սկսվել 2016 թվականից, այլ՝ շատ ավելի վաղ: «Վերբեռնումն» ԱՄՆ-ում և «շրյոդերացումը» Եվրոպայում ծնել են ներկայիս ավտորիտար հրեշների և նրանց մանր ճտերի, որոնք, ինչպես հետագայում փաստվել է, սկսել են Երկրորդ աշխարհամարտի և Սառը պատերազմի արդյունքներով ձևավորված աշխարհակարգի վերանայման գործընթացը, իսկ միջազգային հաստատությունների ապիկարությունը հատկապես ավտորիտար ռեժիմների համար ստեղծել է ռևիզիոնիստական պատրանքներ. «Մեզ ամեն ինչ կարելի է»: Հարևանների դեմ արշավանքները, «պտուտակների ձգումը» ներսում, մամուլի լռեցումը, քաղաքացիների իրավունքների սահմանափակումն ու ոտնահարումը և կատարյալ անպատժելիությունը վերոնշյալ երևույթներին կարող են հաղորդել ամենաարյունալի բնույթ: Մեր տարածաշրջանի պես տարածաշրջան-«խաչմերուկներով» անցնող տեկտոնական ճեղքվածքները դարձել են Ազատության սիրտը թիրախավորած ու կրակելու պատրաստ ատրճանակներ:

Ղարաբաղյան հակամարտության շուրջ հրադադարի մասին եռակողմ համաձայնագրի կնքմանը հաջորդած 22 «սառեցված» տարիներից հետո իրավիճակը պայթեց 2016թ. ապրիլին: Մեզ դիմակայում է մի ավտորիտար վարչակարգ, որի համար մեզ հետ թշնամությունը թվացյալ անսասանության անփոխարինելի աղբյուր է: Մեր «բարեկամն» այլ ավտորիտար կայսերական վարչակարգ է, որի համար Ամերիկայի և Արևմուտքի հետ թշնամությունը նույնպես թվացյալ անսասանության անփոխարինելի աղբյուր է: Հիշյալ երկուսն էլ միմյանց համար «կարևոր ռազմավարական գործընկերներ են»: Հենց այս մեր «բարեկամն» ու «ռազմավարական դաշնակիցն» է Ալիևին օժտել սպառազինություններով, «դաբրոյով» և ժամանակով, որպեսզի մեր շահերի հաշվին ամրապնդի իր դիրքերը «մերձավոր արտերկիր» հայտարարված մեր տարածաշրջանում: Հայկական կողմը կարողացավ դիմակայել, ապա նաև ամրացնել շփման գիծը, բայց տեղի ունեցածից ոչ մի քաղաքական դաս չքաղեց: Ավելին, ի վկայություն ասվածի՝ Երևանը ստորագրել է մի համաձայնագիր, որի համաձայն՝ «միայն պատերազմական իրավիճակում» Մոսկվայի ուղիղ հրամանատարությանն է հանձնել իր բանակային կորպուսներից մեկը՝ «զորքերի համատեղ միավորում» ստեղծելու համար:

Սբ. Ծննդյան արձակուրդներից անմիջապես հետո Հայաստանը թևակոխելու է նախընտրական պայքարի, ապա նաև՝ նոր ընտրական փուլ: Ներկայիս իրողությունների պայմաններում սա նշանակում է տուրբուլենտության նոր շրջան, և փաստ չէ, որ 2018թ. մենք դրանից ավելի ամրացած կամ գոնե առանց կորուստների դուրս կգանք, հատկապես, եթե չարվեն մի շարք անհրաժեշտ գործնական երզակացություններ:

Իսկ հայաստանյան քաղաքական ուժերին, դատելով որոշ սուբյեկտների քաղաքական անհամարժեքության ուղղակի ճգնաժամային աստիճանից, երբեմն թվում է, որ այսպիսի վտանգավոր հարևանության և սպառնաշատ գործընթացների պարագայում մեզ քառօրյա պատերազմի օրինակով կհաջողվի զերծ մնալ վերոնշյալ բոլոր վերահաս վտանգներից: Բովանդակային առումով, հայաստանյան քաղաքական ուժերը՝ հատուկենտ մարդկանց բացառությամբ, լռում են, իսկ նրանց հռետորաբանությունն ընդամենը քաղաքական դատարկության մեջ լսվող նախընտրական ձայնային խոտան է: Այսպես չպետք է լիներ պատերազմող երկրի պարագայում՝ պատերազմից ընդամենը մի քանի ամիս անց:

Հայաստանն արագ քայլերով մոտենում է «խնդրահարույց 2018»-ին, երբ ավարտվելու է Սերժ Սարգսյանի նախագահության երկրորդ ժամկետը: Մոտենում է՝ առանց փոքր իսկ պատկերացնելու իր լավն ու վատը: Կամ սոսկ «ամեն ինչ վատ է», «ոչինչ չի փոխվելու» կամ՝ «էլ ի՞նչ անենք» կարգի մտորումներ:

Մեր վտանգավոր հարևանությունն՝ ի դեմս սիրիական պատերազմի մեջ թաթախված և համատարած բռնաճնշումներն ամենօրյա դարձրած Թուրքիայի, նավթային խողովակների պարունակությունը կորցնող ու քաղաքացիների իրավունքները ոտնահարող, բայց հայերի դեմ մոտալուտ ռևանշի մասին երազող Ադրբեջանի, մեր պետականությունը ոտնակոխ անող «պուտինյան սապոգի» և վերջինիս՝ մեր շահերի համար «բարերար» լինելու մասին հայ պաշտոնյաների ու քաղաքական գործիչների «գիտական» բացատրությունների համապատկերում, Արևմուտքում տիրող լիակատար ապակողմնորոշվածության պարագայում, երբ չեն կարգավորվել անգամ ներքին շատ հարցեր (էլ չեմ խոսում Ուկրաինայի ու բռնազավթված Ղրիմի մասին), այս ամենը ձևավորում է այն իրականության սոսկալի ըմբռնումը, որ մենք անըմբռնելի, լուռ և ոչ համարժեք ճակատագրապաշտությամբ հայտնվել ենք միջազգային «ջունգլիներում», որտեղ հարցերը լուծվում են ոչ թե իրավունքի զորությամբ, այլ բիրտ ուժի միջոցով: Այս իրավիճակն այն աստիճան ոչ ադեկվատ է, որ հիշեցնում է «յուրային-օտար» ճանաչողական համակարգի խախտում, երբ օտարն ընկալվում է որպես յուրային, իսկ յուրայինը՝ օտար:

Մեզ մոտ քաղաքական որոշումների ընդունման համակարգը հիվանդ է. այն ընդունակ չէ պարզել իր «ցավերի» ակունքը և անգամ պատրաստ չէ «հարմարավետ դիրք» բռնել՝ մեզ, չգիտես ինչու, հենց անկախացումից ի վեր պատուհասած «ցավերի» սաստկացումից ազատվելու համար: Եվ այսպիսի քաղաքական ուղեբեռով, ձեռքբերումների ու կորուստների բացասական հաշվեկշռով մենք մուտք ենք գործում վտանգներով լի 2017 թվականը:

Այո՛, անտարակույս, իրավացի են նրանք, ովքեր հանրորեն կարևոր հարցերի մասին խոսելիս ասում են, որ «ամեն ինչ վատ է»: Բայց նրանք միայն մասամբ են իրավացի: Եթե այդպես, ապա ամեն ինչ շատ ավելի վատ է, քանի որ հրաշք չի լինելու: Կամ՝ իրար հաջորդելով երկու անգամ չի լինի: Մի անգամ հրաշքն արդեն եղել է. խորհրդային կայսրության անկումից հետո միջազգային ասպարեզ էր վերադարձել Անկախ Հայաստանը: Մեր «դաշնակիցն» այս հրաշքն անվանում է «խոշորագույն աշխարհաքաղաքական աղետ» և շարունակում է «կառուցել» իր «ռուսական աշխարհը»: Մեր «դաշնակիցը» և նրան «հոգեպես հարազատ» ավտորիտար վարչակարգերը ռազմավարորեն և պատմականորեն դատապարտված են: Սակայն մեր օգուտը նրանց անխուսափելի ձախողումից պետք է կռել հենց մեր օրերում, հենց այսօր, քանզի այն երկնային մանանայի պես մեր գլխներին չի իջնելու:

«Ազգ-բանակի» «նոր» գաղափարը՝ այժմյան մարտահրավերներին պատասխանի սոսկ արատավոր ձևախեղումն է: Այո՛, պատերազմը թակում է մեր դռները: Բայց միայն ազատ մարդկանց ազատ ազգը կարող է ստեղծել արևի տակ իր տեղը պաշտպանելու ունակ բանակ, մինչդեռ Ազատության դեմ ոտնձգությունները նրանց ուժգնորեն ներսից են քանդում: Չէ՞ որ բանակը սոսկ պետության և հասարակության գործիք է, որի վիճակը դրանց հասունության և կայացվածության հետևանքն ու արգասիքն է: Ազատությունը կարող է ժամանակավորապես նահանջել, բայց պատմականորեն այն չի կարող չհաղթել. պատմության ընթացքն ասվածի ակներև վկայությունն է: Կարծես թե մենք սա որպես ընդհանրություն դեռ չենք ըմբռնել և նոր տարի ենք մտնում առանց այս տեսակ կենսականորեն կարևոր պատճառահետևանքնային կապերը հասկանալու: Բայց այս մարտահրավերը նաև հնարավորությունն է, որի կենսագործումը Քաղաքակրթության առջև մեր համամարդկային պարտքի մասնաբաժինն է:

Մենք չենք վարում, չենք ցանում, չենք կառուցում…

Իզիդա ՃԱՆԻԱ
«Нужная газета»-ի գլխավոր խմբագիր
Սուխում

Անցնող նահանջ տարին լի էր քաղաքական իրադարձություններով՝ համագումարներով, ցույցերով, գրոհներով և մեր պես փոքր երկրի համար աheռելի թիվ կազմող կուսակցությունների և հասարակական-քաղաքական շարժումների ստեղծմամբ, ինչպես նաև բնական աղետներով՝ ջրհեղեղներով, փոթորիկներով, արևադարձային անձրևներով, որոնք, պատճառ դառնալով կոմունալ ծառայությունների և էներգետիկ համակարգի աշխատանքի խանգարման, առաջացրել են մի շարք անհարմարություններ։

Եթե բնական աղետներն ուղղակիորեն հարվածում էին հասարակ մարդկանց, ապա երկրի քաղաքական կյանքը բավականին հեռու էր իշխանությանը վերադառնալ կամեցած և այժմ իսկ ձգտող անձանց խնդիրներից։ Վերջիններիս ճնշմամբ տեղի է ունեցել կառավարության ևս մեկ աննպատակ փոփոխություն, որին նախորդել էր Ներքին գործերի նախարարության շենքի գրոհը։

Կուրորտային սեզոնի ամենաթեժ պահին՝ հուլիսի 5-ին, նախկին պաշտոնյաներից բաղկացած ընդդիմադիր «Ամցախարա» կուսակցությունը ՆԳ նախարարի հրաժարականի պահանջով բողոքի ցույց է անցկացրել։ Նախարարի հրաժարականի պահանջի համար ձևական պատրվակ է ծառայել «երկրում վատթարացած քրեածին իրավիճակը», որն, իրականում, կայուն կերպով «վատթարացած» է արդեն երկու տասնամյակների ընթացքում։ Իհարկե, ակցիայի կազմակերպիչները «կորցրել» են ամբոխի վրա վերահսկողությունը, որը «լիովին տարերայնորեն» գրոհել է ՆԳ նախարարության շենքը։ «Տարերային» գրոհի ժամանակ օգտագործվել են «Մոլոտովի կոկտեյլներ», իսկ 19 ոստիկան տարբեր ծանրության վնասվածքներ են ստացել։ ՆԳ շենքի շուրջ ծավալված իրադարձությունների կենտրոնում հայտնվել են նախորդ տարիներին ուժային կառույցներում աշխատած անձինք։ Եթե հավատանք ընդդիմության առաջնորդներին, ապա ոչ մի արտառոց կամ ողբերգական բան տեղի չի ունեցել։ «Իհարկե, հրմշտոցում մարդիկ են տուժել, շատերն ուշաթափվում էին։ Մենք նրանց դուրս էինք բերում, օգնում էինք։ Ոմանք վնասվածքներ են ստացել։ Բայց, ընդհանուր առմամբ, պատահածը որպես ողբերգություն ներկայացնել չի կարելի»,-

ցինիկաբար ասում էր գրոհի հետևանքները մեկնաբանող «Ամցախարա» կուսակցության գաղափարաբաններից Իրինա Ագրբան:

ՆԳ շենքի գրոհին նույն ընդդիմության նախաձեռնությամբ հաջորդել է «նախագահի հանդեպ անվստահության մասին» հանրաքվեն: Հանրաքվեի արդյունքներն ապշեցրել են բոլորին. դրանց մասնակցել է մեկ տոկոսից պակաս բնակչություն: Հանրաքվեն ճանաչվել է չկայացած. հասարակությունը ցուցադրել է քաղաքական գործիչների նկատմամբ իր ունեցած անվստահությունը և նրանց բարձրացրած հարցերի անարդիականությունը: Ընդդիմության հետ երկխոսությունը հաստատելու ուղղությամբ իշխանության հետագա փորձերն ոչ մի արդյունքի չեն հանգեցրել. ընդդիմության ներկայացուցիչները կտրականապես հրաժարվել են երկխոսությունից և քաղաքական կուսակցությունների Համակարգող խորհրդին մասնակցելուց:

Քաղաքական ամռան արդյունքը կառավարության հրաժարականն էր: Ընդդիմադիր ուժերը հրաժարվել են մասնակցել նոր կառավարության ձևավորմանը, իսկ նախագահի առաջարկությունն ընդունած հասարակական շարժումների առաջնորդներին պիտակավորել են որպես «շտրեյկբրեխերներ»:

Սակայն կառավարությունը ձևավորվել է, իսկ ընդդիմությունն՝ ի դեմս «Ամցախարա» կուսակցության անդամներ, նախագահի նախկին թեկնածու, Ազգային անվտանգության ծառայության պաշտոնանկ ղեկավար Բժանիայի, նախկին վարչապետ Լակերբայայի և շատ այլ նախկինների շուրթերով նախագահին վերջնագիր են ներկայացրել՝ պահանջելով կամովին վայր դնել նախագահական իրավասությունները՝ պաշտոնավարման ժամկետի լրանալուց շուտ: Որոշում ընդունելու համար պետության ղեկավարին տրվել է ընդամենը 15 օր, որից հետո դեկտեմբերի 15-ն ընդդիմադիրները խոստացել են ժողովրդական հավաք անցկացնել:

Երբ իշխանության և ընդդիմության հակամարտությունը հասնում է գագաթնակետին՝ ասպարեզում սովորաբար ի հայտ է գալիս «երրորդ ուժը»: Այս անգամ ևս առանց այլընտրանքի գործը գլուխ չեկավ:

Այլընտրանքային ուժի դերում փորձեց հանդես գալ «Միացյալ Աբխազիա» կուսակցությունը, որը հիմնադրվել է ներկայումս հանգուցյալ, Աբխազիայի նախկին նախագահ Բագապշի կողմից՝ որպես «Միացյալ Ռուսաստան» կուսակցության կրկնօրինակ: Այսօր կուսակցությունը ղեկավարում է նախկին արտգործնախարար, նախկին վարչապետ և խորհրդարանի պատգամավոր Սերգեյ Շամբան (կուսակցության ներկայացուցիչները ներկայացված են իշխանության բոլոր ճյուղերում): Իհարկե, բանակցություններն ընթանում են «գրասենյակների լռելյայն միջավայրում», բայց դրանցից լուրեր են սողոսկել, թե կուսակցությունը հանդես է եկել «կոալիցիոն կառավարություն» ձևավորելու առաջարկով՝ նախատեսելով տնտեսական ողջ բլոկը բաշխել ընդդիմության առաջնորդների միջև, այսինքն՝ վերադարձնել 2014թ. նախագահ Անկվաբի հրաժարականից հետո (որը նույնպես տեղի էր ունեցել քաղաքական ճգնաժամի բարդ պայմաններում) պաշտոններից հեռացածների մեծ մասը:

Այսուհանդերձ, թվում է, որ իր քաղաքական գործունեությունը որպես քաղաքական փորձագիտական ակումբ սկսած և քաղաքական գործիչների (որոնք դեռ չեն հասցրել վարկաբեկվել գործադիր իշխանության մեջ աշխատելով) համեմատաբար ավելի երիտասարդ կազմ ունեցող «Այնար» կուսակցությունը փորձում է խլել նախաձեռնությունը Բագապշի օրոք ձևավորված քաղաքական վերնախավից և բոլոր բարի կամքի մարդկանց կոչ է հղել մասնակցելո դեկտեմբերի 13-ի համագումարին, որը, փաստորեն, երկու օրով նախորդելու է «Ամցախարա» կուսակցության հրավիրած ժողովրդական հավաքին:

«Մեզ համար նշանակություն չունեն ձեր քաղաքական նախապատվությունները. մենք մեր համաքաղաքացիներին չենք բաժանում ըստ քաղաքական ճամբարների, կրոնական համոզմունքների կամ ազգային պատկանելության: Մեզ համար կարևոր է, որ դուք ձեզ այս երկրի քաղաքացի եք համարում և այս երկիրը ձեր Հայրենիքն է», - ասվում է «Այնար» կուսակցության կոչում:

Դեկտեմբերին Աբխազիայում կարող են տեղի ունենալ նշանակալից իրադարձություններ, այսինքն, Աբխազիայի քաղաքական գործիչները մեզ սպառնում են (խոստանում են) երկրորդ պլան մղել Ամանորի ու Սբ. Ծննդյան տոնակատարությունները, թերևս նաև «կանանց միջազգային տոն մարտի 8-ը», քանի որ մարտին Աբխազիայում պետք է անցնեն օրենսդիր իշխանությունը ձևավորող խորհրդարանական ընտրություններ:

Ինչո՞ւ չեմ ընթերցողներին տեղեկացնում քաղաքական ուժերի շռայլած խոստումների մասին: Այն պարզ պատճառով, որ ներկայիս «ընդդիմադիր» քաղաքական վերնախավը չի թաքնվում որևէ ժողովրդավարական կարգախոսի ներքո. նրա առաջնորդները հանրության հետ հանդիպումներում, ժողովրդական ժողովներում և ցույցերում ուղիղ հայտարարում են, որ իրենց գլխավոր նպատակը՝ սովորական իշխանափոխությունն է: Չկան ծրագրային հռչակագրեր, տնտեսապես բարգավաճելու կամ աշխատավարձերն ու թոշակները բարձրացնելու մասին խոստումներ: Թերևս հենց սրանով է պայմանավորված հասարակության շրջանում ներկայիս ընդդիմության ցածր վարկանիշը:

Սակայն կանխատեսել Աբխազիայում իրադարձությունների հետագա զարգացումը դժվար է նաև այն պատճառով, որ քաղաքական գործիչների նկատմամբ հասարակության անվստահությունը գագաթնակետին է հասել: Շատ հավանական է, որ կայանալիք խորհրդարանական ընտրություններում ընտրազանգվածը ողջ չափով կցուցաբերի քաղաքական գործընթացներին «ոտքերով» մասնակցելու դժկամությունը: Այսպիսով, այսօրվա քաղաքական գործիչներին չէր խանգարի մտածել նախ և առաջ հենց ընտրողների մասին:

Իսկ այսօր՝ դեկտեմբերի 10-ին, Սուխումում տեղի են ունենում խորհրդարանական լրացուցիչ ընտրություններ: Տեղեկատվությունն անմխիթար է. բոլոր ընտրողները, կարծես թե, ուղղակի անտեսել են ժողովրդի ընտրյալ դառնալ ձգտող թեկնածուներին:

Այսպիսին էր այս տարին, որի արդյունքները դեռ վաղ է ի մի բերել: Ակնբախ է միայն այն, որ այս տարի մենք չենք վարել, չենք ցանել և չենք կառուցել, այլ ընդամենը դիտում էինք աթոռակռվով տառապող փոքրաթիվ խմբերի քաղաքական հակամարտություն: Ակնհայտ է, որ նրանք բոլորը մեզ ձանձրացրել են:

Տարվա արդյունքները՝ որպես դաս քաղաքական գործիչների համար

Ալան ՊԱՐԱՍՏԱԵՎ
Անկախ փորձագետ
Ցխինվալ

Տարվա ավարտին ընդունված է ի մի բերել արդյունքները: Բայց արդյունքները, ինչպիսին էլ դրանք լինեն, վերլուծաբանների և քաղաքագետների գործն են: Ավելի գործնական մարդիկ, ասենք՝ քաղաքական գործիչները, ընդհակառակը, սովոր են արդյունքներից առաջ անցնել և արդյունքները որպես դասեր ընկալել: Մասնագիտությամբ ուսուցիչ լինելով՝ ես չեմ կարող չսկսել դասը սխալների վրա աշխատանքից, չեմ կարող գոնե չքննարկել, թե ինչ են այս տարում ուսանել անցած տարվա սխալներից: Այսպես, անցած տարին, արտապատկերված այս՝ դեռևս չանցած տարվա վրա: Հարավային Օսիայի քաղաքական վերնախավի քաղաքական դասեր սերտած լինելու լավ օրինակ կարող ենք դիտել «Մեծ Պայմանագրի» ստորագրման հետ կապված պատմությունը:

Անցած՝ 2015 թվականը կարելի է անվանել Պայմանագրի համար պայքարի տարի: Համարյա ողջ տարվա ընթացքում ընթանում էր «ՌԴ հետ համագործակցության և ինտեգրման մասին Պայմանագրի» վիպերգը: Հանրության դատին անընդհատ ներկայացվում էին այս պայմանագրի տարբեր խմբագրումներն ու սևագրերը: Այս ամենն ուղեկցվում էր աղմկահարույց բանավեճերով ու մեղադրանքներով: Կրեմլյան «կուրատորների» (այսպես են անվանում Հարավային Օսիայի հետ հարաբերություններում ներգրավված ռուսաստանյան բազմաթիվ կառույցների) գլուխներն ուղղակի պտտվում էր: Սակայն նույնիսկ ՀՕՀ-ում բնակվող քաղաքացուն դժվար էր հասկանալ տեղի ունեցող զարգացումների մանրամասներն ու ծալքերը, ինչ մնաց «կուրատորներին»...

Պարզ էր միայն մեկ բան. Հարավային Օսիայի քաղաքական ուժերը, մասնավորապես՝ նախագահական և խորհրդարանական ճյուղերը, պայքարում էին առավել «ռուսամետ» լինելու բարձր կոչման համար: Հարավային Օսիայում, ըստ էության, հնարավոր չէ գտնել ոչ միայն իշխանության որևէ ճյուղ, այլև քաղաքացիական հասարակության գոնե փոքր ծիլ, որը ռուսամետ չլինի: Ռուսամետության մեր հիշատակած երկու ուղղությունների տարբերությունն էլ այն էր, որ խորհրդարանի ղեկավար Անատոլի Բիբիլովն առաջ էր տանում ՀՕՀ-ը ՌԴ կազմ մտցնելու քաղաքական մարտավարությունը՝ պնդելով երկրում այդ հարցով հանրաքվե անցկացնելու անհրաժեշտությունը և, վերոնշյալ հեռանկարից ելնելով, Պամյանագրի

մեջ միացյալ պետական կառույցների մասին դրույթներ ներառելը: Մյուս կողմից, նախագահական թիմը կողմ էր ներկայիս աշխարհաքաղաքական իրավիճակի իրողությունների շրջանակում առավելագույն ինտեգրման մակարդակ ենթադրող պայմանագրին, որը բխում էր այն հանգամանքից, որ Ռուսաստանի հետ Հարավային Օսիայի միավորումը ցանկալի, բայց արդի փուլում անիրագործելի ձեռնարկ է:

Հաղթեցին իրապաշտները: Պայմանագիրը ստորագրվեց 2015թ. մարտին: Բայց ուղիղ մեկ տարի անց՝ 2016թ. ապրիլին, նախագահ Լեոնիդ Տիբիլովը հանդես եկավ հանրաքվե անցկացնելու նախաձեռնությամբ, որի միջոցով ՀՕՀ քաղաքացիները պետք է արտահայտեին իրենց հայրենիքի՝ Ռուսաստանի կազմ մտնելու հեռանկարի վերաբերյալ տեսակետ: Թվում էր, թե նախագահը փորձում է խորհրդարանի խոսնակ Բիբիլովից խլել ամենառուսամետ լինելու նախաձեռնությունը, հակասելով իր իսկ նախկին հայտարարություններին առ այն, որ ՌԴ կազմ մտնելու հարցի բարձրացումը ժամանակավրեպ է և Ռուսաստանի քաղաքական թշնամիների համար ձեռնտու: Բայց դա միայն թվում էր. իրականում ամեն ինչ վարպետորեն էր բեմականացված: Ծրագրվող հանրաքվեի հարցումներում խոսվում էր ոչ այնքան ՌԴ կազմում ՀՕՀ-ը ներառելու, այլ հանրապետության սահմանադրության մեջ այնպիսի փոփոխություններ մտցնելու մասին, որոնք հետագայում երկրի նախագահին թույլ կտային հանդես գալ Ռուսաստանի կազմ մտնելու խնդրանքով: Խոսքն այն «հետագայի» մասին էր, երբ աշխարհում տիրող իրավիճակի տեսանկյունից ՌԴ կազմ ՀՕՀ մտնելու խնդրանքն այլևս «լուրջ ռիսկերի չի ենթարկի մեր ռազմավարական դաշնակից Ռուսաստանին»: Հենց այսպես է ՀՕՀ նախագահ Լ. Տիբիլովը սերտել 2015թ. դասերը, երբ նա մեղադրվել էր օս ժողովրդի՝ երկու Օսիաները միավորելու և Ռուսաստանի կազմ մտնելու դարավոր երազանքն անտեսելու մեջ: Իսկ ընդամենը մեկ տարի անց Տիբիլովն, առանց Ռուսաստանը անհարմար դրության մեջ դնելու, դարձավ Ռուսաստանի կազմ մտնելու շարժման առաջատարը:

Արդյո՞ք 2016թ. դասերը սերտելու և ձեռք բերված գիտելիքներն իրացնելու փորձը կկրկնվի նաև 2017 թվականին: Չէ՞ որ, շարունակելով դպրոցական թեմայի հետ համեմատությունը, 2017 թվականը նաև քննական, այսինքն՝ ընտրությունների տարի է:

Ու քանի որ այդ պաշտոնի հավակնորդները երեքն են՝ փորձենք պարզել այն առարկան, որի դասերը պետք է սերտեն թեկնածուները 2016-ին:

Լեոնիդ Տիբիլովը գործող նախագահն է: Նա գերազանցիկ չէ, բայց շատ առարկաներից ստանում է «հարվածային» կամ, անգամ, «գերազանց» գնահատականներ: Այսպես, սոցիոլոգիայից նա ունի կայուն «4»: Հաշվի առնենք նաև այն, որ նրանից առաջ եղած մարդիկ անգամ «3»-ի չէին «ձգում»: Վերլուծաբանները նրան գնահատում են որպես հանրապետության այնպիսի ղեկավարի, որին հաջողվել է նվազեցնել հասարակության մեջ առկա լարվածության մակարդակը: Նրան համարում են մի մարդ, որն «ի տարբերություն իրենից առաջ եղած ղեկավարների՝ իր ընդդիմադիրների և մրցակիցների հետ նախընտրում է շփվել ավելի քաղաքակիրթ ու մեղմ եղանակներով»:

Վերականգնողական շինարարության բնագավառում անտարակույս՝ «4»: Դիտորդները նշում են. «…հանրապետությունը Տիբիլովի կառավարման օրոք արտաքնապես տառացիորեն վերափոխվել է. Ցխինվալը հետզհետե վերածվում է

բարեկարգ քաղաքի, որտեղ կառուցվել են սոցիալական բազմաթիվ օբեկտներ»: Թեև շատերը հավելում են, որ այս «առարկան» նախագահին օգնում են սերտել Մոսկվայից»: Բայց չէ՞ որ նախորդներին էլ Մոսկվայից ոչ ոք չէր խանգարում:

Իսկ «Իրավագիտություն» առարկայից կան լուրջ թերացումներ: Նախընտրական արշավի ընթացքում խոստացված Սահմանադրական դատարանը և շրջանային վարչակազմերի ղեկավարների ընտրելիությունը, որոնք դե-յուրե սահմանադրորեն ամրագրված են, դե-ֆակտո ցայսօր սոսկ խոստումներ են մնում:

Լավ է, որ գոնե ընդունվել է խորհրդարանի ձևավորման խառը՝ մեծամասնական-համամասնական համակարգի ներդրման մասին որոշումը: Նոյեմբերի 30-ին Հարավային Օսիայի խորհրդարանը փոփոխություններ ընդունեց, որոնց համաձայն օրենսդիր մարմնի ընտրությունները կանցկացվեն մեծամասնական-համամասնական համակարգով: Մտահոգություն կա, որ նախորդ ընտրարշավում խոստացված այլ կետերի կատարումը գալիք ընտրարշավի ժամանակ հասարակության կողմից ընկալվելու է որպես վերաքննություն:

ՀՕՀ խորհրդարանի խոսնակ Անատոլի Բիբիլովը նախագահի երկրորդ և ոչ նվազ չափով սպասելի թեկնածուն է: Սա այն դեպքն է, երբ դասերը պետք է սերտվեն սեփական իսկ գործողությունների արդյունքներից: Բիբիլովն ստեղծել է ՀՕՀ պատմության մեջ թերևս ամենաազդեցիկ ու կուռ շարքերով կուսակցությունը, որն այսօր խորհրդարանում իշխանության և մեծամասնության կուսակցությունն է: Այս կուսակցության նախաձեռնությունները և իր առաջնորդի գործողություններն անցնող տարվա ընթացքում հարուցում էին հասարակության աշխույժ արձագանքը: Խոսքը թե՛ կառավարության նախագահ Դ. Կուլումբեգովի աշխատանքին տրված անբավարար գնահատականի, թե՛ մի շարք պաշտոնյաների հասցեին հնչած քննադատության, թե՛ Օստելեկոմ-Մեգաֆոն բջջային ցանցի բաժանորդների իրավունքների պաշտպանության մասին է: Առանձին վերցված յուրաքանչյուր դեպքը հասարակության աջակցությունն է վայելում և անհրաժեշտաբար հիմնավորված է: Բայց, եթե ընդհանուր դատենք, Բիբիլովի և նրա քաղաքական շրջապատի ընտրած ուղեգիծն ու ոճը մտահոգում և վախեցնում են իր ագրեսիվությամբ և խռովարարական հակումներով:

Մարդիկ նոր են սկսել հանգստանալ ցույցերից, հեղափոխություններից և պատերազմներից, թշնամիների վհուկորսից ու դավաճանության մեջ մեղադրանքներից: Թևավոր հետևակի եռանդուն և ժիր գեներալ Անատոլի Բիբիլովը համակրելի և մոտիկ է հարավօսական միջին վիճակագրական քաղաքացուն, բայց վերջինս կնախնտրի քվեարկել շինարարի և երկրավոր քաղաքական գործչի օգտին: Կարծում եմ, որ որքան շուտ նախագահի թեկնածու Բիբիլովը սերտի այս դասը, այնքան ավելի մեծ կլինեն նրա շանսերը ձերբազատվելու իր այսօրվա կարգավիճակի առաջին բառից:

Ինչ վերաբերվում է նախկին նախագահ Էդուարդ Կոկոյտիին, ապա նա ևս դասեր ունի քաղելու 2016 թվականից: Ընդ որում՝ տարվա գլխավոր արդյունքից: Դաս հետևյալ թեմայով՝ ինչպե՞ս կարելի է հաջողությամբ իրականացնել հանրապետության վերականգնման ծրագիրը: Մրցակից տիբիլովյան թիմի տված այս դասը Էդուարդին կօգնի, թե ոչ՝ դժվար է ասել:

2016-ը կառուցողական երկխոսության տարի էր Հայաստան-ԵՄ հարաբերություններում

Աննա ԲԱՐՍԵՂՅԱՆ
Վերլուծաբան
Երևան

2016-ը Հայաստան-ԵՄ հարաբերություններում կառուցողական երկխոսության և հարաբերությունների անշտապ զարգացման տարի էր: 2013-ի հայտնի իրադարձություններից հետո 2015-ի վերջին եռամսյակում արդեն իսկ ուրվագծվում էին ՀՀ-ԵՄ հարաբերություններում կարգավորման և վերաթարմացման միտումները, երբ նշված տարվա դեկտեմբերի 7-ին ազդարարվեց Հայաստան-ԵՄ նոր համաձայնագրի կնքմանն ուղղված պաշտոնական բանակցությունների սկիզբը:

Սույն թվականի հունվարի 18-ին ՀՀ պատվիրակությունն, ԱԳ նախարար Էդվարդ Նալբանդյանի գլխավորությամբ, մասնակցեց Բրյուսելում տեղի ունեցած Հայաստան-ԵՄ համագործակցության խորհրդի 16-րդ նիստին: Նիստի օրակարգում գլխավոր հարցը Հայաստան-ԵՄ նոր իրավական փաստաթղթի մշակումն էր, որը երկկողմ համագործակցությունը նոր հարթություն տեղափոխելու համար ամուր հիմք կծառայեր:

Սպասվելիք համաձայնագիրը կփոխարինի ԵՄ-Հայաստան գործող «Գործընկերության և համագործակցության համաձայնագրին», որը ներկայումս հարաբերությունները կարգավորող և առաջնահերթություններն ընգծող հիմնական փաստաթուղթն է: «Գործընկերության և համագործակցության համաձայնագիրը» բացի պաշտպանության հիմնահարցերից ընդգրկում է ԵՄ-Հայաստան հարաբերությունների գրեթե բոլոր ոլորտները: Այն ստորագրվել է 1996 թվականի ապրիլի 22-ին և ուժի մեջ մտել 1999 թվականի հուլիսի 1-ին՝ 10 տարի ժամկետով: Համաձայնագրի հիմնական նպատակն էր ավելի խորացնել քաղաքական, տնտեսական, սոցիալական և մշակութային կապերն ու համագործակցել բազմաթիվ բնագավառներում՝ ապահովելով եվրոպական երկրներին հարիր բարեկեցիկ կյանք, ժողովրդավարական սկզբունքների և օրենքի գերակայություն, քաղաքացիների

շահերի, մարդու հիմնարար իրավունքների և ազատությունների պաշտպանություն, ինչպես նաև երկրի սոցիալ-տնտեսական զարգացման դինամիկ և կայուն ընթացք:

Հայաստան-ԵՄ հարաբերությունների զարգացման և հատկապես քաղաքացիական հասարակությանն աջակցության տեսանկյունից կարևոր խթան էր նաև Եվրամիության արտաքին հարաբերությունների և անվտանգության հարցերի բարձրագույն ներկայացուցիչ, Եվրահանձնաժողովի փոխնախագահ Ֆեդերիկա Մոգերինիի մարտին կայացած այցը: Վերջինս հանդիպումներ ունեցավ նախագահ Սերժ Սարգսյանի, արտգործնախարարի, խորհրդարանական խմբակցությունների և քաղաքացիական հասարակության ներկայացուցիչների հետ, հանդիպումների ավարտին նախագահական նստավայրում տեղի ունեցած մամուլի ասուլիսում հայտարարեց որ Հայաստան-Եվրամիություն նոր բանակցություններում կարևոր է, որ մասնակից լինի հասարակությունը: Սա ևս մեկ ազդակ էր, որ ԵՄ-ն պատրաստվում է Հայաստանում իր հետագա գործունեությունն ավելի շատ նպատակաուղղել հանրային աջակցության ամրապնդմանն ու քաղաքացիական հասարակության զարգացմանը:

2016-ի ընթացքում կայացավ Հայաստանի Հանրապետության և Եվրոպական միության միջև նոր շրջանակային համաձայնագրի շուրջ բանակցությունների վեց փուլ, որոնցից երեքը Երևանում, իսկ երեքը՝ Բրյուսելում: Բանակցություններին հաջորդող մամուլի հաղորդագրությունները բավականին զուսպ էին և դուրս չէին գալիս արձանագրային ձևաչափից: Առայժմ բացահայտված չեն նաև քննարկվող փաստաթղթի հիմնական բնույթն ու բովանդակությունը, սակայն, դատելով պաշտոնական հաղորդագրություններից և դիվանագետների տրամադրած «ժլատ» տեղեկատվությունից, նոր փաստաթուղթն «Ասոցացման համաձայնագրի» նորացված տարբերակն է, որն ընգրկելու է բոլոր այն դրույթները, որոնք չեն հակասում ԵԱՏՄ-ին ՀՀ անդամակցությանը: Սպասվում էր, որ համաձայնագիրը պատրաստ կլինի ընթացիկ տարում, սակայն 2016-ի ընթացքում ԵՄ-ն կարծես թե սպասողական դիրքորոշում էր որդեգրել: 2017-ի ապրիլին Հայաստանում խորհրդարանական ընտրություններ են, և ԵՄ-ի հետ ստորագրված փաստաթուղթը քաղաքական էլիտայի ձեռքին լրացուցիչ հաղթաթուղթ կդառնար՝ արդարացնելու 2013-ի ձախողումները: Այդ մասին են վկայում նաև դեկտեմբերի 9-ին Բրյուսելում կայացած բանակցությունների վեցերորդ փուլի արդյունքները, երբ նշվեց, որ պայմանավորվածություն է ձեռք բերվել հետագա հանդիպումների ժամանակացույցի վերաբերյալ:

Բանակցությունները ակտիվ շարունակվում են նաև տնտեսական հարցերի վերաբերյալ, ինչի ապացույցն է դեկտեմբերի 15-ին Բրյուսելում կայացած ՀՀ-ԵՄ համագործակցության կոմիտեի 17-րդ նիստը: Նիստի ընթացքում կողմերը քննարկել են ՀՀ-ԵՄ համագործակցության ապագա համաձայնագրին, ՀՀ-ԵՄ առևտրատնտեսական հարաբերություններին և տնտեսական զարգացումներին առնչվող հարցեր: Օրակարգում ներառված էին նաև արդարադատության, ազատության, անվտանգության, տրանսպորտի և էներգետիկայի ոլորտում համագործակցության, բազմակողմ համագործակցության ձևաչափի, ինչպես նաև

Լեռնային Ղարաբաղի հիմնահարցի և Հայաստան-Թուրքիա հարաբերությունների վերաբերյալ հարցեր:

2016-ի ընթացքում Հայաստանն ունեցավ նաև կարևոր ձեռքբերում, մասնավորապես՝ միացավ «Հորիզոն-2020» ծրագրին: «Հորիզոն-2020» ծրագրում Հայաստանի ներգրավվածությունը հանրապետության գիտական կազմակերպություններին, բուհերին, ինչպես նաև անհատ գիտնականներին ու ասպիրանտներին հնարավորություն է տալիս մասնակցել գիտության և տեխնիկայի զարգացման արդի մակարդակին համապատասխանող առաջնակարգ և կարևորագույն հիմնախնդիրների լուծմանն ուղղված ծրագրերի իրականացմանը, միջազգային լայնընդգրկուն գիտական համագործակցությունների աշխատանքներին, օգտվել եվրոպական գիտական կազմակերպությունների և համալսարանների ենթակառուցվածքներից, բարձրացնել տեխնոլոգիական ու նորարարական ունակությունները, գիտական հետազոտությունների մակարդակն ու արդյունավետությունը, ընդգրկվել գիտական և գիտատեխնիկական կադրերի պատրաստման ու վերապատրաստման եվրոպական ծրագրերում:

«Հորիզոն-2020» ծրագրին ասոցացված անդամակցության համար Հայաստանը յուրաքանչյուր տարի պետք է կատարի ֆինանսական ներդրում: Բանակցությունների արդյունքում հաջողվել է ձեռք բերել պայմանավորվածություն, ըստ որի Հայաստանի ֆինանսական ներդրումը լինելու է 87.5% զեղչի պայմաններում: Սա իսկապես ֆանտաստիկ հնարավորություններ է բացում հայ գիտական հանրույթի առջև, ինչի շնորհիվ հայաստանցի գիտնականները կարող են ինտեգրվել եվրոպական նորարական ծրագրերին և հանդես գալ սեփական նախաձեռնություններով:

ԵՄ-ն և ապրիլյան պատերազմը

2016-ին տարածաշրջանի էպիկենտրոնը Արցախն էր, ուր ապրիլին վերսկսված պատերազմի ցնցումները զգոնացրին նաև ԵՄ-ին: ԵՄ-ի համար Արցախում պատերազմի բռնկումը ամենաանցանկալի սցենարներից մեկը կարող է լինել: Դեռևս 2003-ին ընդունված «Եվրոպական անվտանգության ռազմավարության» մեջ ԵՄ-ն որպես հիմնական սպառնալիք մատնանշել է տարածաշրջանային հակամարտությունների առկայությունը: Այդ դրույթն ամրագրվեց նաև «Եվրոպական նոր գլոբալ ռազմավարության» մեջ: Գնալով ընդլայնվող ԵՄ-ն, որ արդեն դարձել է մեր տարածաշրջանի հարևանը, ցանկանում է հարևանության գոտում տեսնել կայուն զարգացող և հակամարտություններից զերծ տարածաշրջան: Եվրոպական հարևանության գոտում յուրաքանչյուր ցնցում կարող է սասանել առանց այն էլ փխրուն ԵՄ-ի հիմքերը: Ուկրաինայի և հատկապես Սիրիայի հակամարտությունները ԵՄ-ին կանգնեցրել են միգրացիոն լուրջ ճգնաժամի առջև, և նոր պատերազմի բռնկումն իր բոլոր հետևանքներով ամենևին էլ ցանկալի սցենար չէ ԵՄ-ի համար:

Բացի դա, չպետք է մոռանալ նաև տարածաշրջանի էներգետիկ նշանակության մասին: Չնայած Ադրբեջանի գազային պաշարները ԵՄ-ի էներգետիկ պահանջարկի տեսանկյունից չնչին խնդիր են լուծում, սակայն էներգետիկ անվտանգության՝ աղբյուրների և ուղիների բազմազանեցման տեսանկյունից, որոշակի կարևորություն ունեն: Ներկա պահին, երբ Իրանի, Թուրքմենստանի հետ գազային գործարքներն իրականություն չեն դարձել, ադրբեջանական գազը Ռուսաստանը շրջանցող եզակի աղբյուրներից է, որից ԵՄ-ն չի ցանկանա հրաժարվել: Միաժամանակ, հարկ է հիշել, որ դեպի ԵՄ գնացող գազամուղների և ադրբեջանական հանքավայրերի շահագործման մեջ ներգրավված են նաև եվրոպական տարբեր պետությունների վերազգային կազմակերպություններ, որոնք բավականին մեծ ազդեցություն ունեն իրենց պետությունների վրա: Որպեսզի տարածաշրջանում խաղաղություն հաստատվի, իսկ եվրոպական ներդրումներն ապարդյուն չլինեն՝ հարկ կլինի տարբեր եվրոպական կառույցների կողմից ճնշում գործադրել նախահարձակ կողմի վրա՝ խուսափելու վերահաս և լայնածավալ պատերազմից:

Եվրոպական խորհրդարանն ապրիլի 12-ի իր լիագումար նիստում, ի թիվս այլ հարցերի, անդրադարձ կատարեց Լեռնային Ղարաբաղում ստեղծված իրադրությանը: Հարկ է փաստել, որ ի տարբերության Եվրոպայի խորհրդի, որտեղ ադրբեջանական միլիոններն իրենց սև գործը հաճախ կարողանում են անել, եվրախորհրդարանում բավականին հավասարակշիռ դիրքորոշում ցուցաբերվեց Արցախում տեղի ունեցած թեժացումների նկատմամբ: Ելույթ ունեցավ ԵՄ արտաքին հարաբերությունների և անվտանգության քաղաքականության հարցերով գերագույն հանձնակատար Ֆեդերիկա Մոգերինին, իսկ այնուհետև թեմայի շուրջ իրենց տեսակետներն արտահայտեցին Եվրոպական խորհրդարանի մի շարք պատգամավորներ, որոնց գերակշիռ մասը հանդես եկավ անաչառ դիրքորոշումներով՝ առաջարկելով խստացնել Ադրբեջանի հանդեպ ճնշումները:

Այսպիսով, եթե ամփոփելու լինենք 2016 թվականը, ապա կարելի է ասել, որ այն ԵՄ-Հայաստան հարաբերություններում ուղղագիծ զարգացման տարի էր, որն առերևույթ զերծ էր խոչընդոտներից և սրընթաց զարգացումներից: Սակայն բանակցությունների ընդհանուր տրամաբանությունը հուշում է, որ կուլիսների հետևում դեռևս բազմաթիվ չպարզված հարցեր կան: Կան նաև պահանջներ, որոնք կատարելու պայմանով միայն ԵՄ-ն Հայաստանին հնարավորություն կընձեռի անցնել քաղաքական, տնտեսական հարաբերությունների իրավական ամրագրման նոր մակարդակի: Միևնույն ժամանակ պետք է նկատել, որ ինչպես նախորդ տարիներին, այնպես էլ հիմա, ավելի ստույգ՝ առավել ևս հիմա ԵՄ-ն սկսել է ավելի մեծ ուշադրություն դարձնել քաղաքացիական հասարակության զարգացմանը, կրթական և հասարակական մի շարք ծրագրերի: Եվ պատահական չէ, որ ինչպես ոչ կառավարական կազմակերպությունների, այնպես էլ կառավարության համար ԵՄ-ն և եվրոպական երկրները օժանդակություն հատկացնող հիմնական դոնորներն են: Իհարկե, կառավարությանը հատկացվող դրամաշնորհները 2016-ի համեմատ որոշակի անկում են ապրել, սակայն ժողովրդավարական խորհրդարանական

ընտրություններ անցկացնելու պարագայում հաջորդ տարի կարելի է օժանդակության միանգամայն բարձր արդյունքներ ակնկալել:

Թուրքիայի արտաքին քաղաքականության ամփոփում

Հայկ ԳԱԲՐԻԵԼՅԱՆ
Թուրքագետ
Երևան

Թուրքիան 2016 թվական թևակոխեց մի շարք երկրների հետ զգալի խնդիրներով, ինչը նեղացրեց արտաքին-քաղաքական ոլորտում նրա մանևրելու հնարավորությունները: Դա Թուրքիային հարկադրեց ժամանակավորապես վերադառնալ «զրո խնդիր հարևանների» հետ քաղաքականությանը, որը զգալի հաջողություններ էր գրանցել 2009թ., և որի ճարտարապետ, Թուրքիայի արտգործնախարար Աhմեթ Դավութօղլուն ամերիկյան Foreign Policy պարբերականի կողմից ճանաչվել էր տարվա լավագույն դիվանագետներից մեկը, «Նոր Քիսինջեր»: Դավութօղլուին են պատկանում հետևյալ խոսքերը. *«Երբ մենք հասնենք մեր հարևանների հետ զրո խնդիր մակարդակի, այդ ժամանակ արտաքին քաղաքականություն վարելու առումով կստանանք վերին աստիճանի լայն մանևրելու դաշտ»*: Թուրքիան «զրո խնդիր հարևանների» հետ քաղաքականությամբ ստացավ այդ դաշտը և անցում կատարեց նեոօսմանիզմի քաղաքականությանը:

2016թ. Թուրքիան կարողացավ սկիզբ դնել Ռուսաստանի, Իսրայելի հետ հարաբերությունների կարգավորմանը, հայտարարեց, որ Սիրիայի նախագահ Բաշար Ասադը կարող է անցումային ժամանակաշրջանում զրուցակից դառնալ, մի շարք հայտարարություններ արեց Եգիպտոսի ու Իրաքի հետ հարաբերությունների կարգավորման անհրաժեշտության մասին: Սակայն հուլիսի 15-ի ռազմական հեղաշրջման փորձը (ՌՀՓ) զգալի շտկումներ մտցրեց. Թուրքիայի իշխանությունները սկսեցին հայտարարել, որ դրա շնորհիվ պարզվեց, թե ովքեր են երկրի իսկական բարեկամները՝ ՌՀՓ-ի ժամանակ և ոչ թե դրա ավարտից հետո աջակցություն հայտնողները (Ռուսաստան, Իրան): Ուշագրավ են ադրբեջանցի ընդդիմադիր կուսակցապետ Ալի Քերիմլիի այն խոսքերը, որ Ադրբեջանի իշխանությունները սպասել են ՌՀՓ-ի ավարտին և միայն դրանից հետո են աջակցություն հայտնել: Պատահական չէր, որ ՌՀՓ-ից հետո Ադրբեջանում վերսկսվեցին գյուլենականների զանգվածային ձերբակալություններ, որով Ադրբեջանը ձգտում էր ի ցույց դնել իր հավատարմությունը Թուրքիային: Կարելի է ասել, որ ՌՀՓ-ից հետո Թուրքիան անցում կատարեց դրվագային, իրավիճակային արտաքին քաղաքականություն վարելուն՝ չունենալով մշակված ռազմավարություն:

Ռուսաստան: 2016թ. հունվարի 1-ից ուժի մեջ մտան Թուրքիայի հանդեպ Ռուսաստանի տնտեսական ու վիզային սահմանափակումները. արգելվեցին թուրքական գրեթե ողջ գյուղմթերքի մատակարարումները Ռուսաստան: Դրանից առաջ արգելվել էր Ռուսաստանից Թուրքիա զբոսաշրջային ուղեգրերի վաճառքը (ռուսաստանցի զբոսաշրջիկները Թուրքիայում թվով երկրորդն են՝ 3-4 մլն): Այդ ամենը մեծ վնաս հասցրեց Թուրքիայի հարյուր հազարավոր քաղաքացիների (թուրքական արտահանումը Ռուսաստան նվազեց 66%-ով, Անթալիայում ռուսաստանցի զբոսաշրջիկների թիվը նվազեց 96%-ով), որը միտված էր նրանց շրջանում դժգոհություն հարուցելուն, իշխանությունների հանդեպ ճնշում գործադրելուն, ինչը պետք է նրանց մղեր Ռուսաստանի հետ հարաբերությունների կարգավորմանը: Ռուսաստանը նաև ձգձգեց Թուրքիայի առաջին՝ Աքքույուի ԱԷԿ-ի կառուցումը: Այդ ամենը զգալիորեն իր կնիքը թողեց Ռուսաստանի հետ հարաբերությունների հետագա կարգավորման հարցում:

Կարևոր դեր խաղացին նաև քաղաքական տարաձայնությունները: Ռուսաստանը հանդես եկավ «հայկական» մի շարք բլեֆային նախաձեռնությունների հավանականության մասին հայտարարություններով. Հայոց ցեղասպանության հերքման քրեականացում, 1921թ. Մոսկվայի պայմանագրի չեղյալ հայտարարում, սկսեց դատապարտել ապրիլյան պատերազմի ժամանակ ԼՂ խնդրի վերաբերյալ Թուրքիայի հայտարարությունները: Կարելի է կարծել, որ Թուրքիան, ԼՂ հակամարտության գոտում իրավիճակի թեժացման հարցում աջակցելով Ադրբեջանին, մտադիր էր առավելագույնս վարկաբեկել ԵԱՀԿ ՄԽ համանախագահող երկրներին, ի ցույց դնել նրանց անզորությունը և այդպիսով նախադրյալներ ստեղծել Ղարաբաղյան բանակցային գործընթացում իր ակտիվ ներգրավվածության համար: Թուրքիան ցանկանում էր, որ Ռուսաստանը սկսի Հարավային Կովկասում լրջորեն հաշվի նստել իր հետ, զգա իր հետ երկխոսելու, համագործակցելու կարիք:

Ռուսաստանը նաև խստապես դատապարտեց Թուրքիայում քրդերի դեմ ռազմական գործողությունները, ընդդիմադիր ԶԼՄ-ների, մարդու իրավունքների ճնշումները, Սիրիայում ու Իրաքում այդ երկրի գործողությունները: Սակայն գլխավոր գործոնը, որը Թուրքիայի իշխանություններին մղեց հենց այդ փուլում գնալ հարաբերությունների կարգավորման, Սիրիայի քրդերի գործոնն էր: Վերջիններս հատել էին Եփրատի արևմտյան ափը՝ Թուրքիայի սահմանած «կարմիր գիծը», սկսել էին ԻՊ-ից ազատագրել Ազեզ-Ջերաբլուս գոտին, որով կմիավորվեին նրանց երեք շրջանները՝ Ջիզրե, Քոբանի, Աֆրին, թուրք-սիրիական սահմանի 700 կմ-անոց (911 կմ-ից) հատվածը կհայտնվեր նրանց ձեռքում, և Թուրքիան կզրկվեր ԻՊ-ի դեմ պայքարի պատրվակով Սիրիա ներխուժում ձեռնարկելու հնարավորությունից: Թուրքիան մտավախություն ուներ, որ Սիրիայի քրդերը կշարունակեին իրենց հաղթարշավը դեպի Միջերկրական ծով: Այդ հանգամանքը վճռորոշ դեր խաղաց, քանի որ «Սու-24»-ի միջադեպից հետո թուրքական ավիացիան դադարեցրել էր իր թռիչքները Սիրիայում՝ կապված այնտեղ ռուսական S-400 համակարգի տեղակայման հետ: Թուրքիային մտահոգում էր նաև Ռուսաստանի նախաձեռնած Կասպից ծով-Պարսից ծոց ջրանցքի կառուցումը, որը մեծապես կվնասեր Ստամբուլի ջրանցքի նախագծին:

Հունիսին Թուրքիայի նախագահ Ռեջեփ Էրդողանը մասնակի ներողություն խնդրեց Ռուսաստանից (ավելի շատ ռուս օդաչուի զոհվելու և ոչ թե «Սու-24»-ը խոցելու համար), չխոստացավ փոխհատուցում վճարել «Սու-24»-ի համար և պատժել մեղավորներին: Դա բավարար եղավ, որպեսզի Ռուսաստանը սկսի Թուրքիայի հանդեպ սահմանած պատժամիջոցների վերացման գործընթացը: Ռուսաստանը ձգտում էր շուտափույթ կարգավորել Թուրքիայի հետ հարաբերությունները, որպեսզի արագորեն իրագործի «Թուրքական հոսք» գազատարի կառուցումը, նվազեցնի Արևմուտքից իր մեկուսացումը, ինչպես նաև սին հույսեր էր փայփայում ՆԱՏՕ-ից Թուրքիան կտրելու մասին: Թուրքիան էլ Ռուսաստանի հետ հարաբերությունների կարգավորմամբ փորձում էր Արևմուտքին ի ցույց դնել իր «այլընտրանք ունենալը»: Թուրքիան անմիջապես օգտվեց Ռուսաստանի հետ հարաբերությունների կարգավորումից և օգոստոսի 24-ին (Սիրիայի նվաճմանը նպաստած 1516թ. Մերջիդաբըքի ճակատամարտից ուղիղ 500 տարի անց) ներխուժեց Սիրիա՝ սկսելով «Եփրատի վահան» գործողությունը: Այդպիսով, թուրքական ավիացիան մոտ իննամյա ընդմիջումից հետո վերադարձավ Սիրիա: Փաստորեն Ռուսաստանը զոհաբերեց Սիրիայի քրդերին՝ Թուրքիային թույլ տալով անվտանգության գոտու ստեղծմամբ սեպ խրել նրանց ինքնավար շրջանների միջև: Սակայն Սիրիայի հյուսիսում Թուրքիայի առաջխաղացումը և այդ կապակցությամբ Ռուսաստանի մտահոգություն հայտնելը վկայում են, որ Թուրքիան իր նպատակների հարցում խաբել է Ռուսաստանին: Դա հաստատում են Էրդողանի այն խոսքերը, որ թուրքական բանակը Սիրիա է մտել Ասադի վարչակարգը տապալելու համար:

ԱՄՆ: 2016թ. թուրք-ամերիկյան հարաբերություններում էլ ավելի մեծ լարվածություն գրանցվեց՝ կապված երկու գործոնի հետ: Դրանցից մեկն ԱՄՆ-ում բնակվող իսլամական քարոզիչ Ֆեթհուլահ Գյուլենի արտահանձնման հարցն էր, որն էլ ավելի սրվեց ՌՀՓ-ից հետո: Թուրքիան Գյուլենի արտահանձնումը պահանջել էր դեռևս 2013թ. դեկտեմբերի 17-25-ին «Մեծ կաշառք» գործից հետո, և քանի որ Գյուլենը վերածվել էր երկրի ներսում Էրդողանի թիվ մեկ թշնամու, ուստի նպատակահարմար համարվեց ՌՀՓ-ի կազմակերպիչ հայտարարել Գյուլենին: Թուրքիայում կասկածներ կան, որ ՌՀՓ-ը կազմակերպել է ԱՄՆ-ը՝ կանխելու համար նրա հետագա իսլամականացումը: Երկրորդ կարևոր խնդիրը կապված էր ԱՄՆ-ի աջակցությունը վայելող Սիրիայի քրդերի «Դեմոկրատական միություն» կուսակցության (PYD) հետ, որին Թուրքիան որակում է որպես «ահաբեկչական կազմակերպություն, PKK-ի սիրիական թև»: Այդպիսով, ԻՊ-ին մեծապես աջակցած Թուրքիան ԱՄՆ-ին մեղադրում էր «ահաբեկչությանը սատարելու» մեջ, վերջնագրի լեզվով պահանջում էր ընտրություն կատարել իր և «ահաբեկիչների» միջև: 2016թ. ԱՄՆ-ը քանիցս դատապարտեց Թուրքիայում մարդու իրավունքների ոտնահարումները, քրդերի դեմ ռազմական գործողությունները:

ԵՄ: ԵՄ-ի հետ հարաբերություններն աչքի ընկան մեծ լարվածությամբ՝ չնայած մարտին կողմերի միջև միգրացիոն գործարքի ստորագրմանը: Թուրքիան շարունակ պահանջում էր, որ ԵՄ-ն շուտափույթ հատկացնի խոստացած 3 մլրդ եվրոն՝ առանց իր կողմից ծախսերի հստակ ծրագրեր ներկայացնելու, սպառնում էր, որ կբացի իր դռները և փախստականների հոսքը կուղղի ԵՄ: Խնդիրներ ծագեցին ԵՄ-ի կողմից վիզային ռեժիմի վերացման հարցում, քանի որ Թուրքիան համառորեն հրաժարվում էր բարեփոխել հակաահաբեկչական օրենսդրությունը: Բնականաբար, Էրդողանը

քաջ գիտակցում էր, որ երկրի ներսում իր բռնությունները բացառում են մոտ ապագայում ԵՄ-ին Թուրքիայի անդամակցությունը և նրա համար ավելի կարևոր էր երկրի ներսում իր դիրքերն ամրապնդելը՝ այլախոհների դեմ պայքարի տեսքով: Թուրքիան դժգոհ էր, որ ՌՀՓ-ից և ահաբեկչություններից հետո անհրաժեշտ աջակցություն չի ստանում Արևմուտքից: Նոյեմբերին Եվրոպական խորհրդարանը բանաձև ընդունեց՝ կոչ անելով սառեցնել ԵՄ-ին Թուրքիայի անդամակցության գործընթացը: Այդ համապատկերում Թուրքիան սկսեց հայտարարել, որ պատրաստ է անդամակցել ՇՀԿ-ին, սակայն վերջինս չի կարող դառնալ ԵՄ-ին այլընտրանք, և Թուրքիան մեծ հաշվով անելիք չունի ՇՀԿ-ում, որի անդամներն են Ռուսաստանն ու Չինաստանը: Մինչդեռ ԵՄ-ին անդամակցելու դեպքում Թուրքիան կդառնա տարածքային առումով ԵՄ-ի թիվ 1, բնակչության առումով՝ թիվ 2 երկիրը (Գերմանիայից հետո, որին նա կարող է գերազանցել մոտ ապագայում), մեծապես ներկայացված լինել Եվրոպական խորհրդարանում և մեծ ազդեցություն ունենալ ԵՄ-ի որոշումների վրա:

Իրան, Իսրայել: 2016թ. սկզբին Թուրքիան որոշել էր Իրանի տարածաշրջանային ազդեցության դեմ պայքարել Սաուդյան Արաբիայի օգնությամբ՝ հաջողության չհասնելով միայնակ: Սակայն ՌՀՓ-ից հետո որոշակի ջերմացում գրանցվեց Իրանի հետ հարաբերություններում՝ կապված ժամանակին նրա աջակցության հետ: Դա դրսևորվեց նաև Իրանի ու Ռուսաստանի հետ եռակողմ ձևաչափ ստեղծելու նախաձեռնությամբ, քրդական հոծ բնակչությամբ, Սիրիայի քրդերի հզորացումը չցանկացող Իրանի կողմից «Եփրատի վահան» գործողության առջև «կանաչ լույս» վառելով: Ամեն դեպքում, Իրանն ու Թուրքիան մնում են կատաղի մրցակիցներ՝ տարածաշրջանում ու իսլամական աշխարհում գերակայության հասնելու հարցում:

Իսրայելի հետ հարաբերությունների կարգավորման մասին պայմանագիրը ստորագրվեց 6 տարից անց՝ համընկնելով Էրդողանի ներողության հետ: Դա պատահական չէր. Էրդողանը ցանկացել է այդպիսով հավասարակշռել Ռուսաստանից կրած «պարտությունը» և Իսրայելի հանդեպ «հաղթանակը», ինչպես նաև շեղել Թուրքիայի քաղաքացիների ուշադրությունն օտար երկրից իր առաջին ներողությունից (Թուրքիան ժամանակին պարծենում էր, որ առաջին երկիրն է, որից Իսրայելը ներողություն է խնդրել): Իսրայելը մտադիր է իր գազը Թուրքիայի տարածքով արտահանել Եվրոպա, քանի որ տարածաշրջանում իր գլխավոր գնորդ Եգիպտոսը Միջերկրական ծովում «Զոհր» խոշորագույն գազահանքի հայտնաբերումից հետո հրաժարվել էր իսրայելական գազ գնելուց: Թուրքիան էլ ցանկանում էր էժան գազ ստանալ Իսրայելից, նվազեցնել ռուսական գազից իր կախվածությունը, մեծացնել իր տարանցիկ դերը: Ամեն դեպքում, Իսրայելը չկատարեց Թուրքիայի երրորդ նախապայմանը՝ Գազայի հատվածի շրջափակման վերացումը, քանի որ դա վերաբերում էր նրա ազգային անվտանգությանը, և նա չէր կարող չիմանալ, թե ինչ բեռներ են ուղարկվում Գազա: Չհաղորդվեց նաև, թե ինչ կարգավիճակ է ունենալու Իսրայելի կողմից 20 մլն դոլարի փոխհատուցում վճարելը. Թուրքիան պահանջում էր դա որակել որպես հակաիրավական հանցանքի համար փոխհատուցում, իսկ Իսրայելը՝ գթասրտության ակտ:

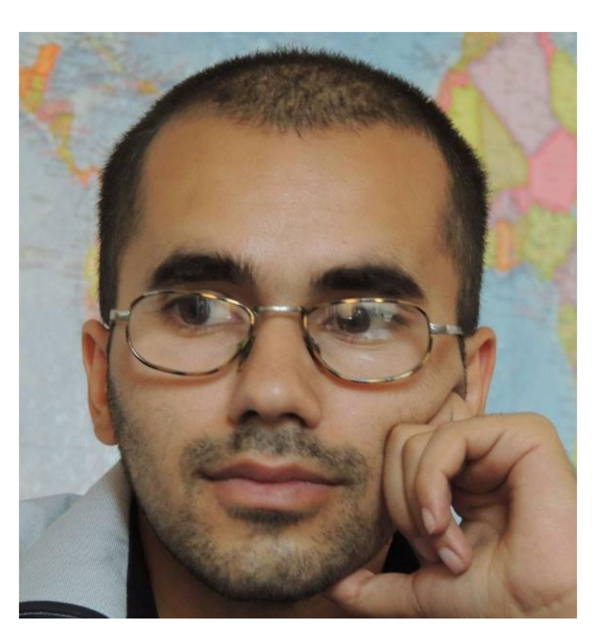
Ադրբեջան-Վրաստան: 2016թ. Ադրբեջանի նախագահ Իլհամ Ալիևը Ստամբուլում հայտարարեց, որ Ադրբեջանը Թուրքիայի տնտեսությունում ներդրել է 20 մլրդ դոլար,

իսկ SOCAR-ի նախագահ Ռովնագ Աբդուլաևը հայտարարեց, որ մինչև 2023թ. Թուրքիայի էներգետիկ ոլորտում ներդրվելու է 100 մլրդ դոլար, և SOCAR-ը 18 մլրդ դոլարով կապահովի դրա մոտ 20%-ը: Այդ ներդրումները Թուրքիային մեծ կախվածության մեջ են դնում Ադրբեջանից, և նա չի ցանկանում կասկածի տակ դնել դա՝ գնալով Հայաստանի հետ հարաբերությունների կարգավորման: Թուրքիայի համար մեծ կարևորություն ունեն նաև Ադրբեջանի հետ էներգետիկ-տրանսպորտային համատեղ նախագծերը՝ «Անդրանատոլիական» գազատար (TANAP), «Բաքու-Թբիլիսի-Կարս» (ԲԹԿ) երկաթուղի: ԲԹԿ-ն շահագործման է հանձնվելու 2017թ. սկզբին, իսկ TANAP-ով Թուրքիան 2018թ-ից Ադրբեջանից կստանա հավելյալ 6 մլրդ մ³ գազ, որով Ադրբեջանը կդառնա Թուրքիայի թիվ 2 գազամատակարարը՝ գերազանցելով Իրանը:

2016 թվականին ակնառու էր Թուրքիայի «ռազմակայանային» ակտիվ քաղաքականությունը, որը նեոօսմանյան քաղաքականության բաղկացուցիչ է: Թուրքիան ռազմական ներկայություն է հաստատել Սիրիայում ու Իրաքում՝ օգտվելով նրանից, որ Սիրիայի իշխանությունները միայն աննշան են վերահսկում, իսկ Իրաքի իշխանությունները ընդհանրապես չեն վերահսկում Թուրքիայի հետ սահմանը: 2016թ. Թուրքիան իր առաջին ռազմակայանը բացեց Աֆրիկայում (Սոմալիում)՝ հաշվի առնելով, որ այնտեղով է անցնում աշխարհի ամենակարևոր ջրուղիներից Բաբ էլ Մանդեբի նեղուցը, որով օրական անցնում է 3.5-4 մլն բարել նավթ՝ մերձավորարևելյան նավթի 30%-ը: Թուրքիան նաև հնարավորություն կստանա վերահսկել աֆրիկյան կարևոր երկրներ Եթովպիա և Քենիա տանող հաղորդակցության ուղիները: Սոմալիի դիրքի կարևորությամբ էր պայմանավորված 2011թ. Էրդողանի առաջին այցը, որով նա դարձավ վերջին 20 տարում Սոմալի այցելած օտար պետության առաջին ղեկավար:

Թուրքիան շուտով ավելի խոշոր ռազմակայան կբացի Կատարում, որի մասին համաձայնագիրը ստորագրվեց 2016թ. ապրիլի 28-ին, ինչը գրեթե լիովին համընկավ Կուտ էլ Ամարայի ճակատամարտում բրիտանացիների դեմ օսմանյան զորքերի հաղթանակի 100-ամյակին (29.04.1916): Բացի այդ, նախորդ տարի անցկացվեցին համատեղ վարժանքներ, որով թուրք զինվորն ուղիղ 100 տարի անց վերադարձավ Կատար: Թուրքիայի վեցերորդ գազամատակարար դարձած Կատարը բնական գազի պաշարներով աշխարհում 3-րդն է, իսկ հեղուկացված գազի արտահանմամբ՝ առաջինը: Թուրքիան, այսպիսով, կդառնա Պարսից ծոցի տարածաշրջանի անվտանգության համակարգի մեխանիզմներն անմիջականորեն կարգավորող երկրներից մեկի: Կատարը Թուրքիայի համար կարևորություն ունի նաև Իրանի տարածաշրջանային նկրտումները զսպելու հարցում: Կատարի ռազմակայանը կդառնա Թուրքիայի համար առաջինը Մերձավոր Արևելքում:

Ինքնության ճգնաժամը Թուրքիայում ու դրա հետևանքները քրդական գործոնի համապատկերում

Հովիկ ԱՎԱՆԵՍՈՎ
«Մեսրոպ Մաշտոց» համալսարանի
պատմության ամբիոնի դասախոս
Ստեփանակերտ

*«Եթե մի օր Թուրքիան քանդվի,
ապա դա կլինի ոչ թե զենքի միջոցով,
այլ՝ ինքնության խնդրի...»*
Հրանտ Դինք

Օսմանյան կայսրության ձևավորումն ընթացել է նվաճողական արշավանքների միջոցով, որոնց զուգահեռ կիրառվել է նաև բռնի խլամացման, թուրքացման քաղաքականություն, ինչի արդյունքում էլ կազմավորվել է խառնածին բնակչություն[19]: 1923թ. կազմավորված Թուրքիայի Հանրապետության կառավարությունը շարունակեց Օսմանյան կայսրության ձուլողական քաղաքականությունը[1, էջ 5]: Այդ քաղաքականության հիմնական նպատակը միատարր թուրքական պետականության ստեղծումն էր: Թուրքական պետական քարոզչամեքենան Թուրքիայում բնակվող շուրջ 40 ժողովուրդների ու էթնիկական խմբերի ներկայացնում էր որպես թուրքեր՝ միանգամայն անտեսելով նրանց բոլոր (կրոնական, լեզվական, մշակութային ու մի շարք այլ) իրավունքները:

Թուրքիայի Կայսերի (Կեսարիա), Մալաթիա և Էլազըգ (Խարբերդ) քաղաքների համալսարանների գիտնականները, Ազգային անվտանգության խորհրդի հանձնարարությամբ, ուսումնասիրելով Թուրքիայի ազգային փոքրամասնությունները, 2000թ. կազմեցին և հրապարակեցին ազգային փոքրամասնությունների պատկերը ուրվագծող զեկուցագիր[2, էջ7]: Սակայն զեկուցագրում տեղ գտած ազգային փոքրամասնությունների հրապարակած թվաքանակը չի համապատասխանում իրականության հետ. այն նվազեցված է մի քանի անգամ: Թուրքական կառավարությունը, իրականացնելով մարդահամար կամ այլ ուսումնասիրություն, ազգային փոքրամասնությունների իրական թվաքանակը խիստ գաղտնի է պահում ու հրապարակում է միայն այն տվյալները, որոնք բխում են պետական

շաներից: Վերջին տարիներին սկսվել է մի գործընթաց, որը փաստում է ձուլման պետական քաղաքականության փաստացի ձախողման մասին:

Ըստ թուրքագետ Ռուբեն Մելքոնյանի՝Թուրքիայում էթնիկ ինքնության շուրջ տեղի ունեցող գործընթացները կարելի է բաժանել պայմանական երկու խմբի. **Առաջին՝** տարբեր ժողովուրդներ, ինչպիսիք են քրդերը, չերքեզները (վերջին ժամանակներս նաև իսլամացված հայերը) առավելապես բացահայտ պայքարում են իրենց իրավունքների համար, վերարժևորում իրենց ազգային մշակույթը, լեզուն, սովորույթները և դրանով փորձում թոթափել պարտադրված «թուրքի» ինքնությունը: Տարբեր ազգերի էթնիկ ինքնությունն անտեսելուն է միտված Թուրքիայի դպրոցներում պարտադրվող, այսպես կոչված, «Աշակերտի երդումը»: Այդ երդմամբ են ամեն օր Թուրքիայի դպրոցներում միլիոնավոր աշակերտներ սկսում իրենց ուսումնական գործընթացը. երդման առաջին բառերն են՝ «Թուրք եմ, ճիշտ եմ, աշխատասեր եմ»: Ահա հենց սա է պատճառ դարձել, որ տարբեր ազգությունների ներկայացուցիչներ դիմեն դատարաններ, այդ թվում և Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարան, պահանջելով վերացնել այդ երդումը և չստիպել, որ քուրդ, չերքեզ, հայ, հույն և այլ ազգերի երեխաներ ամեն օր երդվեն, որ իրենք թուրք են:

Երկրորդ՝ տարբեր ժամանակաշրջաններում բռնի ձուլման ենթարկված մարդկանց շրջանում սկսվում էր էթնիկ ինքնագիտակցության վերաբերյալ լուռ գործընթաց, որը հետագայում նույնպես ստանում է բացահայտ բնույթ: Բռնի ձուլման ենթարկված մարդկանց մի մասը նախ սկսում է կասկածի ենթարկել իր «թուրքական» ինքնությունը, ինչին հաջորդում է իրական ինքնության փնտրտուքը: Ահա հենց այս երևույթի արդյունքում Թուրքիայի բնակչության որոշակի հատվածում սկսվել է, այսպես կոչված, էթնիկ ինքնության ճգնաժամ: Այսօր Թուրքիայում գիտական, հասարակական և քաղաքական մակարդակներում ամենատարածված հարցերից է՝ ո՞վ ենք մենք: Թուրք որոշ սոցիոլոգներ, անդրադառնալով այս խնդրին, իրավացիորեն երևույթը դասում են թուրքական հասարակության շրջանում տարածված հիվանդությունների շարքին: Այս առումով բավական հետաքրքիր են անգլիացի և գերմանացի մասնագետների հետազոտությունների արդյունքները, համաձայն որոնց՝ Թուրքիայի բնակչության 38-40 տոկոսը իրեն թուրք չի համարում: Թուրքիայում էթնիկ ինքնության ճգնաժամի խորացմանը նպաստում են նաև ներկայիս տարաբնույթ գործընթացները. օրինակ՝ տասնամյակներով արգելված թեմաների քննարկումները, մի շարք տաբուների ճեղքումը, որոնք իրենց հերթին բազմաթիվ հարցականներ են առաջացնում հասարակության համար[3]:

Թուրքիան գտնվում է քրդական օղակի մեջ. մի կողմից՝ Սիրիայի տարածքի քրդական բնակավայրերը, որոնք գտնվում են թուրք-սիրիական սահմանամերձ գոտում, մյուս կողմից՝ Հյուսիսային Իրաքի տարածքում գտնվող Քրդստանի առկայությունը, որն, ի դեպ, ունի նաև նավթային բավականաչափ պաշարներ, մեկ այլ կողմից էլ՝ Թուրքիայի ներսում բնակվող՝ պաշտոնական տվյալներով 20 միլիոն քրդեր, որոնք 2015թ. հունիսի 7-ին կայացած խորհրդարանական ընտրությունների արդյունքում առաջին անգամ իրենց սեփական կուսակցությամբ են կարողացել պատգամավորական մանդատներ ստանալ խորհրդարանում, սակայն իշխող կուսակցությունը չկարողացավ կոալիցիոն կառավարություն կազմավորել, նոյեմբերի 1-ին անցկացրեց արտահերթ խորհրդարանական ընտրություններ, որոնց ժամանակ քրդերը հավաքեցին անելի քիչ ձայներ, քան հունիսին, սակայն դարձյալ զգալի թվով պատգամավորական մանդատներ ստացան:

«Իսլամական պետություն» ահաբեկչական կառույցի երևան գալուն պես թուրքերն սկսեցին ոչ բացահայտ աջակցել այդ կառույցին, ինչը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ նշված ահաբեկչական խմբավորումը հարձակումներ էր իրականացնում քրդական

բնակավայրերի վրա: Այդ պատճառով էլ թուրքական կառավարությունը երկար ժամանակ չմասնակցեց միջազգային կոալիցիային, որը միայն օդային հարվածներ էր իրականացնում ահաբեկչական վերոնշյալ կառույցի դիրքերին: Թուրքիան միայն վերջերս միացավ միջազգային կոալիցիային, սակայն, թուրքական կործանիչների թիրախը հանդիսացան քրդական դիրքերը: Հարկ է նշել, որ այդ պայքարում առավել արդյունավետ մարտեր են մղում քրդերը, սակայն դա Թուրքիայի շահերից չի բխում, քանի որ պաշտոնական Անկարային ձեռնտու չէ քրդական միասնական պետության ստեղծումը: Ի պատասխան թուրքական հրթիռակոծությունների՝քրդերը երկրի մի շարք բնակավայրերում հարձակումներ են իրականացնում զինվորականների, ուժային այլ կառույցների ստորաբաժանումների վրա: Դրան զուգահեռ՝ պայթեցնում են նաև էներգակիր ենթակառուցվածքները, ինչը բավական նյութական կորուստներ է պատճառում թուրքական պետական բյուջեին[4]:

Սույն թվի հուլիսին տեղի ունեցավ անհաջող ռազմական հեղաշրջման փորձ, որի դաժան ճնշումից և ցայսօր շարունակվող զանգվածային ձերբակալություններից հետո թուրական պետական վարչամեքենան օգոստոսի 24-ին ձեռնակեց «Եփրատի վահան» գործողությունը, որը, ըստ թուրքական կողմի, անվտանգության խնդիր է լուծում: Թուրքերը որպես իրենց «իրավացիության փաստարկ» բերում են ՄԱԿ-ի պայմանագրի 51-րդ կետում առկա պաշտպանության իրավունքը: Սակայն Թուրքիան Սիրայի տարածքում ավելին հեռուն գնացող խնդիրեներ է լուծում.

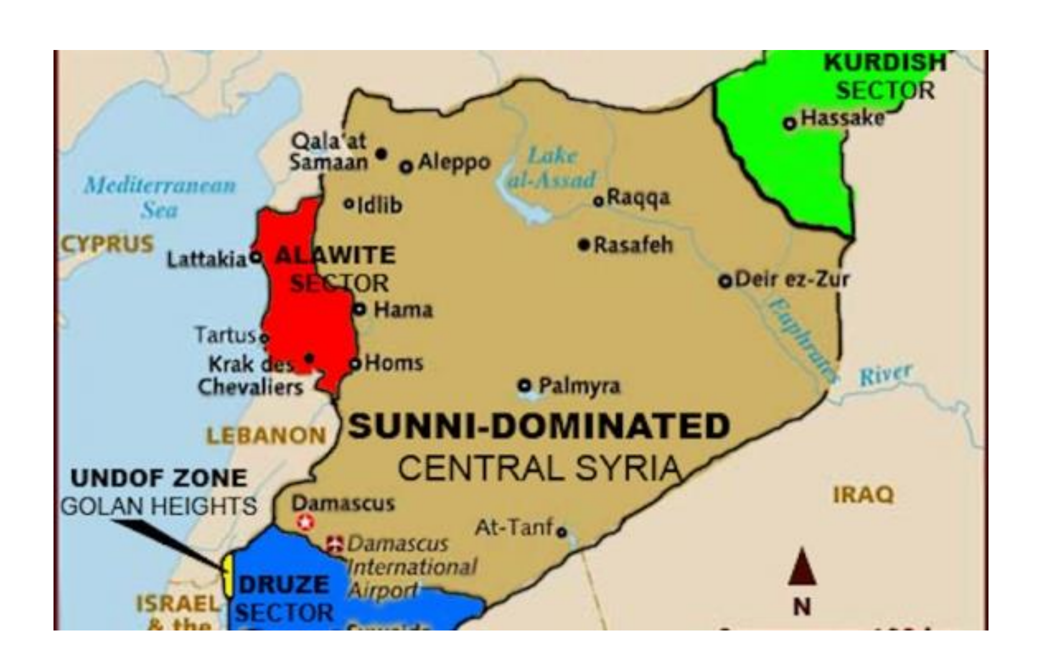
- **Նպատակ է հետապնդում վերացնել քրդական կազմավորումները Սիրայի տարածքում, որոնք, ի դեպ, հիմնականում թուրք-սիրական սահմանին են գտնվում.**
  - **Սիրայում վերականգնում է նախկին Օսմանյան կասրության ազդեցությունը, ինչի վառ ապացույցն են նաև տարածքային նկրտումները Հալեպի նկատմամբ:**

Թուրքական գործողության ծավալների մեծացումն ի հայտ է բերում հակամարտության մեջ ներգրավված առանցքային կողմերի, առաջին հերթին՝ Ռուսաստանի և Իրանի անհանգստությունը: ՌԴ արտգործնախարար Սերգեյ Լավրովը հայտարարել է, որ Մոսկվան հետևում է Սիրիայի հյուսիսում թուրքական բանակի գործողություններին՝ կոչ անելով դրանք համաձայնեցնել պաշտոնական Դամասկոսի հետ: Թեհրանը ևս լուրջ անհանգստություն է հայտնել՝ ընդգծելով Սիրիայի ինքնիշխանությունը հարգելու անհրաժեշտությունը: Սակայն, Թուրքիան, ըստ էության, կանգ առնելու մտադրություն չունի[5]: Դրա վառ ապացույցը նախագահ Ռեջեփ Թայիփ Էրդողանի վերջերս արված հայտարարությունը, որում ոչ միայն Հալեպն է համարում «թուրքական տարածք» այլ նաև Իրաքյան մի շարք բնակավայերը ևս:

Թուրքական վարչակարգին նյարդայնացնում է նաև այն հանգամանքը, որ ԱՄՆ սատարում է Սիրիայի քրդերին: ԱՄՆ-ն կարծես թե մտադիր է մասնատել Սիրիան մի քանի անկախ պետական կազմավորման՝ ըստ կրոնական հատկանիշի: Ինչպես հայտնում է Ռիա Նովոստին, այդ մասին հայտարարել է Սիրիայի տեղեկատվության նախարար Ռամիզ Թարջամանը: Բարձրաստիճան պաշտոնյան նշել է, որ ըստ Մերձավոր Արևելքում Իսրայելի աջակցությանն ուղղված ԱՄՆ ռազմավարության՝ «Սիրիայի տարածքը պետք է մի քանի պետական կազմավորման բաժանվի՝ ըստ դավանական հատկանիշի»: «Վաշինգտոնը ցանկանում է, որ Սիրիան լինի թույլ, նպատակ ունի մասնատել երկիրը: Մասնավորապես, նախատեսվում է քրդական պետություն հռչակել հյուսիսում, որպեսզի Սիրիան առնվազն դաշնության կամ համադաշնության վերածվի»,-հայտարարել է Թարջամանը[6] (նախագծի քարտեզը տես հավելված 1-ում):

Այսպիսով, ինքնության ճգնաժամն ու ստեղծված ներքաղաքական իրավիճակը և արդի աշխարհաքաղաքական զարգացումները լուրջ հարված են հասցնում Թուրքիայի պետական ու վարչական կառուցվածքին և նեոօսմանականության հեռանկարներին:

Հավելված 1

Հավելված 1

Ծրագիրը ֆինանսավորում է ՄԹ Հակամարտությունների, անվտանգության և կայունության հիմնադրամը՝ Հայաստանում Բրիտանական դեսպանատան միջոցով: Ծրագրի ընթացքում հնչած կարծիքները կարող են չհամընկնել Բրիտանական կառավարության տեսակետի հետ

АНАЛИТИКОН

Уроки 2016-го

Уроки 2016 года: «до» и «после» Апрельской войны

Масис МАИЛЯН
Политический аналитик
Степанакерт

Апрельская война[1] стала самым драматичным событием не только 2016 года, но и всех предыдущих 22-х лет перемирия, а также сыграла определяющую роль в дальнейших действиях международных посредников и сторон межгосударственного конфликта между НКР и Азербайджаном. При анализе развития событий 2014-2015 годов нами было отмечено, что сторонники мирного урегулирования должны сделать всё возможное, чтобы нарушения режима прекращения огня, да ещё с применением артиллерии, не стали нормой. «Если подобные вопиющие действия азербайджанской стороны не будут вовремя пресечены, то вероятность возобновления войны возрастёт».[2] Об опасности расширения конфликта предупреждали многие эксперты по региону, включая американского сопредседателя Минской группы ОБСЕ Джеймса Уорлика.[3]

От грубых нарушений перемирия до войны

В январе – марте 2016 года азербайджанская сторона продолжала грубо нарушать режим прекращения огня с использованием стрелкового оружия, гранатомётов, миномётов и гаубиц. Азербайджанские военные не прекращали попыток диверсионного проникновения на территорию НКР. Передовыми подразделениями Армии обороны НКР подобные попытки успешно пресекались, и противник отбрасывался назад с потерями для него[4].

По сводкам пресс-службы Армии обороны НКР, в ночь на 11 марта артиллерийскому обстрелу со стороны противника подверглись не только позиции АО НКР, дислоцированные в направлении Акна (Агдам), но и территории, находящиеся достаточно глубоко от линии соприкосновения. Пресс-служба АО НКР заявила о беспрецедентности действий противника с момента подписания соглашения о прекращении огня и отметила, что азербайджанская сторона приняла тактику, направленную на дестабилизацию ситуации в зоне конфликта, что чревато непредсказуемыми последствиями.[5] В вышеуказанный период число боевых потерь в АО НКР составило 3 военнослужащих. Еще один армянский военный погиб в Тавушской области, на армяно-азербайджанской границе.[6]

По общему признанию, боевые действия, имевшие место на границе Нагорно-Карабахской Республики и Азербайджана в апреле 2016 года, по своим масштабам и интенсивности были беспрецедентными с момента подписания трёхстороннего и бессрочного Соглашения о прекращении огня в зоне нагорно-карабахского конфликта от 12 мая 1994 года[7]. Этот документ, как и другие соглашения, подписанные в 1994-1995 годах главами оборонных ведомств Нагорно-Карабахской Республики, Республики Армения и Азербайджана, предполагал обеспечение трансформации бессрочного перемирия в прочный мир. Однако последующие развития в регионе и в переговорном процессе отдалили мирную перспективу.

22 года перемирия сопровождались различными нарушениями, которые, как правило, совершались азербайджанской стороной. С годами менялись формы нарушений режима прекращения огня: летом 2014 года «снайперская война» трансформировалась в «диверсионную войну», а в последние месяцы 2015 года для обстрела карабахских оборонительных позиций и приграничных населённых пунктов Республики Армения азербайджанской стороной активно использовалось крупнокалиберное вооружение, миномёты, ракетно-артиллерийские системы, зенитные пушки, гаубицы и танки.

Подобная динамика развития событий на линии фронта и отсутствие должной международной реакции на действия Азербайджана должны были привести к войне, которая и имела место в апреле 2016 года[8].

Эффективные действия Армии обороны НКР (включая армянских добровольцев), беспрецедентное давление на конфликтующие стороны, оказанное из мировых центров силы[9], в том числе активное вовлечение в процесс стабилизации политического и военного руководства России принудили азербайджанскую сторону прекратить начатую

войну[10]. Из трёх стран-сопредседателей МГ ОБСЕ только Россия обладает оперативными возможностями и соответствующим инструментарием в нашем регионе. В периоды обострения конфликта основная роль в успокоении ситуации, как правило, отводится России[11]. Таким образом, Апрельская война не была изначально задумана Азербайджаном как ограниченная по продолжительности и масштабам боевая операция. Опасаясь контрнаступления Армии обороны НКР, уже 3 апреля Азербайджан заявил об одностороннем прекращении огня, хотя и продолжал вести войну.[12]

По масштабу война охватила всю линию азербайджано-карабахского фронта. Наиболее интенсивные боевые действие имели место на северо-востоке и юго-востоке НКР. Запланированные Азербайджаном действия в центральном направлении были умело пресечены карабахской артиллерией. В первый день войны азербайджанской стороной были задействованы подразделения специального назначения и бригады, расположенные вдоль всей линии фронта. В последующие дни, к зоне боевых действий были переброшены дополнительные силы. Армия обороны НКР в основном справилась со своей задачей по удержанию наступления противника, поэтому не было необходимости переброски в Арцах подразделений или соединений Вооружённых сил Армении, как страны-гаранта безопасности НКР[13]. Продолжение боевых действий, несомненно, расширило бы театр военных действий с применением оперативно-тактических ракетных комплексов и могло вовлечь в войну региональных акторов.

Азербайджанская сторона применила в войне почти все виды своих вооружений и понесла большие потери личного состава и боевой техники, включая танки, вертолеты и БПЛА[14]. Потери были и со стороны НКР, в том числе территориальные. Используя фактор внезапности, 2 апреля азербайджанские формирования заняли некоторые передовые посты Армии обороны НКР на южном и северо-восточном направлениях. В течение двух последующих дней Вооружённым силам НКР удалось провести контрнаступательную операцию и отбить у противника часть утраченных позиций.[15] Операция АО НКР по восстановлению доапрельской линии соприкосновения была остановлена в связи с достижением в Москве договорённостей о перемирии.

Азербайджанской стороной впервые были использованы приобретённые в России и Израиле новые образцы вооружений, такие, как огнемётная система ТОС-1А «Солнцепёк», РСЗО «Смерч», противотанковые системы «Спайк» и ударные БПЛА.

Летом и в начале осени обстановка на переднем крае была относительно спокойной. Азербайджанская сторона применяла в основном стрелковое вооружение. Азербайджанские власти решили не допускать грубых нарушений перемирия, чтобы отпала необходимость внедрения согласованных на послеапрельских саммитах механизмов международного контроля за режимом перемирия и расследования инцидентов на границе. То есть, по принципу «нет нарушений — нет и необходимости в контроле и расследованиях». Азербайджан оказался перед дилеммой: либо продолжать нагнетать обстановку и под давлением извне получить на границах с РА и НКР международные механизмы контроля, тем самым лишить себя рычага давления на армянские стороны, либо выполнять взятые на себя международные обязательства по соблюдению перемирия и по мирному решению споров, тем самым заморозить конфликт и укрепить статус-кво.[16]

С конца октября Азербайджан продолжал нарушать режим прекращения огня уже с применением миномётов и гранатомётов. 12-18 ноября азербайджанская сторона провела крупномасштабные учения. Как было заявлено, к учениям было привлечено до 60 тысяч личного состава, более 50 единиц самолётов и вертолётов, более 150 единиц танков и бронетехники, а также до 700 систем ракетных войск и артиллерии.[17]

В МИД Армении назвали эти учения «очередным провокационным проявлением», в которое были вовлечены почти весь состав вооружённых сил и военная техника, что является грубейшим нарушением международных обязательств контроля над вооружением.[18]

Накануне учений, в ночь с 10 на 11 ноября и в течение дня вооружённые силы Азербайджана подвергли обстрелу передовые позиции Армии обороны НКР в районе сёл Талиш и Ярымджа из 60- и 82-мм миномётов. В заявлении МИД НКР от 11 ноября 2016 года было отмечено, что подобное массированное применение миномётов, происходящее впервые после крупномасштабной апрельской агрессии против Нагорного Карабаха, стало продолжением предпринимаемых в последнее время Азербайджаном действий по эскалации напряжённости на линии соприкосновения.[19]

Апрельская война и процесс урегулирования

До анализа влияния Апрельской войны на процесс урегулирования, отметим ряд предшествующих инициатив и событий.

В начале января по инициативе председателя Комитета по иностранным делам Палаты представителей Конгресса США Эда Ройса в Комитете было организовано обсуждение за закрытыми дверями по вопросу мирного урегулирования карабахского конфликта. На обсуждении присутствовал сопредседатель Минской группы ОБСЕ от США Джеймс Уорлик.[20] Подытоживая встречу, посол Уорлик сообщил: «Благодарю Комитет и его председателя Эда Ройса за обсуждения по Нагорно-Карабахскому урегулированию. Мы договорились работать вместе над урегулированием конфликта».[21] Ранее Эд Ройс и конгрессмен Эллиот Энгель написали письмо в Госдепартамент, изложив свою позицию по урегулированию карабахского конфликта, которая отвечает интересам мира в регионе. Под письмом подписались 80 конгрессменов.[22]

26 января в Парламентской Ассамблее Совета Европы (ПАСЕ) имело место голосование по двум антиармянским резолюциям. Одна из резолюций, касающаяся водных ресурсов реки Тертер, была принята на основе доклада М. Маркович, а вторая резолюция – «Рост насилия в Нагорном Карабахе и других оккупированных территориях Азербайджана» – была отклонена 70-ю голосами «против», при 66-ти «за».[23] За четыре дня до голосования сопредседатели Минской группы ОБСЕ призвали Парламентскую Ассамблею Совета Европы (ПАСЕ) не делать таких шагов, которые могут навредить мандату МГ ОБСЕ или усложнить продолжающийся переговорный процесс.[24] Азербайджанские власти связали свой провал с голосованием по второй резолюции в ПАСЕ с призывом сопредседателей МГ ОБСЕ. Президент Азербайджана назвал деятельность международных посредников абсолютно бессмысленной, а действия вокруг проекта резолюции ПАСЕ – провокационной[25]. Главам внешнеполитических ведомств России, США и Франции пожаловался и азербайджанский МИД.[26]
Боевые действия в апреле возымели крайне негативное влияние на процесс мирного урегулирования нагорно-карабахского конфликта. Апрельские события подтвердили, что азербайджанская сторона является недоговороспособным партнёром по переговорам: Азербайджан, начав новую вооружённую агрессию, не только сорвал переговорный процесс и нарушил взятые на себя международные обязательства, но и попытался денонсировать бессрочные трёхсторонние Соглашения о прекращении огня и Соглашение об укреплении прекращения огня[27], подписанные главами оборонных ведомств НКР, Азербайджана и Республики Армения в 1994-1995 гг.[28] Ноты о фактической денонсации принятых ранее документов были распространены Постоянным представительством Азербайджана при ОБСЕ 11 апреля 2016 года[29] и Постоянной миссией Азербайджана при ООН 14 апреля 2016 года. Тем самым власти в Баку попытались отказаться от документов, под которыми наравне с Азербайджаном стоят

подписи официальных представителей руководства НКР. В тексте ноты от 14 апреля очевидно стремление азербайджанской стороны заменить подписанные с НКР и РА документы устными договорённостями о восстановлении перемирия от 5 апреля 2016 года, достигнутыми начальниками генеральных штабов ВС Армении и Азербайджана. Следует отметить, что именно благодаря равноправному участию властей НКР в разработке и принятии соглашений 1994-1995 годов удалось в течение последующих 22 лет поддерживать мир в зоне конфликта.

Поддерживать мир в регионе и решать политические проблемы мирными средствами является международным обязательством Азербайджана не только согласно принятым вместе с НКР и РА договорам, но и по обязательствам, взятым на себя официальным Баку при вступлении в ООН, СБСЕ/ОБСЕ, Совет Европы и другие международные межправительственные организации.

Страны-сопредседатели Минской группы ОБСЕ оперативно и жёстко отреагировали на действия азербайджанских властей. Странами-посредниками было отмечено, что Соглашение о прекращении огня 1994 года, а также принятое в его развитие Соглашение об укреплении режима прекращения огня в нагорно-карабахском конфликте 1995 года имеют бессрочный характер и по-прежнему составляют основу перемирия в зоне конфликта.[30] В первый день Апрельской войны Генеральный секретарь ООН призвал все вовлечённые стороны в полной мере соблюдать Соглашение о прекращении огня.[31]

Несмотря на заявления стран-сопредседателей Минской группы ОБСЕ о том, что документы 1994-1995 гг. остаются основой перемирия, правовая база прекращения огня останется сомнительной, пока официальный Баку не отзовёт свои ноты, либо не будут сделаны официальные заявления на уровне МИД или президента Азербайджана о приверженности ранее принятым соглашениям. Азербайджанские власти попытались оправдаться, заявив, что распространение нот было личной инициативой их дипломатов. Эти оправдания не выдерживают критики, поскольку, например, распространённый 14 апреля 2016 года в Генеральной Ассамблее ООН документ начинается со слов «По поручению моего Правительства…».

Если до Апрельской войны в регионе существовала ситуация «ни мира, ни войны», то фактический выход Азербайджана из режима перемирия означает, что Арцаху и Республике Армения, как сторонам соглашения, объявлена война. Международные посредники должны срочно восстановить правовую базу перемирия, без которой обсуждение политических вопросов урегулирования теряет всякий смысл.

Кроме того, Генеральному секретарю ООН и странам-посредникам (США, РФ и Франция) следовало бы проявить последовательность в вопросе правовой основы перемирия и добиться от Азербайджана восстановления конфигурации линии соприкосновения противостоящих войск по положению на май 1994 года *(status quopost bellum)*, когда было подписано Соглашение о прекращении огня и подтверждена линия прекращения огня[32]. Имплементация данной рекомендации может стать эффективной мерой сдерживания и определённой гарантией невозобновления военных действий.
Апрельские события радикализировали настроения в обществах конфликтующих сторон в отношении мирного урегулирования конфликта. Не воспринимаются какие-либо обсуждения о возможных взаимных уступках. Даже слухи о возможной сдаче части территорий НКР Азербайджану привели к вооружённой внутренней дестабилизации в Ереване. В результате перестрелок были убитые и раненые[33].

Странам-посредникам следует извлечь уроки из событий, имевших место в ереванском квартале Эребуни. В вопросе урегулирования конфликта между НКР и Азербайджаном усилия международных посредников должны быть направлены в высшей степени на закрепление перемирия и исключение военного сценария. Без внедрения постоянного международного механизма контроля за режимом прекращения огня и механизма расследования инцидентов на границе, а также реализации мер доверия, искусственная интенсификация переговоров по политическим вопросам весьма опасна.

Изменившиеся в апреле обстоятельства должны радикально трансформировать «мадридскую» логику переговорного процесса[34]. Очевидно, что продолжение переговоров в прежнем русле ущербно для сохранения мира в регионе. Представленные 28 апреля президентом Армении три условия, необходимые для возобновления переговоров по урегулированию карабахской проблемы, можно расценить как попытку изменения переговорной логики. Этими предварительными условиями являются: формирование мер доверия и внедрение механизмов расследования инцидентов, адресные заявления международного сообщества о ситуации в зоне конфликта и гарантии того, что Азербайджан не пойдёт на новую агрессию и террор против народа Нагорного Карабаха[35].

Судя по заявлениям, опубликованным по итогам двух послеапрельских саммитов – в Вене[36] и Санкт-Петербурге[37], приоритет отдаётся стабилизации обстановки в зоне конфликта и только затем продвижению переговорного процесса. То есть посредники и президенты Армении и Азербайджана, по крайней мере на уровне заявлений, считают, что без надёжного закрепления режима прекращения огня и реализации мер доверия нельзя

ожидать достижения согласия по политическим вопросам. В принятом в Санкт-Петербурге Совместном заявлении трёх президентов говорится о согласии сторон на увеличение числа наблюдателей в зоне конфликта. Этот шаг положительный, но он абсолютно недостаточный. Очевидно, что без внедрения постоянного международного механизма контроля за режимом перемирия и механизма расследования инцидентов на границе нельзя ожидать прекращения провокаций с азербайджанской стороны.

После саммита власти Азербайджана заявили о том, что число наблюдателей может быть увеличено всего на 6-8 человек. Ясно, что организовать постоянный мониторинг с таким ограниченным числом сотрудников ОБСЕ невозможно. С одной стороны, Азербайджан пытается выхолостить идею международного контроля за соблюдением перемирия, с другой – продолжаются попытки Баку связать возможное внедрение международных механизмов с ведением субстантивных переговоров, в результате которых Азербайджан вожделеет получить утраченные в войне территории, что разрушит систему безопасности НКР. Тем самым азербайджанская сторона фактически препятствует установлению эффективного механизма контроля за режимом прекращения огня и отказывается обсуждать создание механизма расследований инцидентов на переднем крае. Это означает, что в Баку намерены и впредь безнаказанно продолжать свою военную дипломатию или силовую политику.

Невыполнение Азербайджаном договорённостей создало препятствия для организации новых встреч на уровне президентов и министров иностранных дел Армении и Азербайджана. 31 мая сопредседатели МГ ОБСЕ провели встречу с главой МИД Азербайджана в Брюсселе, а 2 июня с министром ИД РА в Париже.[38] Старания посредников организовать в сентябре встречу министров «на полях» Генеральной Ассамблеи ООН не увенчались успехом. В итоге, сопредседатели провели с министрами отдельные встречи.[39]Сопредседателям удалось провести совместную встречу (по некоторым источникам – неформальный ужин) 8 декабря в Гамбурге, где проходила очередное заседание Совета министров иностранных дел ОБСЕ.[40] В тот же день, министры иностранных дел стран-сопредседателей МГ ОБСЕ приняли Совместное заявление по НК конфликту, в котором вновь отражены «мадридские принципы» и элементы к ним.[41]

Несмотря на то, что страны-сопредседатели МГ ОБСЕ считают поддержание перемирия приоритетной задачей, они не спешат отказываться от устаревших подходов. Например, это явно проявилось в период обсуждения в правительстве Армении заключения по законопроекту о признании Арцаха. Сопредседатели увидели в этом посягательство на их

посредническую «монополию» и призвали Армению отказаться от односторонних действий в вопросе статуса НКР.[42]

В начале 90-х годов прошлого столетия был принят такой подход, при котором политико-правовой статус Нагорного Карабаха должен быть определён на основе переговоров между сторонами при посредничестве МГ ОБСЕ. Но известно, что статус НКР был определён гражданами республики в 1991 году, и в последующие 25 лет независимый статус Арцаха прямо и косвенно подтверждался на различных общереспубликанских голосованиях более десяти раз. Изменившиеся обстоятельства, т.е. две войны, тысячи жертв, этно-территориальное размежевание в регионе и другие события продолжают игнорироваться международными посредниками. В Арцахе возникают резонные вопросы: по какому праву Азербайджан должен участвовать в определении статуса Нагорного Карабаха? Разве граждане НКР участвовали в определении статуса Азербайджана? Как может страна-агрессор, дважды попытавшаяся вооружённым путём уничтожить НКР и её население, участвовать в определении будущего Арцаха?

У армянских сторон карабахского конфликта имеются потенциальные возможности для эффективного сдерживания Азербайджана и изменения переговорной логики. Возможное подписание договора о стратегическом союзе и взаимной безопасности между РА и НКР, юридическое признание НКР со стороны Республики Армения, активная и последовательная работа по международному признанию НКР и другие шаги могут позитивно трансформировать статус-кво в сторону большей региональной стабильности.

Апрельская война ещё раз подтвердила аргумент о том, что признание НКР может стать дополнительным политико-дипломатическим механизмом обеспечения безопасности НКР и предотвращения региональной войны[43]. 6 мая 2016 года первый президент Армении Левон Тер-Петросян предложил армянской дипломатии использовать для обоснования необходимости независимости НКР доктрину «отделение во имя спасения» (remedial secession).[44]

События 2016 года, особенно Апрельская война, ещё более усложнили задачу международных посредников. В 2017-ом сопредседательство МГ ОБСЕ будет иметь обновленный персональный состав. [45]

Гражданское миротворчество

До апрельских событий гражданское миротворчество находилось в пассивном состоянии. Основная «движущая сила» миротворческих проектов в регионе – консорциум EPNK –

прекратил свою активность в мае 2015 года и планировал старт новых проектов к осени 2016 года. Апрель принёс с собой определённые ограничения для проведения обсуждений с участием широкого круга экспертов и активистов гражданского общества из трёх конфликтующих стран, хотя и были организованы две экспертные встречи по стратегическому планированию.

Апрельская война стала экзаменом для общественных деятелей из НКР, РА и Азербайджана, долгие годы занимавшихся гражданским миротворчеством в рамках различных международных проектов. Произошла своеобразная «люстрация миротворцев». Большинство деятелей предпочло не выступать с заявлениями в пользу мира, некоторая часть активизировалась после достижения устных договорённостей о прекращении огня. Нашлись и такие, которые были за продолжение начатой войны и публично стали отказываться от почётной и ответственной миссии миротворца. Только небольшая группа общественников последовательно продолжает свою функцию.

Потраченные международными донорскими организациями ресурсы не дали ожидаемых результатов. В публикации International Alert «Приближение перспективы мира. 20 лет гражданского миротворчества в контексте нагорно-карабахского конфликта» авторами из НКР, в числе прочих рекомендаций, была подчеркнута необходимость в координации всех миротворческих инициатив и усилий, создании сети миротворческих организаций и формировании коллективной ответственности участников миротворческих проектов за судьбу миротворческого процесса. «Разбросанность миротворческих проектов – одна из причин недостаточной эффективности миротворчества в целом», – отмечено в публикации.[46]

Процесс признания

В 2016-ом был продолжен процесс признания НКР со стороны местных законодательных органов и муниципалитетов.

3 февраля Совет старейшин бразильского города Франку-да-Роша единогласно принял решение о провозглашении Степанакерта и Франку-да-Роша городами-побратимами с целью установления между ними дружественных отношений. В решении отмечается, что оно станет основой для реализации различных программ и соглашений, которые будут способствовать установлению сотрудничества между городами в социальной, экономической и культурной областях. Предусматривается также обмен информацией между городами в сферах культуры, туризма и спорта. Проект решения был представлен членом совета старейшин Антонио Лопес да Сильва и утверждён мэром города Франсиску

Даниэль Селегим де Мораисом. Муниципалитет Франку-да-Роша находится в бразильском штате Сан-Паулу. Население составляет около 145 тысяч человек.[47]
3 марта Палата представителей американского штата Джорджия приняла резолюцию H.R. 1580 «О выражении уважения и признании Нагорно-Карабахской Республики». Проект резолюции был представлен членами Палаты представителей Пэт Гарднер и Деметриусом Дугласом.[48]

29 марта Палата представителей американского штата Гавайи приняла резолюцию H.R. 167 «О выражении уважения и признании Нагорно-Карабахской Республики».[49] Палата постановила, что заверенная копия резолюции будет передана Нагорно-Карабахской Республике посредством её представителей, находящихся с визитом на Гавайях, а также, что дополнительные заверенные копии будут переданы президенту Соединённых Штатов, лидеру большинства в Сенате Соединённых Штатов, спикеру Палаты Представителей Соединённых Штатов, и представителям Гавайев в Конгрессе.
20 апреля Совет города и округа Гонолулу, штат Гавайи принял резолюцию 16-78, CD1, в которой поощряет и поддерживает «продолжительные усилия Нагорно-Карабахской Республики, направленные на то, чтобы гарантировать своим гражданам те права, которые присущи свободному и независимому обществу, и призывает Президента и Конгресс Соединенных Штатов поддержать усилия мирового сообщества, направленные на справедливое и долгосрочное решение вопросов безопасности на Южном Кавказе».[50]
В начале года Круг дружбы Франция-Карабах выступил с заявлением, в котором с констатируется расширение числа участников. Как сообщалось в заявлении, Круг пополнился 8 новыми членами – депутатами Парламента Франции. Таким образом, в Круг дружбы Франция – Карабах входят 48 членов. Как отмечается в тексте документа, деятельность Круга дружбы направлена на то, чтобы восполнить дипломатические усилия Франции в регионе, имеющем стратегическое значение.[51]28 ноября министр иностранных дел Нагорно-Карабахской Республики Карен Мирзоян принял членов Круга дружбы Франция – Арцах – депутата НС Франции Эрвана Бине и Жака Ремиле, бывшего мэра города Вьен (город-побратим с г. Гадрут). В ходе встречи состоялся также обмен мнениями по ряду вопросов, касающихся деятельности Круга дружбы Франция-Арцах.

В 2016 стало известно, что Армянская ассоциация адвокатов (Armenian Bar Association) США приступила к правовой миссии по международному признанию НКР. Состоящий из 17 членов Совет управляющих Армянской ассоциации адвокатов США принял резолюцию, в которой отмечается, что официальная политика организации заключается в содействии, направленном на международное признание Нагорно-Карабахской

Республики в качестве независимого и суверенного государства. Подчеркивая приверженность Ассоциации в вопросе самоопределения граждан Арцаха, Совет управляющих принял ещё одну резолюцию, изменив впервые за 26 лет своего существования текст миссии и отметив, что основополагающая цель организации заключается в том, чтобы предпринять все шаги, в соответствии с международным правом, для обеспечения признания независимости Арцахской республики, и защищать право народа Республики Арцах на самоопределение.

По случаю принятия важной резолюции председатель Армянской ассоциации адвокатов США (ABA) Гарри Тигранян сказал: «Члены Армянской ассоциации адвокатов клянутся стоять плечом к плечу со своими братьями и сёстрами в Арцахе и предлагают свой юридический опыт в деле достижения международного признания территориальной целостности и суверенитета Республики Арцах. Мы призываем армянские организации всего мира объединить силы».[52]

Некоторые выводы и рекомендации

— Апрельская война не была изначально задумана Азербайджаном как ограниченная по продолжительности и масштабам боевая операция;

— Апрельская война поставила под удар переговорный процесс и отдалила перспективу мирного урегулирования конфликта;

— Апрельские события подтвердили, что азербайджанская сторона является недоговороспособным партнером по переговорам;

— Азербайджанская дипломатия поставила под сомнение трёхсторонние и бессрочные соглашения относительно прекращения огня 1994-1995 годов. Международные посредники должны срочно восстановить правовую базу перемирия, без которой обсуждение политических вопросов урегулирования теряет всякий смысл;

— Восстановление при международной поддержке баланса сил, включая линию прекращения огня 1994 года *(status quo post bellum)*, может стать эффективной мерой сдерживания и определённой гарантией недопущения возобновления военных действий;

— Реакция международного сообщества на Апрельскую войну была беспрецедентной. В заявлениях отдельных стран и международных структур подчеркивалась необходимость незамедлительного прекращения боевых действий. Только Турция (член посреднической Минской группы ОБСЕ) и Пакистан поддержали азербайджанскую агрессию;

— Международные центры силы проявили единую позицию и заинтересованность в вопросе поддержания мира в регионе;

— Апрельская война радикализировала общественные настроения в НКР, РА и Азербайджане. Тема возможных уступок и компромиссов стала крайне непопулярной;

— Усилия международного сообщества должны быть сфокусированы на мерах по стабилизации обстановки и превенции войны посредством создания механизмов круглосуточного международного контроля за режимом прекращения огня (гражданские наблюдатели ОБСЕ) и расследования инцидентов на границах;

— Создание Азербайджаном фактических препятствий в разработке и внедрении постоянного международного механизма контроля за режимом прекращения огня означает, что в Баку намерены и впредь безнаказанно продолжать свою военную дипломатию, приведшую к Апрельской войне;

— Изменившиеся в апреле обстоятельства должны радикально трансформировать логику переговорного процесса. Очевидно, что продолжение переговоров в прежнем русле ущербно для сохранения мира в регионе;

— Международное признание независимости НКР может стать дополнительной политико-дипломатической мерой сдерживания Азербайджана и обеспечения стабильности на Южном Кавказе;

— Апрельская война стала стимулом для активной модернизации Армии обороны НКР и системы безопасности Арцаха при всемерной поддержке граждан НКР, Республики Армения и представителей зарубежной армянской диаспоры;

— Потенциал гражданского миротворчества оказался слабым. Возникла необходимость пересмотра стратегии работы международных донорских и миротворческих организаций в НКР, РА и Азербайджане;

— Несмотря на постапрельскую интенсификацию международных встреч и обсуждений по Карабаху, решение проблемы остаётся труднодостижимой задачей, но всё ещё не исчерпана возможность мирного сосуществования двух соседних народов.

[1]Объёмная исследовательская статья М.Маиляна «Апрельская война 2016 года. Импликации для НКР» была распространена Аналитическим центром Spectrum среди своих подписчиков. Содержание PolicyPaper доступно по ссылке: http://www.spectrum.am/ru/article/policy-papers-%D1%82%D0%BE%D0%BC-6-%D0%B2%D1%8B%D0%BF%D1%83%D1%81%D0%BA-%E2%84%96-5/*(ред.)*
[2]М.Маилян, «Нагорно-карабахское урегулирование в 2015-ом году», http://theanalyticon.com/?p=7275&lang=ru
[3] «Есть все основания опасаться, что этот конфликт может расшириться», http://www.vedomosti.ru/politics/characters/2015/07/14/600514-est-vse-osnovaniya-opasatsya-chto-etot-konflikt-mozhet-rasshiritsya
[4]ВС НКР пресекли очередную диверсию со стороны Азербайджана, https://news.am/rus/news/315738.html
[5]Азербайджан предпринял очередную попытку диверсии, https://news.am/rus/news/316178.html
[6](На армянском языке) Շփման գծում հակառակորդի կրակոցից զինվոր է զոհվել. Արտյոմ Արսենի Վարդերեսյան, http://www.aniarc.am/2016/03/17/new-victim-in-karabakh-17-march/

[7] Соглашение было подписано руководителями военных ведомств НКР, Азербайджана и Республики Армения. Полный текст документа доступен по ссылке: http://www.vn.kazimirov.ru/doc10.htm
[8] М.Маилян, Нагорно-карабахское урегулирование в 2015-ом году, http://theanalyticon.com/?p=7275&lang=ru
[9]Генсек ООН призывает немедленно прекратить столкновения в Карабахе, http://newsarmenia.am/news/nagorno_karabakh/gensek-oon-prizyvaet-nemedlenno-prekratit-stolknoveniya-v-karabakhe/
Совет Европы призывает стороны карабахского конфликта остановить ненужное кровопролитие – генсек, http://newsarmenia.am/news/nagorno_karabakh/sovet-evropy-prizyvaet-storony-karabakhskogo-konflikta-ostanovit-nenuzhnoe-krovoprolitie-gensek/
Председательствующий в ОБСЕ глава МИД ФРГ призвал прекратить бои в зоне карабахского конфликта, http://newsarmenia.am/news/nagorno_karabakh/predsedatelstvuyushchiy-v-obse-glava-mid-frg-prizval-prekratit-boi-v-zone-karabakhskogo-konflikta/
Могерини призвала соблюдать режим перемирия в Карабахе, http://newsarmenia.am/news/nagorno_karabakh/mogerini-prizvala-soblyudat-rezhim-peremiriya-v-karabakhe/
Посредники решительно осудили применение силы в Нагорном Карабахе – заявление, http://newsarmenia.am/news/nagorno_karabakh/posredniki-reshitelno-osudili-primenenie-sily-v-nagornom-karabakhe/
[10] Стороны конфликта в Нагорном Карабахе заявили о перемирии, http://www.bbc.com/russian/news/2016/04/160405_karabakh_ceasefire
Начальники генштабов ВС Армении и Азербайджана встречались в Москве, https://ria.ru/world/20160406/1403385552.html
4 апреля пресс-служба Южного военного округа ВС РФ распространила сообщение о начале учений в приграничном с Азербайджаном Дагестане — В Дагестане началось учение с подразделениями отдельной мотострелковой бригады ЮВО, http://function.mil.ru/news_page/country/more.htm?id=12082211@egNews
[11]Россия не желает ограничиваться только военными вопросами: Масис Маилян, http://ru.1in.am/1162346.html
[12] Азербайджан заявил о приостановке боев, Карабах готов обсуждать перемирие, http://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/3173141
[13]Согласно Стратегии национальной безопасности и Военной доктрине РА, Армения является гарантом безопасности Нагорно-Карабахской Республики, http://www.mfa.am/u_files/file/doctrine/Doctrinerus.pdf , http://www.mil.am/media/2015/07/826.pdf
[14]Министр обороны Карабаха: вероятность возобновления боевых действий высока, https://regnum.ru/news/polit/2171498.html
МО НК: Документы сбитого вертолета свидетельствуют о том, что агрессия Азербайджана была заранее спланирована, http://rus.azatutyun.am/a/27692835.html
[15] 13-14 августа 2016 года автор настоящего PolicyPaper в составе группы общественных и политических деятелей Армении посетил передовые рубежи Армии обороны НКР от реки Аракс на Юге до села Талыш на Северо-Востоке НКР. Подробности (на армянском языке): «Արաքսից Թալիշ. նոր առաջնագիծ». Նիկոլ Փաշինյանի հոդվածը, http://armtimes.com/hy/read/91781, Ապրիլեան Պատերազմից Սերած Մի Քանի Դասերի Մասին, http://www.aztagdaily.com/archives/311264
[16] Масис Маилян: Степанакерт даст согласие на ввод “голубых касок” исключительно из стран, признавших к тому времени независимость НКР, http://www.arminfo.info/full_news.php?id=22663&lang=2#sthash.tVUbKa9X.dpuf
[17] Учения с участием 60 тысяч военных начались в Азербайджане, http://www.kavkaz-uzel.eu/articles/292522/
[18] Армения назвала провокацией запланированные в Азербайджане учения, http://www.kavkaz-uzel.eu/articles/292097/
[19] Заявление МИД НКР, http://nkr.am/ru/news/2016-11-11/886/
[20] Эд Ройс: США пытаются снизить напряжённость в зоне карабахского конфликта, https://news.am/rus/news/305836.html
[21]МГ ОБСЕ и Комитет по внешним связям Конгресса США будут вместе работать над урегулированием Карабахского конфликта, http://ru.1in.am/1131205.html
[22] Подробно об инициативе можно узнать по ссылке: http://theanalyticon.com/?p=7275&lang=ru
[23] PACE rejects resolution on the escalation of violence in Nagorno-Karabakh, http://assembly.coe.int/nw/xml/News/News-View-en.asp?newsid=5993&lang=2
[24] Press Release by the Co-Chairs of the OSCE Minsk Group, http://www.osce.org/mg/217732
[25]Ильхам Алиев: «Нынешняя Армения – это историческая азербайджанская земля», http://www.1news.az/chronicle/20160129051919138.html
[26]Баку отругал Минскую группу ОБСЕ, http://contact.az/docs/2016/Politics/020300145676ru.htm#.WEKaCNWLTDd

[27] Текст Соглашения доступен по ссылке: http://www.vn.kazimirov.ru/doc12.htm
[28]Кроме указанных соглашений, 26-27 июля 1994 года главы оборонных ведомств НКР, Азербайджана и Армении подписали документ, согласно которому они подтвердили свои обязательства по сохранению перемирия вплоть до заключения большого политического соглашения о полном прекращении вооружённого конфликта. Копия документа и история его принятия доступна по ссылке: http://www.mk.ru/politics/2016/04/24/otec-mirnogo-soglasheniya-po-nagornomu-karabakhu-rasskazal-kogda-perestanut-strelyat.html
[29]В. Казимиров, «КАРТ-БЛАНШ. Карабах: из прошлого и нынешнего ради будущего», http://www.ng.ru/cis/2016-04-15/3_kartblansh.html
[30]МИД РФ: соглашения о прекращении огня в Нагорном Карабахе бессрочны, http://tass.ru/politika/3230167
[31] Statement attributable to the Spokesman for the Secretary-General on the Nagorno-Karabakh conflict, https://www.un.org/sg/en/content/sg/statement/2016-04-02/statement-attributable-spokesman-secretary-general-nagorno-karabakh
[32]16 мая на встрече глав оборонных ведомств НКР, Азербайджана и Армении в Москве, которая прошла при посредничестве министра обороны РФ, линия прекращения огня была подтверждена сторонами. Соответствующие карты имеются у сторон, а также в ГШ ВС РФ. Видеоотчёт о встрече доступен по ссылке: https://www.youtube.com/watch?v=LidA4cxc3LY
[33] В Армении совершено нападение на отдел полиции, взяты заложники, http://www.bbc.com/russian/news-36818499
Ара Папян, Сдача территорий приведёт не к миру, а к возобновлению войны, http://www.panorama.am/ru/news/2016/07/23/%C2%AB%D0%90%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D1%82%C2%BB/1617059
[34] М.Маилян, Императив пересмотра переговорной логики, TheAnalyticon #7 (91), июль 2016 года, http://theanalyticon.com/?p=8039&lang=ru#more-8039
[35]Президент Армении озвучил три условия возобновления переговоров по Карабаху, http://newsarmenia.am/news/politics/prezident-armenii-ozvuchil-tri-usloviya-vozobnovleniya-peregovorov-po-karabakhu/?sphrase_id=16998
[36]Joint Statement of the Minister of Foreign Affairs of the Russian Federation, Secretary of State of the United States of America and State Secretary for Europe Affairs of France, http://www.osce.org/mg/240316
[37]Совместное заявление президентов Азербайджанской Республики, Республики Армения и Российской Федерации по нагорно-карабахскому урегулированию, http://kremlin.ru/supplement/5093
[38] Statement by Co-Chairs of OSCE Minsk Group, http://www.osce.org/mg/244441
[39]Statement by Co-Chairs of OSCE Minsk Group, NEW YORK 22 September 2016, http://www.osce.org/mg/266881
[40]Эдвард Налбандян прокомментировал встречу с Эльмаром Мамедъяровым, https://news.am/rus/news/361866.html
[41]Joint Statement by the Heads of Delegation of the OSCE Minsk Group Co-Chair Countries,

HAMBURG, 8 December 2016, http://www.osce.org/mg/287531

[42] (На армянском языке)ԱՄՆ-ի կոչը՝ ԼՂ հակամարտության կողմերին, http://www.amerikayidzayn.com/a/3317397.html
Ереван заверяет, что статус Карабаха не будет определён в одностороннем порядке – Лавров, http://newsarmenia.am/news/nagorno_karabakh/erevan-zaveryaet-chto-status-karabakha-ne-budet-opredelen-v-odnostoronnem-poryadke-lavrov/?sphrase_id=17438
[43] М.Маилян «Признание НКР не самоцель, а возможность обеспечения политико-дипломатическими средствами безопасности народа от возможных внешних угроз», Демо #10, 14 июня 2008 года, https://demonewspaper.com/russian/2008-2/n10-june-2008/
[44]К вопросу о признании независимости Карабаха: статья Левона Тер-Петросяна, http://ru.aravot.am/2016/05/07/209157/
[45]Назначен новый сопредседатель МГ ОБСЕ от Франции, https://news.am/rus/news/352915.html

Джеймс Уорлик покидает пост сопредседателя Минской группы, https://news.am/rus/news/358446.html

[46] Гегам Багдасарян, Масис Маилян «Приближение перспективы мира. 20 лет гражданского миротворчества в контексте нагорно-карабахского конфликта. Взгляд из Степанакерта», стр. 36, InternationalAlert, август 2013 г, http://epnk.org/sites/default/files/downloads/NagornyKarabakh_CivilPeacebuilding20Years_RU_2013.pdf
[47]Степанакерт и Франку-да-Роша города-побратимы, http://nkr.am/ru/news/2016-03-02/792/
[48] Американский штат Джорджия принял резолюция о признании НКР, http://nkr.am/ru/news/2016-03-04/793/
[49]Американский штат Гавайи признал независимость НКР, http://nkr.am/ru/news/2016-03-30/799/
[50]Резолюция Совета города и округа Гонолулу, штат Гавайи, США, http://nkr.am/ru/news/2016-04-21/813/
[51] Круг дружбы Франция-Карабах пополнился новыми представителями, https://news.am/rus/news/307479.html
[52]Армянская ассоциация адвокатов США приступила к правовой миссии по международному признанию НКР, http://armedia.am/rus/news/29219/armyanskaya-associaciya-advokatov-ssha-pristupila-k-pravovoiy-missii-po-mezhdunarodnomu-priznaniyu-nkr.html

Уроки 2016-го

Айк КОНДЖОРЯН
Публицист
Ереван

История – свидетель времен, свет истины, жизнь памяти, учитель жизни, вестник старины.
Historia vero testis temporum, luxveritatis, vita memoriae, magistra vitae, nuntiavetustatis.
Цицерон

«Главным уроком истории является то, что никто не извлекает из нее уроков», любил повторять известный афоризм один из преподавателей в университете. Если совместить это с выражением Цицерона, получится, что история – хороший учитель, а вот мы — ученики никуда не годные. Но уроки истории, как и любые другие знания, усваиваются каждым по-своему, и из одной истины каждый делает свои выводы. Означал ли вопрос Адольфа Гитлера «кто сейчас помнит о геноциде армян», что он не усвоил уроки истории, которые утверждают, что нельзя истреблять целый народ, или, наоборот, он хорошо усвоил урок, доказавший, что можно истребить целый народ и остаться безнаказанным? Так что, вовсе не обязательно, чтобы урок истории звучал как полезная моралистика, направленная на благополучие общества. Наоборот, он может привести к новым катастрофам, если власти и общество сделают из одного урока различные выводы, каждый в соответствии с собственным интересом. Это вообще большая беда, когда интересы власти и общества разнятся, а порой антагонистичны.2016 год ознаменовался для Армении пиком кризиса доверия, апогеем которого стали два события – Апрельская война и захват ППС полиции в июле. Два этих события освежили в общественном сознании идеи тотальной несправедливости, неэффективного правления, социальной поляризации, крайнего отчуждения власти и

общества. Заботливо выстроенные властью «истины» развалились на глазах.

Самое большое разочарование было связано с армией. Армия – один из состоявшихся в Армении институтов, пользующихся доверием и опекой общества. В каком-то смысле армия – сакральная структура, которую нельзя было трогать и тем более критиковать. Подобное иррациональное отношение в немалой степени было обусловлено страхами нашего общества. Мы боимся опасности, но страх порождает новые угрозы. Эта доля страха упрощает манипуляцию общественным сознанием, которую власти Армении волей или неволей продолжают осуществлять. Людям методично внушали, что хотя у нас слабая социальная защита, хромает здравоохранение, самый высокий уровень безработицы и нет справедливого правосудия, зато у нас самая мощная в регионе и боеспособная армия. Мы вам не можем дать больше денег, потому что приходится закупать оружие. Иными словами, под нашей властью вы живете не столь благополучно, зато безопасно.

Пережившему геноцид и войну всего 20 лет назад народу это могло показаться железным доводом. Армению под этим предлогом даже насильно втиснули в ЕАЭС. Ради безопасности мы поступились благополучием. Словно есть кем-то заверенная истина, что два этих состояния несовместимы, и одного из них можно достичь, пожертвовав другим. Противопоставляя свободу и благополучие безопасности, власти получают возможность бесконечно контролировать устремления и желания общества, повышая его управляемость. Свободный и благополучный человек – патрон, нацеленный в лоб авторитарного режима.

Но Апрельская война сломала стереотипы и вывела на поверхность проблемы армии, которые годами бережно скрывались. Технологическое превосходство противника в отношении армянской армии, признание Сержа Саркисяна в том, что мы воюем оружием 80-х, упущения армянской разведки, более сотни жертв и утеря 800 га территории изменили прежде казавшееся несокрушимым доверие общества к армии и усугубили кризис доверия в отношении власти. Миф «вы бедны, но вы в безопасности» развалился на глазах. Несмотря на то, что армия по-прежнему пользуется опекой общества, недоверие к руководящим звеньям повысилось до чрезвычайно высокого уровня.

17 июля 2016 года группировка «Сасна тсрер» («Одержимые из Сасуна») заняла полицейский полк ППС и объявила о вооруженном восстании. Основными требованиями группировки стали отставка Сержа Саркисяна и сохранение целостности Арцаха, с исключением любых территориальных уступок. «Пришло время свободы, достоинства, справедливости и права», говорится в распространенном группировкой заявлении. Полк

ППС был занят 14 дней, погибли двое полицейских, раненые есть с обеих сторон, в ходе митингов в Сари таге и на проспекте Хоренаци полиция применила беспрецедентное насилие, в результате которого были ранены граждане, журналисты.

Июльские события не были сиюминутным порывом, обусловленным одним фактором. Это стало проявлением копившихся годами недоверия, социальной несправедливости и поляризации. Итогом множества усвоенных и неусвоенных уроков, которые в свою очередь породили массу новых уроков.

Возвращаясь к началу

Уроки истории не обязательно приводят к прогрессу и развитию. Наоборот, они могут усугубить кризис и привести к стагнации. Представим себе две различные ситуации: власти сделали из событий 2016 года неправильные выводы и правильные. Тот же урок — разные выводы.

Ситуация N 1

Урок I Апрельские события выставили напоказ многочисленные проблемы армии, которые стали следствием наших (власти) действий – коррупция, неэффективное правление, растрата государственных средств и прочее. Несмотря на это, в дни войны общество беспрецедентным образом мобилизовалось вокруг армии, содействуя своими силами и средствами армии, зачастую взяв на себя то, что должны были сделать мы. Общество оказалось более организованным, чем государство, и это хорошо. Так что, следует продолжать в том же духе, но выработать более хитрую и умелую стратегию, чтобы общество не выявило наши недостатки и продолжало так же опекать армию, компенсируя наши упущения.

Ситуация N 2

Урок I Апрельские события выставили напоказ многочисленные проблемы в армии, которые стали следствием наших (власти) действий – коррупция, неэффективное правление, растрата государственных средств и прочее. Несмотря на это, в дни войны общество беспрецедентным образом мобилизовалось вокруг армии, содействуя своими силами и средствами армии, зачастую взяв на себя то, что должны были сделать мы. Общество оказалось более организованным, чем государство, и это плохо. Следовательно, надо положить конец этой политике, выработать более дальновидную и

прогосударственную стратегию, чтобы общество окончательно не отвернулось от армии и продолжало оказывать ей поддержку, компенсируя наши упущения.

Ситуация N 1

Урок II Июльский захват ППС стал хорошим вызовом для власти. Мы должны осознать, что когда мы фальсифицируем выборы, усугубляем нищету, несправедливость, то надо параллельно укреплять механизмы контроля над обществом, чтобы пресечь подобные развития. Нужно ограничить свободу прессы и слова, чтобы прекратить распространение опасных идей. Нужно провести имитационные реформы, временно отстранить пару чиновников, создать иллюзию перемен, создав в обществе позитивные ожидания до выборов. Избирательные фальсификации следует сделать более хитрыми, чтобы полностью исключить волеизъявление граждан. Наша власть превыше всего.

Ситуация N 2

Урок II Июльский захват ППС стал хорошим вызовом для власти. Мы должны осознать, что когда мы фальсифицируем выборы, усугубляем нищету, несправедливость, нельзя долго удерживать скапливающееся недовольство в обществе, которое в итоге и приводит к таким последствиям. Следует гарантировать свободу слова и прессы, чтобы полезные для государства идеи активнее развивались и распространялись. Следует положить конец имитационным реформам, отстранить от работы виновных чиновников и призвать их к ответственности, осуществить реальные изменения, вызвав в обществе позитивные ожидания перед выборами. Выборы нужно сделать более справедливыми, чтобы обеспечить реальное волеизъявление граждан. Наше государство превыше всего.

Ситуация N 1

Урок III...

Азербайджан в 2016 году: экономика перед испытанием

Аваз ГАСАНОВ
Директор Общества гуманитарных исследований
Баку

То, что Азербайджан, получающий доходы, исчисляющиеся миллиардами долларов, столкнется с экономическими трудностями, перед которыми он оказался в 2016 году, для многих оказалось неожиданным поворотом судьбы. Люди уже привыкли к стабильной жизни, их доходы были не так уж малы, чтобы жить в новых социальных условиях, и они адаптировались к жизни в ее новой форме. С бизнес-планами все было в порядке, усиленного контроля государства над доходами не было. Даже обычные бизнесмены, имеющие свой малый бизнес, могли самостоятельно устроить свою жизнь, а их зависимость от государства проявлялась всего лишь в незаконных вмешательствах в их бизнес мелкими чиновниками. Временами правительство принимало программы и решения для уменьшения возможностей чиновников препятствовать бизнесменам.Однако 2016 год разрушил планы предпринимателей и простых граждан, которые только начали регулировать свои доходы. Падение цен на нефть, снижение нефтяных доходов, двукратное снижение курса маната по отношению к доллару привели в Азербайджане не только к торможению экономического развития государства, но и развития его граждан, особенно людей, занимающихся малым бизнесом.

Теперь в стране единственная надежда связана с оперативностью при проведении реальных экономических реформ. А мгновенный переход к реформам экономики, которая долгое время зависела от нефтяных доходов, представляется невозможным.

При таких обстоятельствах в 2016 году возникла также почва для начала политических реформ. Помимо регулирования налоговых льгот, первым проявлением реформ подобного рода стало также освобождение бизнес-структур от налоговых проверок на 7 лет. Несмотря на то, что это на самом деле было важным шагом, ослабевшие бизнес-структуры начали распадаться одна за другой, а те, кто занимался малым бизнесом, уступили свое место конкурентоспособным крупным компаниям.

Подъем патриотических настроений в стране после апрельских событий на нагорно-карабахском фронте позволил властям в течение 3 месяцев манипулировать национальными чувствами. Во время апрельских событий общество, хотя и на короткое время, но, все же, закрыло глаза на другие проекты властей и на экономические трудности и проблемы страны. Все внимание было приковано к приобретениям и потерям страны во время апрельских событий.

Хотя ухудшение отношений России и Турции поставило в затруднительное положение власти Азербайджана, возвращение Ирана в глобальную политику в 2016 году и встречи в формате Азербайджан-Россия-Иран вселили в них веру в возникновение новых возможностей. Теперь Азербайджан стал выступать в качестве партнера России в новом региональном проекте.

Выдвигая инициативу о газовом проекте ТАП (Trans Adriatic Pipeline), который должен служить наращиванию экспорта газа на Запад, руководство Азербайджана поставило подпись под проектом, который не соответствовал интересам России, и, следовательно, параллельно этому, ему надо было преодолеть сопротивление России. В Азербайджане все полагали, что власть достигла согласия с Россией и скажет «нет» политическому сотрудничеству с Европейским Союзом.

Параллельно этому, власть была заинтересована в сохранении контроля над политическими процессами. Проведение в сентябре нынешнего года референдума, который стал основанием для усиления власти президента и создания дополнительных возможностей для проведения им определенных реформ, создало такое впечатление, что отношениям с Западом придет конец, и Азербайджан отдаст предпочтение отношениям с Евразийским Союзом.

С проведением сентябрьского референдума власти справились легко. В обществе возможности политических партий ограничены, условия для нормальной работы гражданского общества находятся на очень низком уровне. Пресса, особенно электронные

СМИ, оказались в зависимом положении от выделяемых правительством финансов. Возможности независимого телевидения и радио ограничены. Наложены ограничения на вещание финансируемых из-за рубежа радио и телеканалов.

Хотя все это не препятствовало властям, поверив в свои силы, начать ожидаемые обществом реформы, все же, в 2016 году реформы не состоялись. К концу года, обнародовав документ о стратегической дорожной карте по различным отраслям экономики и управления, президент раскрыл в общих чертах, какие реформы будут проводиться в 2017 году. Однако какая-либо концепция, доказывающая намерение провести реформы, не была обнародована. Особенно тот факт, что на подготовку предложений, которые станут основой для начала выполнения задач, вытекающих из результатов референдума, было отведено 6 месяцев, доказывает, что эти реформы будут зависеть от этих предложений.

Однако возобновление Азербайджаном сотрудничества с Европейским Союзом в сентябре месяце и предложение им документа о «стратегическом сотрудничестве» перечеркнули все сомнения относительно того, что Азербайджан пойдет по пути сотрудничества с Европейским Союзом. Неслучайно получение Европейской комиссией мандата от стран Евросоюза, требуемого для начала переговоров по данному вопросу, не заставило себя долго ждать. Вышеуказанное согласие было получено в течение кратчайшего времени, всего за два месяца, и стало абсолютно ясно, что теперь начнется новый этап переговоров с Азербайджаном.

На фоне наиболее запомнившихся событий 2016 года именно нормализация отношений с ЕС увеличила надежды людей на то, что правительство вновь придаст особое значение сотрудничеству с Западом. На фоне ослабевшей экономики это вызывает определенную надежду.

2016 год запомнится также коллапсом банков в стране. Нехватка доллара в стране увеличила панику в конце года. Люди серьезно озабочены повышением цен. Следует учесть, что с октября месяца цены на продукты выросли на 40%. Предположения о продолжении повышения цен в 2017 году вселяют страх в неимущих и пенсионеров. Все желают поскорее распрощаться с нынешним годом, однако люди боятся и того, что в 2017 году тоже могут быть какие-то трудности. Возможно, впервые за последние 10 лет люди находятся в полной неопределенности относительно того, какие сюрпризы могут ожидать их в новом году.

По крайней мере, поддержка в конце года представителями азербайджанского правительства мер, направленных на использование силы общества для нормализации армяно-азербайджанских отношений, стала признаком того, что в будущем году ситуация в регионе будет стабильная. А для проведения планируемых азербайджанскими властями реформ в 2017 году стабильность необходима.

Проза и реалии армяно-иранского военного сотрудничества

Антон ЕВСТРАТОВ
Политический аналитик
Воронеж

Визит президента Ирана Хасана Роухани в Армению последует за целой чередой контактов политиков двух стран на разных уровнях. Выходящий из-под давления международных экономических санкций Иран и испытывающая серьезные проблемы в своем развитии Армения остро нуждаются друг в друге. Речь идет о самых разных сферах – экономической (где за последний год произошло 4%-е снижение товарооборота), политической (оба государства остро нуждаются в союзниках и партнерах). Особое значение, учитывая недавнее обострение ситуации в Нагорном Карабахе, имеет, в особенности, для Еревана, военное измерение армяно-иранских контактов.

Сложно предположить, к чему приведет в данной плоскости визит Роухани, однако очевидно, что почва для принятия серьезных решений сторонами готовится, причем делается это весьма основательно. Еще в 2006 году армяно-иранские отношения были названы стратегическими — это сделал тогдашний министр обороны Армении Серж Саргсян в докладе «Направления стратегии национальной безопасности Республики Армения». При его преемниках на посту главы армянского оборонного ведомства стороны продолжили движение по пути укрепления военного сотрудничества. В 2011 году между тогдашним главой минобороны РА Сейраном Оганяном и заместителем министра обороны ИРИ Резой Мозафари Ниаи состоялись переговоры, особенно актуальные в тяжелом положении, в котором находилась тогда Республика Армения — когда Грузия стала препятствовать поставкам военных грузов из России в условиях блокады

Азербайджана и Турции. Именно в этот период был актуализирован дискурс о необходимости использования Ирана и его военных возможностей. Толчком к сближению стали и санкции, наложенные на ИРИ год спустя, и ставшие самыми тяжелыми за всю ее историю. Несмотря на то, что экономические ограничения были обрушены на Тегеран как отдельными государствами Запада, так и Советом безопасности ООН, армянская сторона продолжала проведение с ним консультаций, в том числе и по военным вопросам.

При этом каких-то осязаемых черт армяно-иранское военное сотрудничество долгое время не имело – речь шла лишь о переговорах и взаимном выражении намерений. И это – на фоне развивавшегося, пусть и недостаточными темпами, экономического взаимодействия и партнерского характера взаимоотношений в политической сфере.

Приход к власти в Иране Хасана Роухани и его успех в деле отмены санкций положил начало новому этапу складывания армяно-иранского военного сотрудничества. 24-25 мая 2016 года иранскую столицу посетила армянская делегация во главе с замминистра обороны Армении Давидом Тонояном. Ей удалось провести встречи с главой иранского оборонного ведомства Хоссейном Дехганом, а также его заместителем Фирузом Масихпуром, побывать в иранском научно-технологическом университете Малик Аштар и центре стратегических исследований. Именно в мае 2016 года, по мнению экспертов, произошло согласование повестки военного взаимодействия двух стран, и наметились ключевые мероприятия будущего сотрудничества. В мае 2016 года поработал на этой ниве и нынешний министр обороны Армении Виген Саргсян – он встретился с Мехди Карбалаи, исполнительным директором иранской компании ЭТКА. Это – госкорпорация, производящая продукты питания, текстильные изделия и другие товары для тыла, а также занимающаяся строительством.

Интенсивность встреч представителей министерств обороны Армении и Ирана именно весной-летом 2016 года – не случайность. Объяснением ей может служить некоторое разочарование армянского военно-политического руководства и общества в России, действовавшей, по мнению многих, недостаточно активно в деле защиты своего единственного южно-кавказского союзника в ходе апрельского обострения. Не добавили популярности Москве после апрельских событий и одиозные заявления ряда российских политиков и экспертов, наиболее резонансным из которых было, конечно, обещание Дмитрия Рогозина продолжать поставлять вооружение Азербайджану.

В июне того же года в Иран отправилась еще одна делегация, ее возглавлял заместитель министра обороны Армении и глава департамента материально-технического обеспечения

армянской армии генерал-лейтенант Мовсес Акопян. Как и ожидалось, этот визит, помимо общих (как, например, очередная встреча с Дехганом), имел и некоторые конкретные контуры – Акопян и его подчиненные лично посетили завод ЭТКА и ознакомились с продукцией данной компании. Имели место и другие контакты ЭТКА с армянским военным руководством. На данный момент эта компания — единственный иранский производитель, открыто сотрудничающий с министерством обороны Армении. Во многом эта открытость объясняется тем, что ЭТКА производит не чисто военные товары, а изделия, используемые в тылу. Такой уровень сотрудничества двух оборонных ведомств не выглядит компрометирующим Иран в глазах Азербайджана, с которым ИРИ также активно взаимодействует в самых разных сферах.

По-видимому, в имеющейся на данный момент системе координат военное сотрудничество Ирана и Армении не переживет активизацию и переход на поставки летального вооружения. Вне сомнения, Ирану есть что предложить – и реактивные «умные» снаряды Басир, снабженные лазерной наводкой, и крылатые ракеты малой дальности «Кяусар», и современные радиолокационные станции, не говоря уже о менее высокотехнологичных образцах. Однако ИРИ неустанно следует принципу паритета между Баку и Ереваном, причем даже значительное увеличение азербайджанского военного бюджета в последние годы не подтолкнули Тегеран к изменению позиции. Впрочем, объяснение этому есть — Исламская Республика возлагает надежды на достижение необходимого регионального равновесия на Россию. Этим объясняется, например, позитивная реакция иранской стороны на появление российских «Искандеров» на военном параде в Ереване. Прямое же вмешательство в армяно-азербайджанское противостояние на стороне Армении – не в интересах Ирана хотя бы потому, что его политические и бизнес-интересы связаны и с Баку, причем вторые – в большей степени, чем с Ереваном. К примеру, именно через Азербайджан пойдет железная дорога, которая свяжет ИРИ с РФ и, одновременно, станет важным звеном железнодорожного кольца вокруг Каспия.

Этот контекст вряд ли смогла изменить октябрьская встреча министра обороны Армении Вигена Саргсяна и еще одного заместителя главы иранского оборонного ведомства Насроллы Калантари. Учитывая, что в их беседе в расширенном формате участие приняли также руководитель военно-промышленного комитета МО РА Давид Пахчанян и замминистра Давид Тоноян, можно предположить, что речь и там шла о сотрудничестве тыловых служб и поставках соответствующей продукции, но не о чем-то большем.

Не поддаваясь пока беспредметным мечтаниям о поставках оружия или других чисто военных совместных ирано-армянских мероприятиях, можно отметить, однако, пользу имеющихся связей. Напомним, что в дни апрельского противостояния вооруженные силы Армении и НКР продемонстрировали недостатки и в своем тыловом обеспечении, и здесь помощь иранской стороны может иметь серьезное позитивное значение. Впрочем, окончательные акценты будут расставлены президентами двух стран в ходе их ереванской встречи.

Навстречу 2017-у: молчаливый фатализм среди международных «джунглей»

Рубен Г. МЕГРАБЯН
Редактор Русской версии «Аравот»
Ереван

2016-й год уходит в историю и становится частью, мягко говоря, не самой славной и лучшей ее главы.

Наши крупнейшие соседи – Иран и Турция – вовлечены в грязный и кровопролитный конфликт в Сирии и принимают в нем непосредственное участие. Наш северный сосед, Грузия, продолжает на фоне противостояния с Россией свой дрейф на Запад, но было бы преувеличением сказать, что после октябрьских выборов она вышла окрепшей, ее путь стал безоблачнее, а перспективы – яснее.

Наш «стратегический союзник» Россия продолжает «бессмысленное и беспощадное» противостояние с Западом, обретающее все новые черты и гораздо большую жесткость, и продолжает движение путем Советской империи, с поразительной точностью повторяя ее роковые шаги.«Брекзит» в ЕС и избрание Трампа в США –две вершины видимой части айсберга под названием «Запад» — отразили институциональный кризис либеральных демократий, который без преувеличения можно назвать беспрецедентным с 30-х годов 20-го века. И неудивительно, что Восточное Партнерство ЕС разлетелось вместе со стратегией сближения европейских постсоветских стран с Объединенной Европой, евроэнтузиазм остался уделом евробюрократов, и то лишь в риторике, хоть и сама идея,

как и ее понимание, не исчезли никуда и не исчезнут никогда, и однажды вновь вернутся в практическую плоскость. Но кто сегодня остался ее носителем перед поднявшимся «девятым валом» безответственного популизма на политических аренах Европы, где саму идею ставят под вопрос? И что этому всему готова противопоставить нынешняя генерация европейских политиков, состоящая, за рядом исключений, зачастую из бухгалтеров, бюрократов, а также оторванных от реалий, не представляющих причинно-следственные связи в сложном европейском организме конъюнктурщиков, для которых принципиальность эквивалентна «отсутствию гибкости» и «неспособности к компромиссу», а словосочетание «уроки истории» — просто «старье» и пустой звон.

Естественно, что все это берет начало не с 2016-го, а гораздо раньше. «Перезагрузка» в США и «шредеризация» в Европе, породившие сегодняшних авторитарных монстров и их малых детищ, как уже стало ясно постфактум, запустили процесс ревизии международного порядка, сложившегося по итогам Второй мировой и Холодной войны, а международные институты своей беспомощностью породили ревизионистские соблазны, особенно для авторитарных режимов. «Нам можно все!»: походы на соседей, закручивание гаек внутри, «затыкание» прессы, беспредел с правами и свободами граждан и безнаказанность способна придать этим трендам самый кровавый характер. По линиям тектонических разломов, проходящих по регионам-«перекресткам» как наш, замороженные конфликты превратились во «взведенные пистолеты», нацеленные в сердце Свободы.

После «замороженных» 22 лет, прошедших после заключения трехстороннего соглашения о перемирии, ситуация вокруг Нагорно-Карабахского конфликта взорвалась в апреле 2016г.. Нам противостоит авторитарный режим, для которого вражда с нами – незаменимый источник кажущейся незыблемости, у нас в «друзьях» другой, имперский авторитарный режим, для которого вражда с Америкой и Западом остается таким же незаменимым источником такой же кажущейся незыблемости, и они – «важные стратегические партнеры» друг для друга. Это наш «стратегический союзник» дал Алиеву оружие, отмашку и время, чтобы за счет наших интересов увеличить свое присутствие в регионе, провозглашенном «ближним зарубежьем». Армянская сторона выстояла, затем укрепила линию соприкосновения, но политических уроков не извлекла. Более того, и свидетельством тому – Армения подписала соглашение, по которому передала Москве в подчинение «только в военное время» один из армейских корпусов для «совместной группировки войск».

Сразу после рождественских каникул Армения вступит в предвыборную борьбу и затем в новый избирательный цикл. В условиях сегодняшних реалий для нас это означает период турбулентности, и не факт, что мы выйдем из него в 2018 г. не то что окрепшими, но хотя бы без потерь, если не сделать должных практических выводов.

А армянским политическим силам, судя по закритически высокому градусу политической неадекватности отдельных субъектов, порой кажется, что при таком опасном соседстве и при таком ходе событий «авось пронесет», как «пронесло» в Четырехдневной войне. В содержательном плане армянские политические силы, за исключением единиц, молчат, а их риторика – всего лишь предвыборные «шумовые помехи» в политической пустоте. Это не то, что должно было быть в воюющей стране несколько месяцев спустя после войны.

Армения идет к «проблеме-2018» — периоду, когда завершится срок президентства Сержа Саргсяна, идет безо всяких представлений, что есть хорошо и что есть плохо. Есть только смутное «все плохо», «ничего не изменится» и нет «что делать?», если отбросить словесную шелуху.

Наше опасное соседство в лице Турции, погрязшей в Сирийской войне и поставившей репрессии на конвейер, и Азербайджана, где нефтяная труба и права граждан чахнут не в пример разговорам о реванше над армянами, топчущий армянскую государственность путинский «сапог» на фоне «научных» объяснений армянских чиновников и политиков о его «благотворности» для наших интересов, полнейшая неразбериха на Западе, где пока не разобрались даже во многих внутренних вопросах, не говоря уже об Украине, аннексированном Крыме – все это формирует довольно жуткую картину того, что мы оказались в международных «джунглях», где вопрос решает не сила права, а право силы, и мы следуем в них с каким-то неадекватным молчаливым фатализмом. Настолько неадекватным, что он напоминает сбой в опознавательной системе «свой-чужой», выдающей чужих за своих, а своих – за чужих.

Система политических решений у нас больна и неспособна выяснить источник «болей» и даже принять удобное «положение» — позиционировать так, чтобы избежать хотя бы усиления этих «болей», которые мы почему-то терпим с началом Независимости. И с таким политическим багажом, с таким отрицательным балансом достижений и потерь мы вступаем в полный рисков год 2017-й.

Да, несомненно правы те, у которых ответ на любые общественно значимые вопросы звучит одинаково – «все плохо». Но правы лишь отчасти. Если так, то все намного хуже,

ибо чуда не будет. Или дважды не будет. Однажды оно уже было: это вернувшаяся на мировую арену после развала Советской империи Независимая Армения. Наш «союзник» это чудо называет «великой геополитической катастрофой» и продолжает «строить» свой «русский мир». Наш «союзник», как и его «духовно близкие» авторитарные режимы, стратегически и исторически обречены. Однако, наш выигрыш от неизбежного их провала нам нужно ковать уже сегодня, уже сейчас, ибо он нам на головы на упадет как манна небесная.

«Новая» идея «нации-армии» — это всего лишь превратное представление ответа на сегодняшние вызовы. Да, война стучится к нам в двери. Но только свободная нация свободных людей способна формировать армию, способную защитить ее место под солнцем, а посягательства на Свободу лишь ломают ее изнутри. И основная часть предстоящей тяжелой работы – не столько в армии, сколько вне ее – в самом государстве и обществе. Ведь Армия – это всего лишь инструмент государства и общества, состояние которой – следствие и производное всей совокупности их мотивированности и состоятельности. Свобода может временно отступить, но исторически она не может не победить, и ход Истории – просто тому свидетельством. Похоже, мы этого в своей общности пока не поняли, и вступаем в новый год с непониманием ряда такого рода жизненно важных причинно-следственных связей. Но этот вызов – это еще и шанс, и реализовать его – наша часть общечеловеческого долга перед Цивилизацией.

Мы не пашем, не сеем, не строим…

Изида ЧАНИЯ
Главный редактор “Нужной газеты”
Сухум

Уходящий високосный год был заполнен политическими событиями – съездами, митингами, штурмами и возникновением огромного, для такой маленькой страны, количества партий и общественно-политических движений, природными катаклизмами – наводнениями, штормами, тропическими дождями, которые потянули за собой целую череду неприятностей, связанных со сбоями в работе коммунальных служб и энергосистемы. Но если природные катаклизмы напрямую касались простых людей, то политическая жизнь в стране была весьма далека от проблем тех, кто пытался и пытается вернуться к власти любым путем. Под их натиском произошла еще одна бессмысленная смена кабинета министров, которой предшествовал штурм министерства внутренних дел.

В разгар курортного сезона 5 июля оппозиционная партия «Амцахара», состоящая из бывших чиновников, провела акцию протеста, требуя отставки министра ВД. Формальным поводом для требования смены министра стала «ухудшившаяся криминогенная ситуация в стране», которая на самом деле стабильно «ухудшена» уже на протяжении двух десятилетий. Конечно, организаторы акции «потеряли контроль за толпой», которая «абсолютно стихийно» переросла в штурм здания министерства внутренних дел. Во время (стихийного) штурма использовались «коктейли Молотова», пострадали около 19 милиционеров, которым были нанесены травмы различной степени тяжести.

В центре событий у здания МВД оказались уволенные в разное время сотрудники силовых ведомств. Но если верить лидерам оппозиции, ничего трагичного не произошло. «Конечно, люди пострадали, в этой давке многие падали в обморок. Мы их выносили,

помогали, кое-кто получил увечья. Но в целом делать трагедию из этой ситуации нельзя», — так цинично прокомментировала последствия штурма один из идеологов партии «Амцахара» Ирина Агрба.

Следом за штурмом здания МВД по инициативе все той же оппозиции прошел референдум «о доверии президенту». Результаты референдума ошеломили всех – участие в нем приняло менее 1% населения. Плебисцит был признан несостоявшимся — общество продемонстрировало политикам недоверие и неактуальность поднимаемых ими проблем. Дальнейшие попытки власти наладить диалог с оппозицией также не принесли никакого результата – представители оппозиции категорически отказались от диалога, от участия в Координационном совете политических партий.

Итогом политического лета стала отставка правительства. Оппозиционные силы отказались от участия в формировании нового кабинета министров, а лидеров общественных движений, согласившихся на предложения президента, окрестили «штрейкбрехерами».

Однако правительство было сформировано, а оппозиция в лице партии «Амцахара», устами бывшего председателя СГБ Бжания, баллотировавшегося на пост президента, бывшего премьер-министра Лакербая и многих других бывших объявила ультиматум президенту и потребовала добровольно сложить с себя полномочия до окончания президентского срока. На раздумье главе государства выделили 15 дней, по истечении которых 15 декабря пригрозили народным сходом.

Когда конфликт власти и оппозиции доходит до кульминационной точки, обычно на арене появляется «третья сила». Но и тут не обошлось без альтернативы.

Роль такой силы попыталась взять на себя партия «Единая Абхазия», созданная ныне покойным президентом Абхазии Багапшем как прототип партии «Единая Россия». Сегодня партию возглавляет бывший министр иностранных дел, бывший премьер и депутат парламента Сергей Шамба (партия имеет своих представителей во всех ветвях власти). Конечно, переговоры проходят в «тиши кабинетов», но из этих кабинетов просочилась информация, что партия выступила с предложением о формировании «коалиционного правительства», предложив разделить весь экономический блок в правительстве между лидерами оппозиции, то есть, по сути, вернуть большую часть чиновников, которые в 2014 году покинули свои должности после отставки президента Анкваба (что также проходило в сложных условиях политического кризиса).

Но похоже, что партия «Айнар», начинавшая свою политическую деятельность как политический экспертный клуб и состоящая из более молодого поколения политиков (в основе своей не успевшего скомпрометировать себя работой в исполнительной власти), пытается перехватить инициативу у политической элиты, сформированной при Багапше, и призывает всех людей доброй воли на съезд, который назначен двумя днями раньше схода, запланированного оппозиционной партией «Амцахара» — 13 декабря.

«Для нас не имеют значения ваши политические пристрастия, мы не разделяем наших сограждан по политическим лагерям, религиозным убеждениям или национальной принадлежности! Для нас важно, что вы считаете себя гражданином этой страны, и эта страна — ваша Родина!» — говорится в воззвании партии «Айнар».

В декабре в Абхазии могут произойти значимые события – это значит, что политики Абхазии угрожают (обещают) нам отодвинуть на задний план и празднование Нового года и Рождества, а может, и «восьмого марта», так как в марте в Абхазии должны пройти выборы в законодательную власть – парламент.

Почему я не информирую читателей о том, что обещают все политические силы? Да потому, что нынешняя «оппозиционная» политическая элита не прикрывается никакими демократическими лозунгами – ее лидеры на встречах с общественностью, сходах и митингах прямо заявляют о том, что их главная цель — простая смена власти. Никаких программных манифестов, обещаний экономического процветания и даже простого повышения зарплат и пенсий в лозунгах нынешних политиков не звучит. Возможно, этим также объясняется непопулярность в обществе нынешней оппозиции.

Однако, прогнозировать дальнейшее развитие событий в Абхазии сложно еще и потому, что недоверие общества к политикам достигло своей кульминации и, вполне возможно, что на предстоящих парламентских выборах электорат в полной мере продемонстрирует свое нежелание участвовать в политических процессах «ногами». Так что, политикам сегодняшнего дня не мешало бы подумать прежде всего об электорате.

А 10 декабря в Сухуме проходили довыбры в парламент. Информация неутешительная – похоже, избиратели просто проигнорировали кандидатов, претендующих на роль народных избранников …

Таким был год, итоги которого подводить еще рано. Очевидно только то, что в этом году мы не пахали, не сеяли и не строили – мы наблюдали за политической борьбой между

небольшими группами людей, одержимых борьбой за кресла. Очевидно, что все они нам надоели.

Итоги года как уроки для политиков

Алан ПАРАСТАЕВ
Независимый эксперт
Цхинвал

В конце года принято подводить итоги. Но итоги, какими бы они ни были, это удел аналитиков и политологов. У людей более практичных, скажем, у политиков, принято идти дальше итогов и воспринимать итоги как уроки. Как преподаватель по образованию я не могу не начать урок с работы над ошибками, или хотя бы не обсудить, как усвоили в этом году уроки года прошлого.

Итак, год прошлый с проекцией на пока еще год текущий. Как наглядный пример извлечения уроков политической элитой Южной Осетии можно привести историю с подписанием «Большого Договора».Прошлый, 2015 год можно назвать годом борьбы за Договор. Практически в течение всего года продолжилась эпопея с «Договором с РФ о сотрудничестве и интеграции». На суд общественности то и дело выносили различные редакции и черновые варианты этого договора. Сопровождалось это скандалами и обвинениями. У кремлевских кураторов, так принято называть многочисленные структуры в российской власти, задействованные в отношениях с Южной Осетией, голова шла кругом. На самом деле и местному гражданину, проживающему в РЮО, было трудно разобраться в деталях и перипетиях, а уж смотрящим из Москвы и подавно.

Ясно было одно — политические силы Южной Осетии, а особенно, ветвь президентская и ветвь парламентская, боролись за высокое звание «более пророссийской». В Южной Осетии по определению невозможно найти не то что ветвь власти, но даже небольшой росточек гражданского общества в целом, настроенную не-пророссийски. Отличие же этих двух направлений пророссийскости состояло в том, что глава Парламента Анатолий Бибилов сильнее напирал, а точнее говоря, строил свою тактику на скором вхождении

РЮО в РФ и скорейшем проведении по этому вопросу референдума, исходя из этой перспективы, настаивал на включение в Договор статьей о совместных структурах уже сейчас. В то время как пропрезидентская команда ратовала за договор о реальной и максимальной интеграции в условиях сегодняшней геополитической ситуации, когда вхождение в Россию и воссоединение с Осетией — дело желанное, но невыполнимое.

Победили реалисты. Договор был подписан в марте 2015 года. Но ровно через год, в апреле 2016 года, президент Леоднид Тибилов выступил с инициативой о проведении Референдума, где планировалось спросить у граждан Республики об их видении перспективы вхождения их Родины в состав России. Казалось бы, президент перехватывает инициативу спикера Бибилова и идет, казалось, супротив своих же заявлений о том, что педалирование вхождения в РФ — процесс несвоевременный и играет на руку недоброжелателям и явным политическим врагам России. Но это только казалось, на самом деле все было очень искусно обыграно.

Речь в вопросах планируемого референдума шла не о вхождении как таковом, а о внесении изменений в Конституцию Республики, которые позволят президенту в будущем обратиться с просьбой о вхождении в состав России. В том будущем, когда, исходя из ситуации в мире, мы не будем «подвергать серьезным политическим рискам нашего стратегического партнера в лице России» своим требованием о вхождении. Вот так президент РЮО Л. Х. Тибилов, восприняв уроки 2015 года, когда его обвиняли в нежелании внять вековой мечте осетинского народа о воссоединении двух Осетий и быть в составе России, в году 2016-м вышел в авангард движения за вхождение в РФ, не ставя Россию в неловкое положение.

Будет ли повторен подобный опыт усвоения уроков года 2016-го и реализации приобретенных знаний в году 2017-м? Ведь 2017 год, продолжая школьную аналогию, кроме всего прочего, экзаменационный год – год выборов.

И коль скоро претендентов на этот пост трое попробуем определить предмет, по которому имеет смысл выучить уроки 2016 этим трем.

Леонид Тибилов — действующий президент. Пусть не отличник, но по многим предметам успевает на «хор.» и даже «отл». Так, по социологии, например, твердое «4». Это учитывая, что до него не тянули даже на «три». Аналитики оценивают его как руководителя Республики, которому удалось снизить градус напряженности в

обществе, и то, что он «предпочитает общаться со своими оппонентами и конкурентами более деликатными методами, нежели его предшественники».

По восстановительному строительству, несомненно, тоже «4». Наблюдатели отмечают: «…сама республика за время правления Тибилова внешне буквально преобразилась: Цхинвал постепенно превращается в уютный благоустроенный город, построено большое количество важных социальных объектов». Хотя тут многие говорят, что этот «предмет» президенту помогают изучать из Москвы. Но ведь и предшественникам никто из Кремля не мешал? А город был в пыли и в бесконечных долгостроях и долго-копаниях..

А вот по правоведению у нас налицо отставание — обещанные в период предвыборной кампании Конституционный суд и выборность глав местных администраций, де-юре прописанные в самой Конституции, до сих пор остаются де-факто обещаниями.

Хорошо, что еще было принято решение по смешанной мажоритарно-пропорциональной системе формирования парламента. 30 ноября парламент Южной Осетии принял поправки, согласно которым следующие выборы в законодательный орган пройдут по мажоритарно-пропорциональной системе. Боюсь, что выполнение других пунктов «прошловыборной» предвыборной программы, в ходе грядущей предвыборной, может восприняться в обществе как переэкзаменовка.

Анатолий Бибилов, спикер Парламента РЮО – второй и не менее ожидаемый кандидат в президенты. Это тот случай, когда извлекать уроки стоит с итогов своих же действий. Бибилов создал самую влиятельную и сплоченную партию, наверное, в современной истории Республики, сейчас она и партия власти и большинства в Парламенте. Инициативы партии и действия её лидера в этот год то и дело вызывают широкий резонанс в нашем обществе. Это и неудовлетворительная оценка, данная работе председателя правительства Д. Кулумбегова, и критика в адрес ряда чиновников, и защита прав потребителей в лице абонентов мобильной сети Остелеком-Мегафон. Каждый случай в отдельности находит поддержку в обществе и имеет под собой достаточно веские обоснования, Но если брать в общем курс и стиль, выбранный Бибиловым и его партийным окружением, то он настораживает и пугает своей агрессией и склонностью к бунту.

Люди только стали отходить от митингов, революций и войн, от поисков происков врагов и обвинений в предательствах. Неутомимый и неугомонный генерал от крылатой пехоты Бибилов Анатолий симпатичен и близок юго-осетинскому обывателю, но

голосовать он предпочтет скорее за строителя и земного политика. Мне кажется, насколько быстро усвоит этот урок кандидат в президенты Бибилов, настолько и будут велики его шансы избавиться от первого слова в его сегодняшнем статусе.

Что касается экс-президента Эдуард Кокойты, то ему есть что извлекать из итогов 2016 года. При чем, из самого главного его итога. А именно урок на тему – «Как можно успешно реализовывать программу по восстановлению Республики», но как такой урок, преподанный конкурирующей по президентским выборам командой Тибилова, поможет Эдуарду на выборах, сказать трудно.

2016-й стал годом конструктивного диалога в отношениях ЕС-Армения

Анна БАРСЕГЯН
Аналитик
Ереван

2016-й стал в отношениях ЕС-Армения годом конструктивного диалога и неспешного развития отношений. После известных событий 2013 года, к концу 2015-го уже стали очерчиваться тенденции нормализации и переформатирования отношений ЕС-РА, когда 7 декабря упомянутого года был дан старт официальных переговоров по подготовке нового соглашения Армения-ЕС.

18 января сего года делегация РА во главе с министром иностранных дел Эдвардом Налбандяном приняла участие в состоявшемся в Брюсселе 16-м заседании Совета сотрудничества Армения-ЕС. Главным вопросом повестки стала разработка нового правового документа Армения-ЕС, который стал бы надежной платформой для вывода двусторонних отношений на новую плоскость.Ожидающееся соглашение придет на смену действующему между Арменией и ЕС «Соглашению о партнерстве и сотрудничестве», который и является основным документом, регулирующим отношения и определяющим приоритеты. «Соглашение о партнерстве и сотрудничестве» помимо основополагающих задач включает в себя отношения Армения-ЕС практически во всех сферах. Оно было подписано 22 апреля 1996 года и вступило в силу 1 июля 1999 года сроком на 10 лет. Основной целью документа провозглашено углубление политических, экономических, социальных и культурных связей и сотрудничество в самых разных сферах, с целью обеспечить присущий европейским странам уровень благополучия и верховенства закона, защиту интересов граждан, прав и свобод человека, а также динамичный и устойчивый ход социально-экономического развития.

Важным импульсом развитию отношений Армения-ЕС, особенно, с точки зрения поддержки гражданского общества, стал визит в Армению в марте высокого представителя ЕС по внешним отношениям и вопросам безопасности Федерики Могерини. Она встретилась с президентом Сержем Саркисяном, министром иностранных дел, представителями парламентских фракций и гражданского общества, а в ходе обобщающей пресс-конференции в президентской администрации заявила, что в предстоящих переговорах по новому соглашению важно участие общества. Это был еще один признак того, что ЕС намерен направить свою дальнейшую деятельность больше на укрепление общественной поддержки и развитие гражданского общества.

В течение 2016 года состоялось 6 раундов переговоров по рамочному соглашению между ЕС и Арменией, из коих 3 состоялись в Ереване, три в Брюсселе. Пресс-релизы, издаваемые после каждого раунда, довольно сдержанны и не выходят за рамки протокольного формата. Пока не раскрыта суть и содержание обсуждаемого документа, однако, судя по скупым информациям в официальных сообщениях и заявлениях дипломатов, новый документ станет «ремейком» «Соглашения об Ассоциации», в который войдут все его положения, не противоречащие членству Армении в ЕАЭС. Ожидалось, что документ выработают к концу этого года, однако в 2016 году ЕС занял несколько выжидательную позицию.

В апреле 2017 года в Армении предстоят парламентские выборы, и подписанный с ЕС документ может стать очередным козырем в руках правящей элиты, которая тем самым попытается оправдать провал 2013 года. Об этом свидетельствуют и итоги шестого раунда переговоров, состоявшихся 9 декабря в Брюсселе, по результатам которых было заявлено о договоренности по поводу графика следующих встреч.

Переговоры активно продолжаются и по экономическим вопросам, свидетельством чему стало 17-е заседание комитета сотрудничества Армения-ЕС (Брюссель, 15 декабря 2016г.). В ходе заседания стороны обсудили вопросы, касающиеся будущего соглашения о сотрудничестве Армения-ЕС, торгово-экономических отношений и экономического развития. В повестку вошли также вопросы, связанные с сотрудничеством в области правосудия, свободы, безопасности, транспорта и энергетики, формата многостороннего сотрудничества, а также карабахской проблемой и отношениями Армения-Турция.

В 2016 году имело место также важное достижение, в частности, Армения присоединилась к проекту «Горизонт 2020». Участие Армении в программе «Горизонт 2020» позволит научным учреждениям, вузам, а также отдельным ученым и аспирантам

принимать участие в проектах, нацеленных на решение приоритетных и важнейших задач и соответствующих современному уровню развития науки и техники, в работе международных форматов научного сотрудничества, пользоваться инфраструктурами европейских научных институтов и университетов, повышать технологические и инновационные возможности, уровень и эффективность научных исследований, подключиться к подготовке научных и научно-технических кадров и переподготовке в европейских проектах.

Для ассоциированного участия в проекте «Горизонт 2020» Армения должна ежегодно вносить финансовый взнос. В ходе переговоров удалось достичь соглашения о том, что взнос Армении будет вноситься со скидкой в 87,5%. Это действительно открывает фантастические возможности перед армянским научным сообществом, благодаря которым армянские ученые смогут интегрироваться в европейские инновационные проекты и выступать с собственными инициативами.

ЕС и Апрельская война

В 2016 году эпицентром региона был Арцах, где имевшие место в апреле военные потрясения стали сигналом для бдительности и для ЕС. Вспышка войны в Арцахе могла стать одним из самых нежелательных сценариев для ЕС. В принятой еще в 2003 году «Стратегии европейской безопасности» в качестве одной из основных угроз Европе указываются региональные конфликты. Это положение было закреплено и в «Новой европейской глобальной стратегии». Расширяющийся ЕС, который уже стал соседом нашего региона, хочет видеть в зоне своего соседства развивающийся и далекий от конфликтов регион. Любое потрясение в зоне европейского соседства может сотрясти и без того хрупкие основы ЕС. Украинский и особенно сирийский конфликты вызвали в ЕС серьезный миграционный кризис, и вспышка новой войны со всеми последствиями не является желательным сценарием для ЕС.

Не стоит забывать и об энергетической значимости региона. Несмотря на то, что запасы газа в Азербайджане решают с точки зрения энергетических потребностей ЕС мизерную задачу, но в контексте энергетической безопасности – диверсификации источников и путей поставок энергоносителей – имеют определенную роль. В данный момент, когда газовые соглашения с Ираном и Туркменистаном не стали реальностью, азербайджанский газ является единственной возможностью снизить зависимость от российского газа, от которой ЕС не хотел бы отказаться. Следует также отметить, что в разработку месторождений в Азербайджане и эксплуатацию трубопроводов вовлечены

наднациональные европейские корпорации, которые имеют довольно внушительное влияние на собственные правительства. Чтобы в мире утвердился мир, и европейские инвестиции не оказались бесплодными, европейским структурам следовало бы оказать давление на агрессивную сторону с целью избежать назревающей полномасштабной войны.

12 апреля Европейский парламент на пленарном заседании, в ряду других вопросов, обратился и к ситуации в Нагорном Карабахе. Следует констатировать, что, в отличие от Евросовета, где азербайджанские миллионы зачастую делают свое черное дело, Европарламент продемонстрировал довольно взвешенную позицию в отношении эскалации в Арцахе. Выступила высокий представитель ЕС по внешним отношениям и безопасности Федерика Могерини, а затем свои мнения по теме высказали ряд депутатов Европарламента, большая часть которых выявила беспристрастную позицию, предложив ужесточить давление на Азербайджан.

Таким образом, если попытаться резюмировать итоги 2016 года, можно утверждать, что в отношениях ЕС-Армения это был год ровного развития, без препятствий и ускорений. Но общая логика переговоров говорит о том, что за кулисами есть еще масса невыясненных вопросов. Есть также условия, в случае выполнения которых ЕС позволит Армении выйти на новый уровень правового закрепления политического, экономического сотрудничества. В то же время, как в прежние годы, а тем более сейчас ЕС стал уделять больше внимания развитию гражданского общества, образовательным и другим проектам. И не случайно ЕС стал основным донором не только неправительственных организаций, но и самого правительства. Гранты правительству в 2016 году, конечно, несколько сократились, но в случае проведения демократических парламентских выборов в следующем году следует ожидать высокого уровня содействия.

Обзор внешней политики Турции

Айк ГАБРИЕЛЯН
Тюрколог
Ереван

Турция вступила в 2016 год с проблемами с целым рядом государств, что сузило ее возможности внешнеполитического маневрирования. Это вынудило Турцию временно вернуться к политике «ноль проблем с соседями», которая достигла значимых успехов в 2009 году и архитектор которой, министр иностранных дел Турции Ахмет Давутоглу был признан американской Foreign Policy одним из лучших дипломатов года и «новым Киссинджером». Давутоглу принадлежат следующие слова: «Когда мы достигнем уровня ноль проблем с соседями, мы вновь выйдем на высшую ступень возможности для внешнеполитического маневрирования». Турция вместе с политикой «ноль проблем с соседями» получила такую возможность и повернула к политике неоосманизма. В 2016 году Турция смогла положить начало нормализации отношений с Россией и Израилем, заявила, что с президентом Сирии Башаром Асадом можно поговорить в переходный период, сделала ряд заявлений о необходимости урегулирования отношений с Египтом и Ираком. Но предпринятая 15 июля попытка военного переворота (ПВП) внесла существенные коррективы: власти Турции заявили, что попытка мятежа выявила настоящих друзей – во время (а не после) ПВП о поддержке Турции заявили Россия и Иран. Симптоматично прозвучали слова лидера оппозиционной азербайджанской партии Али Керимли о том, что власти Азербайджана дождались исхода ПВП и только после этого выразили поддержку. Не случайно после ПВП в Азербайджане возобновились массовые аресты (гюленистов), которые призваны были заверить Турцию в верности Азербайджана. Можно утверждать, что после ПВП Турция перешла к фрагментарной, ситуативной внешней политике, без выработанной стратегии.

Россия: С 1 января 2016 г. в силу вступили экономические и визовые ограничения, введенные Россией против Турции – прекратились поставки почти всей турецкой

сельскохозяйственной продукции в Россию. До этого были запрещены продажи туров в Турцию (российские туристы по численности занимали второе место – 3-4 млн. в год). Все это нанесло ущерб сотням тысяч граждан Турции (экспорт Турции в Россию сократился на 66%, количество российских туристов в Анталии снизилось на 96%), что было нацелено на то, чтобы вызвать в этих кругах недовольство и давление на власть с целью вынудить нормализовать отношения с Россией. Россия также отложила строительство первой АЭС Турции в Аккую. Все это наложило существенный отпечаток на дальнейшем урегулировании отношений с Россией.

Важную роль сыграли и политические противоречия. Россия с целью блефа выступила с рядом «проармянских» инициатив: намерение криминализации отрицания геноцида армян и денонсации русско-турецкого (Московского) договора 1921 года, также осудила позицию Турции во время Апрельской войны в Карабахе. Можно утверждать, что Турция, всемерно поддержав политику Азербайджана по эскалации ситуации в зоне НК конфликта, намеревалась максимально скомпрометировать страны-сопредседатели МГ ОБСЕ, демонстрировать их бессилие и тем самым создав предпосылки для собственного активного вовлечения в переговорный процесс по Карабаху. Турция хотела, чтобы Россия начала всерьез считаться с ней на Южном Кавказе и ощутила необходимость в диалоге с ней.

Россия также категорически осудила военные действия Турции против курдов, давление на оппозиционные СМИ и права человека, действия этой страны в Сирии и Ираке. Но главным фактором, который вынудил власти Турции пойти на данном этапе на примирение, стали сирийские курды. Они перешли Евфрат – установленную Турцией «красную линию», попытались освободить от ИГ зону Азез-Джараблус, что позволило бы им объединить три района – Джизре, Кобани и Африн, под их контролем оказалось бы 700 км (из 911) турецко-сирийской границы, и Турция лишилась бы возможности вторгнуться в Сирию под предлогом борьбы с ИГ. Турция боялась, что сирийские курды продолжат триумфальную кампанию до Средиземного моря. Это сыграло решающую роль, поскольку после инцидента со сбитым Су-24 турецкая авиация перестала летать в Сирии, где Россия установила зенитно-ракетный комплекс С-400. Турцию беспокоило также инициированное Россией строительство канала от Каспийского моря до Персидского залива, который мог бы ударить по проекту стамбульского канала.

В июне президент Турции Реджеп Тайип Эрдоган частично попросил прощения у России (вернее, за гибель российского летчика, а не за сбитый самолет Су-24), но не стал обещать компенсацию за самолет и наказание виновных. Этого было достаточно для того, чтобы

Россия приступила к пересмотру санкций против Турции. Россия сама стремилась как можно скорее урегулировать отношения с Турцией, чтобы побыстрее реализовать проект «Турецкий поток», снизить изоляцию от Запада, а заодно тщетно надеясь на отрыв Турции от НАТО. Турция же, налаживая отношения с Россией, пыталась продемонстрировать Западу «альтернативу». Турция сразу же получила выгоды от нормализации отношений с Россией и 24 августа (ровно через 500 лет после битвы при Мерджидабик (Северная Сирия), приведшей к завоеванию Сирии в 1516 году) вторглась в Сирию (Джераблус), объявив операцию «Щит Евфрата». Таким образом, спустя 9 месяцев вынужденного простоя турецкая авиация вновь вернулась в Сирию. Фактически, Россия отдала в жертву сирийских курдов, позволив Турции своей зоной безопасности вбить клин в их автономные области. Но продвижение Турции на севере Сирии и обеспокоенность России в связи с этим свидетельствуют, что Турция обвела Россию вокруг пальца насчет своих целей. Это подтвердили потом слова Эрдогана о том, что Турция вторглась в Сирию, чтобы свергнуть режим Асада.

США. В 2016 г. в турецко-американских отношениях было зафиксировано еще большее обострение, связанное с двумя основными факторами. Одним из них является вопрос экстрадиции проживающего в США исламского проповедника Фетулла Гюлена, который обострился после ПВП. Турция требовала экстрадиции Гюлена еще после дела «Большая взятка» (декабрь 2013 года), и поскольку Гюлен превратился во врага номер один для Эрдогана, поэтому сочли целесообразным объявить его организатором ПВП. В Турции подозревают, что ПВП организовали США, чтобы предотвратить дальнейшую исламизацию Турции. Второй важный вопрос связан с пользующейся поддержкой США партией сирийских курдов «Демократический союз», которую Турция квалифицирует как «террористическую организацию и сирийское крыло PKK». Таким образом, в немалой степени поддержавшая ИГ Турция обвиняет США в «содействии терроризму», выдвинув им ультиматум и требуя выбрать между Турцией и «террористами». В 2016 году США неоднократно осуждали нарушения прав человека в Турции и военные действия против курдов.

ЕС. Отношения с ЕС отличались масштабным обострением, несмотря на подписание в марте соглашения о мигрантах. Турция все время настаивала на том, чтобы ЕС перечислил обещанные 3 мдрд. евро без представления четких счетов о расходах, угрожая открыть двери и направить поток мигрантов в ЕС. Проблемы возникли и по вопросу отмены визового режима, поскольку Турция упорно отказывается реформировать антитеррористическое законодательство. Эрдоган, естественно, понимал, что его

диктатура в стране снимает с повестки вопрос членства Турции в ЕС в ближайшем будущем, но ему было важно укрепить свои позиции в стране, ужесточив борьбу с оппонентами. Турция не скрывала недовольства в связи с тем, что не получила должного поддержки от Запада после ПВП и терактов. В ноябре Европарламент принял резолюцию с призывом заморозить переговоры о вступлении Турции в ЕС. В этом контексте Турция стала заявлять о намерении присоединиться к ШОС, членами которого являются Россия и Китай. Между тем, вступив в ЕС, Турция могла бы стать первой по территории и второй по численности населения (после Германии, которую Турция может потом и превзойти) европейской страной, быть широко представленной в Европарламенте и иметь огромное влияние на принимаемые в ЕС решения.

Иран, Израиль. В начале 2016 г. Турция решила бороться с влиянием Ирана с помощью Саудовской Аравии, не сумев достичь результатов в одиночку. Но после ПВП наблюдается определенное потепление в отношениях с Ираном, который поддержал Турцию. Это также проявилось в создании трехстороннего формата сотрудничества с Ираном и Россией и поддержкой операции «Щит Евфрата» Ираном, который имеет довольно крупную курдскую общину и не заинтересован в укреплении сирийских курдов. Но так или иначе, Турция и Иран остаются заклятыми конкурентами в регионе и исламском мире.

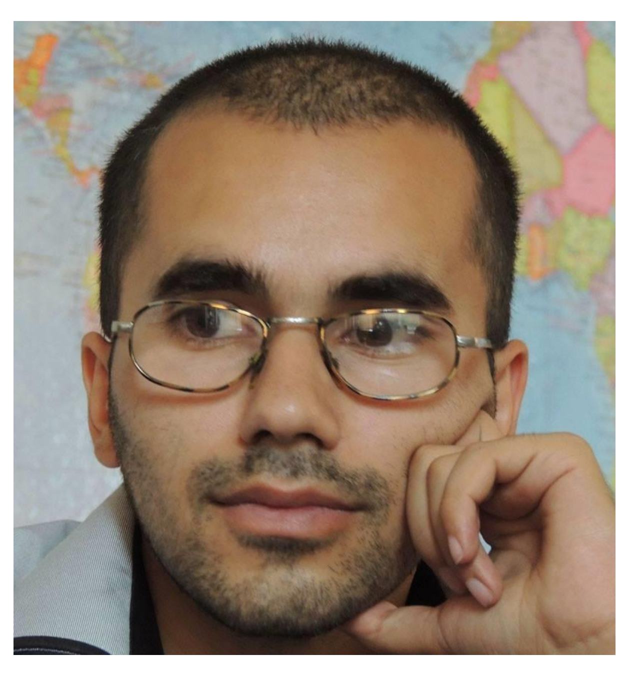
Соглашение о налаживании отношений с Израилем было подписано 6 лет спустя и совпало с извинениями Эрдогана. Это было не случайно: Эрдоган пытался таким образом сбалансировать «поражение» от России и «победу» над Израилем, а также отвести внимание населения Турции от своего первого извинения перед иностранным государством (Турция в свое время гордилась тем, что является первой страной, у которой Израиль попросил извинений). Израиль намерен транспортировать свой газ в Европу транзитом через Турцию, поскольку главный покупатель газа в регионе Египет после обнаружения в Средиземном море месторождения «Зохр» отказался от покупки израильского газа. Турция же хотела бы получать дешевый газ из Израиля, снизить свою зависимость от российского газа и повысить транзитную роль. В любом случае, Израиль не выполнил третье предусловие Турции – снятие блокады Газы, поскольку это касалось национальной безопасности страны. Не сообщили также, в каком виде Израиль выплатит 20 млн. долларов компенсации – Турция требовала, чтобы это было оформлено как возмещение ущерба за противоправное действие, а Израиль настаивал на акте милосердия.

Азербайджан-Грузия: В 2016 г. президент Азербайджана Ильхам Алиев заявил в Стамбуле, что Азербайджан инвестировал в турецкую экономику 20 млрд. долларов, а президент компании SOCAR Ровнаг Абдуллаев заявил, что до 2023 г. в энергетический сектор Турции будет вложено 100 млрд. долларов, и SOCAR обеспечат около 20% этой суммы (объем инвестиций SOCAR в Турцию превысит 18 млрд. долларов). Эти инвестиции ставят Турцию в немалую зависимость от Азербайджана, и Анкара не желает ставить отношения с Азербайджаном под сомнение ради нормализации отношений с Арменией. Важное значение для Турции имеют также совместные с Азербайджаном транспортно-энергетические проекты – Трансанатолийский газопровод (TANAP), железная дорога Баку-Тбилиси-Карс (БТК). БТК должен быть сдан в эксплуатацию в начале 2017 года, а по TANAP Турция уже в 2018 году получит из Азербайджана дополнительно 6 млрд. кубометров газа, и тогда Азербайджан станет вторым поставщиком газа в Турцию, обойдя Иран.

В 2016 году стала очевидной активная **«базовая» политика Турции**, которая является составляющей политики неоосманизма. Турция установила военное присутствие в Сирии и Ираке, пользуясь тем, что сирийское правительство лишь в малой степени, а правительство Ирака и вовсе не контролирует границы с Турцией. В 2016 году Турция разместила свою первую военную базу в Африке (Сомали) и вообще в мире, учитывая, что именно там проходит один из важнейших водных путей мира — Баб-Эль-Мандебский пролив, по которому ежедневно проходит 3,5-4 млн. баррелей нефти, или 30% ближневосточной нефти. Турция также получит возможность контролировать пути в важнейшие страны Африки – Эфиопию и Кению. Именно важным географическим положением Сомали было обусловлено то, что в 2011 году Эрдоган совершил свой первый визит, кстати, он стал первым за 20 лет главой иностранного государства, посетившим Сомали.

Скоро Турция откроет еще более крупную военную базу в Катаре, соглашение по поводу которой было подписано 28 апреля 2016 года, что почти совпало с 100-летием победы османских сил против Британии у Кут эль Амары (29.04.1916). Кроме того, в прошлом году были проведены совместные учения, которые позволили турецким солдатам ровно 100 лет спустя вернуться в Катар. Вышедший на 6 место по поставкам газа Турции Катар является третьим в мире по разведанным запасам газа, а по экспорту сжиженного газа – и вовсе первым. Таким образом Турция станет одной из стран, непосредственно руководящих механизмами системы безопасности региона Персидского залива. Катар имеет для Турции важное значение и в смысле сдерживания региональных амбиций Ирана. Военная база в Катаре станет первой для Турции на Ближнем Востоке.

Кризис идентичности в Турции и его последствия на фоне курдского фактора

Овик АВАНЕСОВ
Преподаватель кафедры истории университета «Месроп Маштоц»
Степанакерт

«Если однажды Турция развалится, то не силой оружия, а из-за проблем идентичности»
Грант Динк

Османская империя сложилась в результате захватнических набегов, параллельно которым осуществлялась насильственная исламизация и политика тюркизации, в результате чего сформировалось население со смешанным генезисом. Правительство учрежденной в 1923 г. Турецкой республики продолжило ассимиляционную политику Османской империи. Основной целью этой политики было создание однородной турецкой государственности. Турецкая пропаганда представляла проживающие в Турции более 40 наций и этнических групп как турок, игнорируя их права (религиозные, лингвистические, культурные и другие).Ученые турецких университетов в городах Кайсери (Кесария), Малатия и Элагыз (Харберд), по поручению Совета национальной безопасности изучив национальные меньшинства в Турции, в 2000 году опубликовали доклад о положении национальных меньшинств. Однако отмеченные в докладе цифры не соответствуют действительности, они снижены в несколько раз. Турецкое правительство, проводя перепись или иные исследования, строго засекречивало численность национальных меньшинств и публиковало только данные, которые отвечали национальным интересам. В последние годы начался процесс, который

свидетельствует о фактическом провале политики ассимиляции.

Как считает тюрколог Рубен Мелконян, процессы вокруг этнической идентичности в Турции можно подразделить на две условные группы. Первая – различные народы, как, например, курды, черкесы (а в последнее время и исламизированные армяне) в основном открыто борются за свои права, переосмысливают собственную этническую культуру, язык, обычаи и тем самым пытаются сбросить с себя насильственно навязанную турецкую «идентичность». Введенная в школах Турции обязательная «клятва ученика» нацелена именно на игнорирование этнической идентичности. Миллионы детей ежедневно начинают занятия в школах с этой клятвы, первая строка которой гласит: «Я турок, я прав, я трудолюбив». Именно это стало причиной исков представителей различных этносов, в том числе, в Европейский суд по правам человека, с требованием отменить клятву и не вынуждать этнических курдов, черкесов, армян, греков и представителей других наций утверждать, что они турки.

Вторая – в среде подвергнутых насильственной ассимиляции в различные периоды истории народов начинается латентный процесс осознания этнической идентичности, который затем также становится открытым. Часть насильственно ассимилированных людей сначала начинает подвергать сомнению свою «турецкую» идентичность, а затем начинаются поиски истинной идентичности. Именно в результате этих процессов у части населения Турции наблюдается так называемый кризис идентичности. Одним из наиболее распространенных в научных, общественных и политических кругах стал вопрос – кто мы? Некоторые турецкие социологи, обращаясь к этому вопросу, справедливо относят это явление к числу распространенных в турецком обществе болезней. В этом смысле примечательно выглядят исследования английских и германских ученых, согласно результатам которых 38-40% жителей Турции не считают себя турками. Кризису идентичности в Турции способствуют также нынешние процессы: например, обсуждение десятилетиями находившихся под запретом тем, снятие ряда табу, которые в свою очередь вызывают в обществе различные вопросы.

Турция пребывает в курдском кольце: с одной стороны курдские населенные пункты в Сирии, которые расположены в приграничной с Турцией зоне, с другой наличие Курдистана на севере Ирака, а вдобавок проживающие в самой Турции 20 млн. курдов, которые по итогам парламентских выборов 7 июня 2015 года впервые смогли организоваться в партию и получить мандаты в парламенте, однако правящая партия не смогла сформировать коалиционное правительство, и 1 ноября были проведены

внеочередные выборы, во время которых курды набрали меньше голосов, чем в июне, но все же получили внушительное количество депутатских мандатов.

С появлением террористической структуры «Исламское государство» турки неявно стали ее поддерживать, что было обусловлено набегами этой структуры на курдские населенные пункты. Из-за этого турецкое правительство долгое время открещивалось от участия в международной коалиции, которая наносила только воздушные удары по позициям ИГ. Только с недавних пор Турция присоединилась к международной коалиции, но мишенью турецких истребителей стали курдские позиции. Следует отметить, что в этой борьбе наиболее эффективную борьбу проводят именно курды, но это не отвечает интересам Турции, поскольку официальной Анкаре не на руку создание единого курдского государства. В ответ на налеты турецкой авиации курды осуществляют нападения на военных, силовиков в Турции, взрывают энергетические инфраструктуры, что наносит значительный материальный ущерб турецкому бюджету.

В июле сего года в Турции была предпринята попытка военного переворота, после жестокого подавления которой и продолжающихся по сей день массовых арестов турецкий режим предпринял 24 августа операцию «Щит Евфрата», которая, по данным турецкой стороны, решает задачи безопасности. В качестве «аргумента» своей правоты турки ссылаются на 51 статью Устава ООН о праве на самозащиту. Но Турция на территории Сирии решает более далекоидущие задачи:

— преследуется цель упразднить курдские образования на территории Сирии, которые, кстати, расположены в основном близ сирийско-турецкой границы;

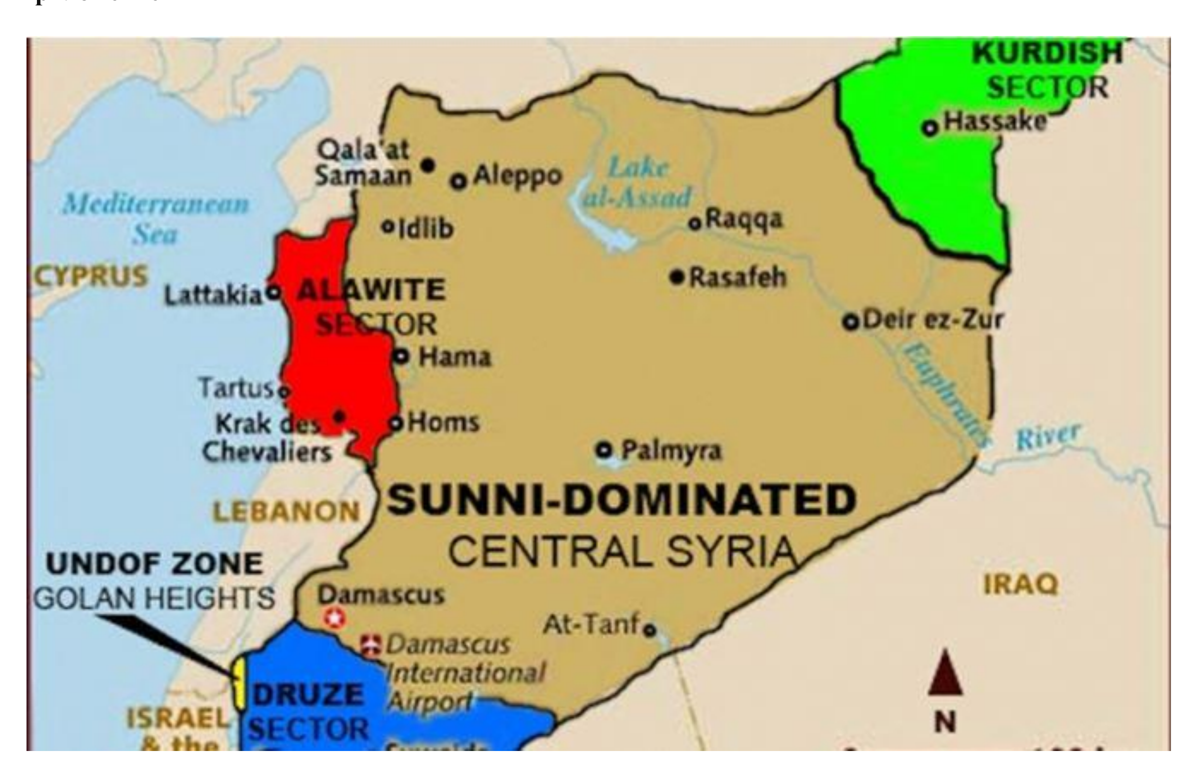
— в Сирии восстанавливается влияние прежней Османской империи, свидетельством чему – территориальные претензии в отношении Алеппо.

Расширение присутствия Турции вызывает беспокойство вовлеченных в конфликт ключевых сторон, в первую очередь России и Ирана. Министр ИД России Сергей Лавров заявил, что Москва отслеживает продвижения турецких войск на севере Сирии и призвал согласовывать их с официальным Дамаском. Тегеран также выразил серьезную обеспокоенность, настаивая на уважении суверенитета Сирии. Но Турция, по сути, не намерена останавливаться. Ярким свидетельством тому является недавнее заявление президента Турции Реджепа Тайипа Эрдогана, который назвал «турецкой территорией» не только Алеппо, но и ряд иракских населенных пунктов.

Турецкий режим нервирует и то, что США поддерживают сирийских курдов. США, судя по всему, намерены расчленить Сирию на несколько образований по конфессиональному признаку. Как сообщает РИА Новости, об этом заявил министр информации Сирии Рамиз Тарджаман. Высокопоставленный чиновник отметил, что согласно стратегии США, которую они проводят на Ближнем Востоке с подачи Израиля, «территория Сирии должна быть разделена на несколько частей по конфессиональному признаку». «Вашингтон хочет, чтобы Сирия ослабла, он намерен расчленить страну. В частности, на севере предусмотрено провозгласить курдское государство, чтобы Сирия как минимум стала федерацией или конфедерацией», заявил Тарджаман (карту проекта см. в приложении 1).

Таким образом, кризис идентичности и сложившаяся внутриполитическая ситуация, а также современные геополитические развития наносят серьезный удар по государственному и административному устройству Турции и неосманским перспективам.

Приложение 1

Приложение 2

Проект финансируется Фондом конфликтов, безопасности и стабильности Великобритании посредством британского посольства в РА. Озвученные в процессе проекта мнения могут не совпадать с позицией британского правительства